

VID VITENSKAPELIGE HØGSKOLE
MISJONSHØGSKOLEN

ÅNDENES MAKT I HAVANNA
EN KVALITATIV STUDIE AV SANTERIA 2014-2016

MASTEROPPGAVE I GLOBALE STUDIER
MGS- 320

av

HELEN J. ESKELAND

STAVANGER

DESEMBER 2016

FORORD

Hun sitter langs Malecon, havet buldrer i bakgrunden og kaster millioner av saltvannsdraåper innover de skarpe klippene og asfaltpromenaden med jevne mellomrom. Luften er frisk og luftig på denne tiden av året. Tårene hennes blander seg med saltvannet så ingen kan se at hun gråter. På denne såkalte 'kjærlighets-øya' er hjertet hennes gått i tusen knas. Hun er ikke alene. Litt lenger borte sitter en mørk skikkelse og holder et stenhode varsomt i hendene mens han skuer utover havet, samtidig som han med jevne mellomrom ser bort på jenta som kaster biter av et selvskreivet avskjedsbrev til sin kjære ut på havet, som for å ta farvel: "Adiós Cariño, adiós. "Han nærmer seg henne og spør om hun vil vite hva gudene sier i hennes situasjon, og det vil hun jo. Slik blir hun introdusert for Elleguá, Orúla og de beskyttende ånder. Denne situasjonen vil løse seg bare hun legger en fisk på hodet, helst en stor en. Hun hører en stemme som sier "Vær ikke redd", er det den Hellige Ånd eller er det de døde? Hvorfor snakker Orúla og Gud samme språk? Den jenta var meg. Og nå har jeg skrevet en master på området.

Takk: En takk til alle informantene som delte av sitt liv, sin kunnskap og sine erfaringer med meg. Også en takk til min cubanske medhjelper Victor, som transkriberte 200 sider med intervjuer og ellers stilte opp med hjelp der det trengtes. Også en takk til min veileder herr Jørgensen på MHS/Vid og ellers mine foreldre og alle mine forfedre for min eksistens som muliggjorde denne oppgaven.

Helen J.Eskeland
Stavanger, 9 desember 2016

Santero, Centro Havana

Nganga i paleros hus

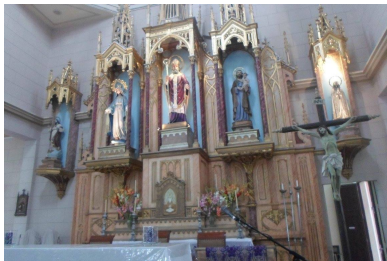

Orishas i paleros hus.

“La mala lengua y ojo”

Den Katolske Kirke, Rincon

San Lazaró-Babalú-Ayé
Boveda med 7 vannglass

Espiritista

Fra øverst: Alamar, spiritist i parken La Fraternidad, Shangó/Uchún bilde i Asociación de Yoruba, Offeralter for Orúla, indiansk guide, Elleguá i gate i Cardeñas, meg på cajon, babalawos i A. de Yoruba, babalawo i samtale med Victor, Malecon i solnedgang.

Fra mitt arkiv "La vida espiritual", La Habana 2014-16.

Kapittel 1	7
INNLEDNING	7
1.1 Forskningsspørsmål	9
1.2 Avgrensning	10
1.3 Begrepsforklaringer: Santeria: Religion, magi eller vitenskap?	12
1.4 Kilder	14
Kapittel 2	15
METODE: HVORDAN GÅR JEG FRAM	15
2.1 Kvalitativ metode	15
2.2 Informanter, intervjuer og observasjon	16
Kapittel 3	19
KONTEKSTEN FOR SANTERIA PÅ CUBA	19
3.1 Hva er santeria?	19
3.2 Religionens oppbygning	20
3.3 Sjefsbabalawo om santeria:	22
3.4 Historisk perspektiv	23
3.5 Yorubareligionen som utgangspunkt for santeria:	24
3.6 Katolisismen som komponent i santeria	26
3.7 Spiritismen i santeria/ Kardecism	28
3. 8 Staten og santeria	29
Kapittel 4	31
PRESENTASJON AV DATA & FORTOLKNING AV FUNN I TEMA	31
4.1 Presentasjon av hovedinformantene:	31
4.2 Forholdet til kirka:	33
4.2.1 Informantenes forhold til kirka (hovedsakelig den katolske):	33
4.2.2 Oppsummering av holdninger til kirka:	36
4.3 Forfedre, guider og skytsenglers rolle i religionen (Eggun)	38
4.3.1 Forfedres betydning for den enkelte	42
4.3.2 Oppsummering av forfedrenes betydning:	42
4.4 Ebbo: Ofringens magi	44
4.4.1 Informanters syn på ofring:	45
4.4.2 Oppsummering på ofringsritualer:	48
4.5 Åndenes makt - Santerias lyse ansikt.	48
4.5.1 "Los santos/ egguns" inngripen og konkrete 'bevis':	48
4.5.2 Oppsummering av "pruebas"/ bevis:	50

4.5.3 Daglig praksis:	51
4.5.4 Spådomskunst:	52
4.5.5 Innvielse	54
4.5.6 Elevtiden:	55
4.6 Transe og besettelse	57
4.6.1 Informantene deler:	58
4.6.2 Oppsummering/teori transe og besettelse:	61
4.7 "Brujeria" - Forbannelsen: Santerias mørke ansikt	62
4.7.1 Offer for "brujeria" ?	63
4.7.2. Blodtørstige ånder	65
4.7.3 Santero eller palero?	67
4.7.4 Oppsummering "brujeria"	68
4.8 Helseperspektivet i Santeria	69
4.8.1 Fanatisme	69
4.8.2 Den åndelige og den psykologiske sfære i santeria	69
4.8.3 Oppsummering fanatisme og helbredelse	71
4.9. Åndelig krigføring:	71
4.9.1 Religiøst arbeid (Trabajo Religioso)	73
4.9.2 Forsvar - ved hjelp av praktisk magi	73
4.9.3 Oppsummering:	76
4.10 Forholdet til det onde og djevelen	76
4.10.1 Informantene forteller:	76
4.10.2 Teori og oppsummering:	78
4.11 Forholdet til døden	79
4.11.1 Informantene forteller:	79
4.11.2 Teori og oppsummering:	81
4.12 Fordommer mot santeria	82
4.13 Hvordan og hvorfor folk kommer inn i religionen:	83
4.13.1 Familiebakgrunn:	83
4.13.2 Helse og lenger liv:	84
4.13.3 Helse, familiebakgrunn, livsråd og dedikasjon	85
4.13.4 Født med sprituelle evner	86
4.13.5 Gjennom konsultasjon/ råd i livskriser	87
4.13.6 Hengivelse-selvalgt	88
4.13.7 For å bli rike?	88
4.13.8 Mange grunner til å innvie seg:	89
4.14 Santerias framtid :	91
4.14.1 "Har santeria en framtid?"	91
4.14.2 Oppsummering:	92

Kapittel 5	93
KONKLUDERENDE REFLEKSJONER	93
5.1 Generell oppsummering av mine viktigste funn:	93
ORDLISTE:	96
VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDEN	98
BIBLIOGRAFI	99

Kapittel 1

INNLEDNING

“Alle cubanere er religiøse, for å bli rike, for helsa. Man bruker mye tid i hekseri (brujeria). Santeria er en måte å leve på” (Santero i Centro - Havanna).

Cuba er annerledes landet, så magisk, fargerikt og spirituelt på mange vis. De fleste forbinder den karibiske øya med bølgebrus, palmetrær, rom, uhøytidelige fester og amerikanske gamle biler i ‘knæschy’ farger fra 30-40 og 50 tallet. Alt det er det, men det er også så mye mer. Brødrene Castros eneherredømme i 57 år, har farget hverdagslivet for mange på godt og vondt. Fidel (90) Castros død 25 nov 2016 markerer derfor slutten på en epoke. Nå er flere cubanere spente på hva framtiden vil bringe. Kanskje mer av det samme.

Politisk sett er Cuba interessant men det er religionen jeg skal se på her. Katolisismen er i dag statsreligion men santeria blomstrer som aldri før. Til tross for den sterke motstanden i den katolske kirken mot “spiritualists beliefs”, er nær til 90% av alle cubanere, “ivrige troende” av spiritisme, ifølge antropologen og santeriakjenner Migene González-Wippler. Jeg ville kanskje moderert prosentantallet noe utifra de menneskene jeg traff på, men at spiritistisk praksis i santeria er populært, er ikke til å komme bort i fra.

Santeria er en afro-cubansk religion, hvor “los orishas”, eller guddommene i yoruba, blir synkronisert med katolske helgener, og tilbedt. Men santeria har ingen “korrekte doktriner” og representerer ikke en homogen tro. Ifølge tilhengerne : “Jo mer du innvier deg til din orisha, jo mer vil religionens mysterier åpenbare seg (Torre: 3). Det finnes mange ulike “hus”, retninger eller linjer innenfor religionen og også andre navn for santeria bli brukt som Lucumi, Regla de Ocha og Regla de Ifá.

Santeria samt annen religionsutøvelse hadde lenge vært bannlyst. Særlig etter den cubanske revolusjon i 1959, møtte santeria, men også katolikker stor motstand fra det nye kommunist partiet (CDR)¹.

---

¹ Comites para la Defensa de la Revolucion. I 1960 ble grupper dannet i hvert nabolag for å holde øye med lokalbefolkningen.’

Santeria var uglesett fra før, helt fra etnografen Ortiz i sine svartmalende, utforskende litteratur hadde stemplet religionen som 'en satansk og kriminell styggedom og hekseri blant lavtstående grupper' ("the slaves primitiveness, the immorality of their rituals and the dangerousness of their brujeria" i Zapponi: 276).

Cuba har en fortid som en ateistisk stat, men omtales nå som en "sekulær og sosialistisk stat". "I 1992 kom en konstitusjonell reform som sikret religionsfrihet og forbud mot diskriminering basert på religiøs tro" (ibid: 278). De fleste regner seg som nominelle medlemmer av den katolske kirke, men man finner også protestanter, angelicane, baptister, pinsevenner, metodister, adventister og Jehovas vitner i Havanna.

I dag, florerer likevel "yorubiske" santeria, mer enn noen gang og er intrikat innvevd i kulturen. Det er ikke for ingenting Cuba kalles "santerias vugge" (babalawo Pedro). Til tross for at denne praktisk - magiske religionen oppsto i Nigeria, - er Cuba det landet som flest troende reiser til for å utvikle troen og utføre rituelle sermonier, i følge de babalawos jeg har snakket med. "Santeria, særlig i Havanna-Mantanza tradisjonen, fungerer som et nytt grunnlag for cubansk identitet...og dens orishas spres til Miami, Usa, Mexico, Venezuela, Columbia" (Zapponi: 281). "Religions have always crossed borders," sier Peggy Lewitt (Ammerman:104). Så derfor må vi se santeria i et globalt perspektiv, som et transnasjonalt fenomen, med flere forgreininger i ulike deler av verden."

Santerias skaper samhold og identitet i det cubanske folket: "Keeping charge of the believer 'from the cradle to the thumb,' Santeria represents today in Cuba a system of rules for a better life, still expressing the values of resistance to social discrimination and cultural conformism implicated in its original, syncretic form, as the terms 'fight' (luchar), win, develop oneself'..." (Argyriadis and Capone i Zapponi: 270). Dette betyr at santeria representerer en felles cubansk identitet og er en måte å kjempe mot overmakten på, som har røtter i historien. Å være cubansk er i følge Jose Marti, Cubas store poet og frihetsforkjemper, mer enn å være hvit, svart eller mulatt (Zapponi:281). Å være cubansk er fortsatt å 'kjempe'; mot rasisme, mot systemet som ikke fungerer, mot overmakten. I santeria holder en sammen og religionen gir håp om et bedre liv og en lysere framtid. Pga. av den sosialistiske ettpartipolitikken i

landet, så kan santeria kanskje fungere som en slags ‘motstandsbevegelse’ i praksis. Santeria taler derfor spesielt til den fattigere og svarte delen av befolkningen, selv om stadig flere hvite nå også praktiserer.”

“Pragmatisk katolisisme, santeria, spiritisme og palo monte, må ikke tolkes som et nytt fenomen, men som et tradisjonelt trekk ved cubansk kultur, hvor de troende beveger seg fritt in mellom de forskjellige religiøse uttrykk” (ibid: 273). Disse motsetningene innad i kulturen, og spørsmålet om hvorfor en sekulær stat har så sterk, blomstrende spiritualitet, gjorde meg nysgjerrig på å finne ut mer om religionen og erfaringene til dem som praktiserer denne. Jeg har alltid vært opptatt av åndelighet og religion, og da jeg kunne kombinere dette med min lidenskap for Cuba og øyas særegnheter, ble altså cubansk spiritualitet temaet for min masteroppgave. Jeg må også legge til at jeg har hatt noen åndelige opplevelser på Cuba, som jeg ikke kunne forklare, som gjorde meg drevet til å oppklare ‘the magic mystery.’ “Hvem er dere egentlig?” var mitt personlige spørsmål til åndene.

1.1 Forskningsspørsmål

Avgrensning: Jeg er interessert i å presentere de troendes troserfaringer, samt gi et riss av religionen slik den forstås og praktiseres i Havanna i dag. I andre deler av landet kan det være annerledes, men jeg måtte avgrense meg til et område. Masteren er deskriptiv og gir et lite innblikk i noe av santerias aktuelle trosgrunnlag og praksis. Jeg har vektlagt de troendes egne historier, slik at de med sine egne ord, kan gi et bilde av sin livsverden. Informantene ‘besjeler orda’ på en annen måte enn jeg kan - derfor mye sitatbruk/ direkte tale. Elitens religion har ofte blitt studert, men ikke befolkningens, og derfor vil jeg se på den sistnevnte (her elitens religion: katolisisme).

Jeg stilte spørsmål som: Når begynte du å praktisere denne religionen og hvorfor? Hvordan praktiserer du? Har du noen personlige erfaringer/ bevis/overnaturlige opplevelser du vil dele?

Hvordan får religionen deg til å føle deg?

De overnaturlige åndene

Jeg var mest interessert i den psykologiske og ‘overnaturlige’ opplevelsen rundt praktiseringen av santeria. Likevel har jeg med litt om hvordan religionen praktiseres også (innhold/ritualer ol.) for å kunne forstå litt mer av ‘hva’ de tror. Men det som fascinerer meg er de mer åndelige, uhåndgripelige opplevelsene: Anne Austad har forsket på “ekstraordinære religiøse erfaringer” og skriver:” Overnaturlige opplevelser kan defineres som mystiske erfaringer. Mystiske erfaringer er sentrale for å forstå religiøse erfaringer. En mystisk bevissthetstilstand beskrives som usigelig, undefinerbar og ordløs. Strengt tatt kan opplevelsen bare forstås fullt ut av den som har erfart dette selv. ..Opplevelsen er ofte flyktig, den kan minnes men ikke som en fullstendig opplevelse, og den erfares passivt. Mystiske erfaringer finnes både innenfor religiøse og profane kontekster” (Anne Austad i Danbolt mfl: 235). I sitt skrift “*Ekstraordinære religiøse erfaringer*”, settes altså “overnaturlige erfaringer” inn i den religiøse og kulturelle konteksten du allerede befinner deg i (ibid: 234). Dvs opplever du noe ‘overnaturlig’ i Norge, tolker du det som Jesus, Gud og engler. Er du på Cuba tolker du det som at forfedre, de døde eller “los santos” rettleder deg.

Jeg bruker Anne Kalvigs religionsdefinisjon, fra hennes bok “*Spiritisme*”, som jeg finner passende her:“Religion (religiøsitet, spiritualitet) er kommuniserte forestillingsuniverser, handlinger og erfaringer som viser til en åndelig virkelighet” (Kalvig:16). Åndelig virkelighet ser jeg som intervjuobjektene subjektive erfarings virkelighet, som jeg skal sette meg inn i, muligens tolke hvis det er mulig.

Problemstillingen jeg har valgt er derfor: Santeria i Havanna. Hva og hvorfor tror de? - For å få svar på dette har jeg da valgt å spørre cubanerne hva de tror og hvorfor.

Kartlegging av “åndenes makt” står sentralt her.

Jeg har intervjuet dem om tema som transen, spirituelle messer, forholdet til kirka, forfedrenes betydning, ofring, magi, døden, skjebnen, forholdet til det onde, mm. Se intervjuguiden.

1.2 Avgrensning

Jeg har vært ute i to feltperioder i Havanna, høsten 2014 og våren 2015, (6 mnd tilsammen), og intervjuet litt over 40 personer selv om jeg sto igjen med noen hovedinformanter til slutt. Havanna er den energiske hovedstaden omgitt av landsbygda rundt. I og med at santeria varierer en del i form og

innhold,² - blir min kartlegging farget av de intervjuobjektene jeg faktisk har møtt. Om de er representative vil jeg tro, selv om de bare er biter i et større puslespill. Dette religiøse landskapet er for brokete og mangfoldig til å kartlegges i sin helhet på den tiden jeg hadde til rådighet. Men jeg mener ihvertfall å gi et innblikk i hva en del troende tenker og tror her og nå. Alle personene er anonymisert, utenom 'kjendisene', dvs. folk som er kjent for sitt virke i kulturen. Jeg kommer til å bruke "orisha" og "santo" litt om hverandre. Ordene betyr det samme (orisha/orisa fra yoruba). "Åndene" henviser til de døde og "los santos". For ord/begreper på spansk eller lucumi (yoruba) - se ordliste i appendix. Jeg setter også spanske ord i parentes inimellom, sån at man har mulighet til å sjekke min oversettelse. Ord kan ha ulike valører/assosiasjoner i ulike språk. Tekstene er oversatte fra spansk der subjektet 'forsvinner' inn i verbet. Derfor kan min oversettelse virke noe muntlig/slengprea på norsk enkelte steder, men jeg ville ha en så nærliggende oversettelse som mulig. Temaene kan være noe overlappende, for ting henger sammen.

Til tider kunne det være krevende å få innsyn i cubanernes religiøse trosverden, fordi enkelte grupper enda vil verne om "religiøse hemmeligheter". På spørsmål om hva de lærte som "iyawo" (elev) i troen kunne jeg få svar som: "Det ble gjort ritualer/ ting jeg ikke kan snakke om her. Sermonier, - svært vakre, svært nydelige. Dette får man kjennskap til når man 'kommer dit selv'." Dvs. dette får man bare vite ved selv å innvie seg.

Men mye kunnskap er likevel åpent tilgjengelig, f.eks. gjennom Asociación de Yoruba,³ og de fleste var svært villige til å stille opp på intervju. Personlige opplevelser og erfaringer kunne inimellom være vanskeligere å få tak i, særlig negative opplevelser knyttet til erfaringer i religionen. De yngre var mer åpne enn de eldre. Noen informanter er også utenlandske, henholdsvis fra Panama, Spania og Italia, noe som setter religionen i en bredere kontekst og viser dens ekspansjon, særlig til områdene rundt, men også til Sør- Europa.

---

² Santeria praktiseres ulikt i ulike hus-menigheter og den religiøse troen og læren går i arv fra "la madrina/ el padrino", (den religiøses åndelige "far og mor"), som tolker santeria noe ulikt - utifra egen erfaring.

³ Religiøs statseid organisasjon, stifta i 1991, har mer enn 27000 medl på cuba og 7000 eksternt. 1 filial i hver provins, og over 107 filialer i utlandet, workshops og ulike konferanser/ aktiviteter tilknyttet organisasjonen.

Religionsforsker Anne Kalvig stiller i sin bok spørsmål om “dødekontakt” (som santeria i høyeste grad går ut på) i det hele tatt kan kalles religion. Jeg velger å gjøre det, dels fordi ‘Sjefsbabalawo’ Rigoberto Marianao i Asociación de Yoruba og de troende kaller santeria for religion. Santeria har religiøse ritualer og hellige nedskrevne tekster i Ifá, og er delvis organisert/institusjonalisert, - trekk som kjenner seg som ‘religion’. Selv om dette kan oppfattes som en erfaringsbasert spiritualitet som stadig er i endring og utformes av de enkelte troende selv og deres “madrina/padrino”, så velger jeg og kalle det en religion. Mange vil kanskje også putte santeria i sekken erfaringsbasert religiøsitet.⁴ Med troende menes de som i større eller mindre grad praktiserer religionen, dvs. tar en konsultasjon i ny og ne til de som er fullt innviet. Her er det store forskjeller å spore.

1.3 Begrepsforklaringer: Santeria: Religion, magi eller vitenskap?

“ At the core of every religion, at the foundation of every culture, there is MAGIC”

(González-Wippler)

Praktisk- magisk religion:

Definisjon:Santeria blir definert som en praktisk-magisk religion. I dette ligger det at man praktiserer mange kultiske, rituelle handlinger (magi) som blir utført for å oppnå et visst resultat.

Magi: “Kjennetegn på magi kan være at en har kontakt med en mystisk kraft eller energi som er naturlig, (f.eks. moder jord/naturkreftene) men som ikke avdekkes av vitenskapen, som kanskje ikke kan avdekkes i det hele tatt. Meditasjon eller konsentrasjon og intervensjon av ånder er viktig. Kosmos er ofte fullt av ånder med bevissthet og intelligens og ordnes ofte i et hierarki.” (Wikipedia:magi). I santeria har steiner, planter, vann og blod viktige roller i spådomssermoniene (Torre: 138).

I magi manipulerer man et objekt for å oppnå noe man ønsker eller trenger. “ My will be done.” I religion henvender man seg til en overordnet og ikke underordnet gud og ber :“ Thy will be done” (Awolalu:kap 8). Ingvild Gilhus (profesor i rel.vit ved UiB) mener at magi er “en form for religion”. Men det er flytende grenser mellom religion og magi, fordi “et magisk rituale både kan være å be og betvinge samtidig, og et religiøst rituale kan ha element av betvingelse i seg.” Durkheim sa det slik:”

---

⁴ “Religiøsitet defineres som søken etter det hellige innenfor rammen av en organisert religion. Spiritualitet/åndelighet er søken etter det hellige utenfor en organisert sådan ”(Danbolt mfl: 22-23).

Magien har ingen kirke, men den har et klientell.” Så også i santeria. Santeria er individ fokusert men samtidig innebærer de religiøse festene ‘kollektiv fellesaktivitet’.

Den polske sosialantropologen Malinowski mente at magi er noe folk benytter seg av hvis noe spiller stor rolle for dem, men situasjonen er utenfor den menneskelige kontroll. For å føle kontroll benytter en seg da av magi, dvs. rituelle og symbolske handlinger i håp om å kontrollere omgivelsene og sin egen situasjon. I santeria prøver man ofte å kontrollere en situasjon ved hjelp av magi og såkalt “religiøst arbeid”. Man ofrer og utfører rituelle handlinger for å oppnå det man ønsker, etter at spådomen fra de døde/”los santos” via ulike medier/’spådomsmidler’, har avklart problemet: Jeg vil illustrere hva jeg mener, ved å la Liza fra Panama (42) snakke. Hun er på Cuba for å utføre religiøst rituell arbeid. Hun sier:

“Religion er mange ting, og folk kan definere det som de vil. Det er en vitenskap forvandlet til magi men med/ via tro. Det er en blanding av mange ting, jeg er ikke lukket. Hvis du leter etter logikk vil du ikke finne den, for du trodde vel aldri at en stein kunne ha “poderes” (makt, kraft, innflytelse) i santoen, - og likevel har ‘el santo’ vist kjempe mange ganger at den er tilstede, og likevel har den ikke forklart meg hvordan dette skjer” (Liza, 42).

Huskjøpet

“En gang ville jeg kjøpe meg et hus, men de nekta meg lån i banken, og jeg oppsøkte Orúla for å vite hvorfor de nekta meg dette. Orúla ga meg et tegn som viste meg at noen gjorde “brujeria” hekseri/trolldom mot meg. Orúla sendte meg ut for å gjøre en messe, jeg rensket meg og i løpet av de tre dagene jeg snakket med Elleguá (han som åpner og stenger dører) fant banken ut at den skulle hjelpe meg. Kanskje en annen person tenker at dette skyldes tilfeldigheter, men jeg ønsker å forsette slik, for på en eller annen måte så løser det situasjonen min.”

-”Er dette magi, religion eller begge deler? Det er litt av begge deler, jeg tenker at det er 50% santo og 50% deg selv. For ‘el santo’ har evnen til å si deg hva som skal skje i ditt liv, men det er opp til deg om

du vil fullføre på det du hører. Det er spirituell magi (una magia espiritual), en magi av tro (una magia de fe) . Om du har tro, hjelper santoen deg” (Liza, 42).

Magien blir altså i santeria sett som en del av religionen, - men heller ingen religion er uten magi sies det. Så hva er da religion? Religion :“Religion kommer fra det latinske ordet å binde sammen/gjenforene” (Danbolt: 20). Religion og santeria er begge opptatt av mening,- og i krisetider,⁵ er mening av høyeste betydning :“Religion handler om å finne mening, tilhørighet, tillit og sammenheng i tilværelsen. Religion er søken etter det betydningsfulle ved hjelp av det hellige. Hellig kan oversettes med : dyp respekt” (ibid: 22).

Av og til kan likevel santeria med sin magiske komponent minne noe mer om en vitenskap: “Jeg er ikke i tvil på min religion, mine santos, ikke litt engang - til det har jeg sett og opplevd for mange ting”, forklarer Victoria meg. Og denne type ‘statement’ er ikke uvanlig, jeg møtte flere som hadde bevis nok til å ikke tvile. Om det da i bunn dreier seg om religion - der en ofte snakker om tro og tvil - ikke om bevis og full visshet - blir dermed vanskeligere å si.

Omosade Awolalu sier i sin bok at magi er et “utholdende og universalt fenomen”. Man finner det i shamanisme, animistisk afrikansk religion, asiatiske religioner, samt den moderne “new-age” bevegelsen. Disse religionene/spiritualitetene virker i bunnen svært like, som om de henvender seg til og benytter seg av den samme åndskraften. Selv om de på overflaten kommer til uttrykk på ulike vis, avhengig av kultur: “Some forms of shamanic contact with the spirit world seem to be nearly universal in the early development of human communities. They appear in various tribal peoples from Aboriginal Australia and Māori people of New Zealand to the Amazon, African savannah, and pagan Europe” (wikipedia: magic paranormal). Andre begrepsforklaringer/definisjoner vil komme i oppgaven ved behov.

1.4 Kilder

Primær og sekundærkilder: Mine primærkilder er intervjuene mine og sekundærkildene litteraturen. For sekundærkildene se bibliografien bak.

---

⁵ Cuba har vært inne i økonomiske krisetider siden 90-tallet da den økonomiske handelsavtalen med Russland opphørte. I dag er det mye korrupsjon på alle nivå.

Kapittel 2

METODE: HVORDAN GÅR JEG FRAM

2.1 Kvalitativ metode

Kvalitativ metode er ofte brukt som forskningsmetode i antropologien, sosiologien og psykologien. Da bruker man observasjon, intervjuer og feltarbeid som metode. Feltarbeid krever at man undersøker i dybden på få enheter. Man samler inn data mens man analyserer underveis vekselvis (jmf. Gadammers hermeneutiske sirkel). En av de store utfordringer er å veksle mellom nærhet og distanse (Hammersley:11). Man må være nær nok til å forstå men distansert nok til å ikke bli oppslukt slik at 'de objektive, analytiske forsker brillene' går tapt.

Jeg foretok åpne, semi-strukturerte intervjuer etter en spørsmålguide - i én til én intervjuer, som varte mellom 20-60 min. Jeg starta med åpne intervjuer før jeg fant ut hva som var viktig - og så snevra jeg inn etterhvert. Lesing og feltarbeid har hele tiden foregått parallelt - og utfylt hverandre. Alle data som jeg har fått inn er heller ikke brukt, så noen spørsmål i guiden står ubesvarte i tesen her.

Refleksivitet/ forskereffekten betyr at forskningsresultatet påvirkes av sosiale prosesser og forskerens personlige egenskaper (ibid: 46- 47). Derfor er det viktig å være observant på hvordan ens egen person påvirker funnene underveis. Jeg som hvit kvinne, opplevde at flere var mer enn interessert i å prate, noen utifra økonomiske motiv, dvs. muligheten til ev. å tjene penger. Cubanere er "oppurtunistas" og ser alltid en mulighet i det umulige. At jeg er utenforstående fikk nok noen til å åpne seg mer, andre mindre. Cubanerne reiser ofte bort for å praktisere/utvikle sin santeria, slik at ikke alle i 'nabolaget' skal vite for mye om dem. Det er en 'krigs religion'- angrep-forsvar, derfor er det en beskyttelse å dra bort, for å verne om sitt privatliv.

Det skjer mye magi 'undercover', for å splitte, få overtaket, vinne - selv om dette er noe tabu å snakke om. Ihvertfall var det svært få som jeg traff som ville si noe negativt om religionen. Santeroene/ babalawoene, var i de fleste tilfeller uvillige til å inrømme at de driver med annet enn "legitim hvit magi",- selv om dette kom fram i intervjuene blant troende at også "svart magi" utføres på bestilling. Jeg bruker

derfor begrepet 'åndelig krigføring' som term, fordi jeg syns den dekker det som skjer i santeria-miljøet i Havana også. Selv om begrepet kanskje er fylt med et litt annet innhold i trosbevegelsen, (fra Kenneth Hagins lære), så er det likevel en passende definisjon, tenker jeg.

2.2 Informanter, intervjuer og observasjon

Hvem: Hvor fant jeg intervjuobjektene mine? Noen fikk jeg fatt i gjennom min cubanske 'street - smarte' nøkkelperson/medhjelper og andre bare traff jeg tilfeldigvis på 'der folk er', beveger seg og lever sine liv. Santeriofolket er lett å få øye på med sine hvite klær og/el fargerike religiøse smykker, der de vandrer gatelangs, rundt i byen. Byen er full av dem.

Ettersom cubanere ikke har noen 'privatsfære' i det offentlige rom, var det uhyre lett å komme i kontakt med intervjuobjekter - f.eks. på gata eller parken. Så jeg har vandret mye gatelangs og brukt "oppsøkende metode", - noe jeg syns var kjempespennende.

Flere intervjuer er gjort på Asociación de Yoruba, lokalisert i Havanna Vieja - åpen for alle å besøke.⁶ Andre intervjuer er gjort hjemme hos folk, på gata, på café, i restaurant, i butikk, i park, på discotek, i bil, på jobben til informantene, i kirka og på universitetet. Jeg har prøvd å holde en rød tråd, selv om det ikke var alltid like lett. Avogtil hindra støy en normal samtale, mens andre ganger kan min språkforståelse ha spilt inn på utfallet. Uten min medhjelper som transkriberte opptakene mine og forklarte meg ting hvis det var noe jeg ikke forsto, hadde det vært vanskeligere å gjøre dette prosjektet. Informantene er mellom 18 og 80 år. Blant hovedinformantene er det 6 kvinner (spiritister/santeras) og 11 menn (babalawos/santeros). På Cuba er det kun menn som kan bli babalawos, og siden jeg var en del på Asociación de Yoruba er det blitt en overvekt av menn. Jeg møtte ingen menn som var rene spiritister, dette var kvinnenenes område tydeligvis. Menn har alltid vært mer knytta opp til ritualer og liturgi som er babalawoens/santeroens felt, mens det mer 'åndelige', spiritistiske - og forholde seg til de døde, var mer,- også i Havanna , en 'kvinnegreie'.⁷ Jeg har intervjuet noen flere svarte/mulatter enn hvite. I følge Zaponni (273) og mine informanter er det fortsatt overvekt av afro-cubanere i santeria ,

---

⁶ I bygningen ligger også et flott Orisha-museum, en café, en santeria- butikk og et bibliotek med religiøs litteratur. For en turist koster det 10 buck å besøke museet (85 norske kr i nov 2016)

⁷ jmf Anne Kalvigs teorier om hvorfor kvinner er mer involvert i spiritisme: Spiritisme: 86-93

men de hvite følger etter. Og de kom fra ulike deler av byen og er fra ulike sosiale lag, selv om jeg møtte på de fleste i bykjernen.

Observasjon: I tillegg til intervjuing benyttet jeg meg også av observasjonsmetoden. Rollen en feltarbeider har når han eller hun skal observere, kan variere. Det skilles mellom fullstendig deltaker, observerende deltaker, deltakende observatør og fullstendig observatør, alt etter hvor involvert forskeren velger å være i det som han eller hun skal observere (Hammersley og Atkinson: 131-132). Jeg har vært deltakende observatør på sermonielle fester som “cajon” og “tambor/touque” i private hjem og i Asociación de Yoruba, samt ved spirituelle messer i den katolske kirke. “Cajon” er fest for de døde, “tambor” er fest for “los orishas/ los santos.” Den katolske kirke ærer også de avdøde med å ha egne messer for disse. Jeg har også vært fullstendig deltaker, bla. på “consultacion/registro”, dvs lesning av mitt liv. Samt innvielse til “Cofá de Orúla y los guerreros” (2011), som er en “halv innvielsesprosess”. I år var jeg deltagende i noen renselsesritualer etter at en “dårlig babalawo” angivelig skal ha kastet forbannelser over meg og “forbytta” sjelen min med sin konens sjel, og ranet meg for medfødt hell og lykke (ashé/iré). Siden jeg er hvit og “rik”, med andre ord født med gullskje i munnen - ble dette sett på som en “heldig skjebne” og bytte seg bort til. Jeg var i utgangspunktet skeptisk til om forbannelsers eksistens, men nå er jeg ikke så sikker lenger. Dagen etter mitt hell var “robbet”, fikk jeg pustevansker i to døgn, begynte å se svarte skygger i øyenkroken, visakortet mitt sluttet å fungere og øverste leder i Asociación de Yoruba, (som aldri har snakket til meg før), satte en plutselig stopper for feltarbeidet. Redningen, ifølge en santero, var å bade seg i parfymert blomservann og andre ritualiserte handlinger/rensesprosesser (limpieza) for å bryte forbannelsen (brujeria). Gjennom dette som skjedde, lærte jeg en hel del om santerias mer ‘skjulte ansikt og karakter’.

Spiritisk messe fikk jeg også ‘tilbud’ om å være med på, dvs. i lukkede seanser der et medium/spiritist/santera påkaller døde forfedre og beskyttere, for å gi råd/skjulte budskap fra oven som er ment å guide og hjelpe på veien. Det hverken turde eller ville jeg, det ble å passere streken for meg, som kristen. Selv om de forklarte at det var uproblematisk å kombinere kristentro med santeria, så blir det for meg avgudsdyrkelse.

I faglitteraturen om feltarbeid skrives det ofte om at det er vanlig at problemstillinger må endres underveis, og at feltarbeidet ikke alltid går som planlagt (Hammersley og Atkinson: 60). Dette skjedde også hos meg. Veien og problemstillingen nyskapes og endres men man går, gjerne opp til flere ganger. Man korrigerer seg selv utifra ny kunnskap. Jeg ser en utvikling hos meg selv i utvikling av forståelsen rundt konseptbruken og religionen som helhet fra første til andre feltperiode. Jeg kunne ikke mye om santeria i første periode og fokuset var for bredt. I andre periode stilte jeg helt andre spørsmål enn i første og prøvde å være mer konkret, selv om problemstillingen kanskje har vært litt vel vid, ser jeg i ettertid. Likevel er dette en religion som bare kan forstås 'innenfra', i følge flere av mine informanter (og flere gjorde forsøk på å dra meg inn, som en del av en business). Derfor ser jeg stykkevis og delt, men jeg har fått mange tanker og opplevelser underveis. Og noen av dem vil jeg dele med dere.

Kapittel 3

KONTEKSTEN FOR SANTERIA PÅ CUBA

“ Santeria is probably the best-kept secret of Hispanic culture....Most people who have only casually heard of Santeria, picture “ voodoo dolls” pierced with needles, the ritualistic sacrifice of defenseless animals, and totally incomprehensible states of spirit possession. Those who make a genuine effort to learn more are quickly frustrated....and thereby deprived of knowledge of a fascinating religion with a most interesting history, colorful ceremonies, a rich mythology, and a profound philosophy....” Charles Wettli, M.D. Deputy Chief Medical Examiner, Dade County, Florida (González-Wippler)

3.1 Hva er santeria?

Kort om oppbygning og innhold: Santeria er en praktisk magisk religion som stammer fra Nigeria og yorubafolket som tar utgangspunktet i naturkreftene. Usynlige ånder tar bolig og besjeler naturelementene, og gudene, “los santos” utøver sin makt i fra skogen, havet, palmen, steinene, vinden og jorden. I den rituelle tilbedelsen tar man i bruk hele naturen ved hjelp av urter, steiner, vann, planter, trær, jord, skjell som blir til hellige objekter fordi gudene selv har tatt bolig i dem. De besitter “ashé” - som er et helt sentralt begrep, “ashé” er kort fortalt den kraften som bringer lykke og hell (Torre:kap 1). “All that Santeria wants to do is to embrace nature, but in doing so it embraces the soul of all things” (González-Wippler i Fernandez: 41).

“Santeria har en klart definert kosmologi, det religiøse livet dreier seg rundt ritualer og sermonier som er designet til ære for forfedre og mysteriene av universet og spesielt gi dem den nødvendige kunnskapen og kraften (ashé) til å framhandle (negotiate) utfordringene i livet. Det er tre hovedkategorier av sermonier som er “divination”(spådom/framsi framtiden),”initiation and celebration” (Edmonds & Gonzales : 95).I santeria legges det altså stor vekt på praktisk rituell praksis ved offerhandlinger, innvielses sermonier, fest/bursdagssermonier, spirituelle messer, dans og sang: “Acting your beliefs”, som Zapponi sier. De ulike sermoniene innebærer alltid et slags offer til gudene. “Man må gi for å få.” Mer om dette i under ofring i kap.4.

Santeria har nå skriftlige tekster (La Letra: oddun, La letra del Año og la Libreta-Itá), men ble først overført muntlig fra generasjon til generasjon. De hellige hovedtekstene i santeria er kjent som “Corpus of Ifá”, der vi finner en samling dikt, historier, legender, myter, folkeeventyr, vers og rådgivende ordtak (proverb). Ingen fullstendig eller endelig tekst vil noensinne foreligge, fordi enhver prest supplerer med sin egen levde livserfaring, som han så gir videre til sine ‘disipler’. Santeria mener derfor at ingen kollektiv mening eller sannhet eksisterer for alle personer til alle tider (Torre:15). Det peker på en relativ virkelighetsoppfatning, hva som er sant og rett er situasjons, tids og personavhengig.

Kulten er bygd opp etter et hirarkisk familiemønster med åndelig mor og far (madrina, padrino) med sine “gudbarn” (ahijados), her dagligpraksisen blir videreformidlet og lært i praksis. I læreriden som iyawo (elev), går man i lære hos sine åndelige foreldre. Læretiden kulminerer i en innvielse/ kroning, der man er “konge” for en dag. Etter det er man santero/ santera og kan få egne elever (iyawós) i religionen som man skal lære opp. Om du er mann (og ikke homofil) og har fått et kall til det, kan en også stige i gradene og bli babalawo (far av mysteriene), som er den høyeste tittelen en kan få innen santeria.

Magi er som vi har sett, en viktig komponent. Både kasting og lesning av sjøskjell (caracolles), kokosbiter (chavalongos) og tarotkort blir brukt for å spå framtid og løse hverdagsproblemer for hverdagsbrukeren. Dette kan den enkelte troende praktisere på egen hånd uten å opsøke en santero/babalawo. Oraculo de Ifá (Ifas Orakel) er det kun babalawoene som kan håndtere. Mer om det under “spådomskunst” i kap 4.

3.2 Religionens oppbygning

“ In the beginning was ashé, pure cosmic energy. Ashé was with Olodumare, and ashe was Olodumare.” “Orúla, Olúron, Olodumare, Olofi representerer ulike deler av Gud. Olodumare er Skaperguden, årsaken til alt som eksisterer. Olúrun eier himmelen og gir lys og energi som solen. Olofi er Gud på jord og en maske for Jesus i kristendommen” (Torre: 33-35). En pataki (religiøs legende) forteller at Olofi ble så lei av de obsternasige menneskene at han ikke orket mer og trakk seg ut av verden. Deretter sendte han “los santos” for å hjelpe ham med oppdragelsen av menneskeslekten (ibid:

42). En santo kan regjere over hav eller jord, ild eller luft, bo i en palme, et gresskar eller en stein, har visse karaktertrekk, sin egen yndlingsmat og farge. “El santo” har sin “counterpoint”, sitt motstykke i katolske helgener som de er synkronisert sammen med.

De 7 Potenser (Los 7 Potencias)

I Afrika ble hundrevis av ulike guder tilbedt, mange forsvant ved overfarten til Cuba.

De santos som tilbes hovedsaklig i dag på Cuba er:

Santerias 7 viktigste orishas :

Obatalá - hodets og renhetens konge, står for visdom og ro, hvit er hans farge.

Elleguá - han som åpner og stenger dører, liten bortskjemt unge/spilloppmaker, Orúlas medsammensvorne, Eshu..

Shangó - viril kvinnebedårer, tamborens og festens gud, santo over lyn og torden, rød og hvit er hans farger, bor i palmen.

Ushún - førførelsens gudinne, sensualitet og fruktbarhet, hersker over ferkvannet, gul er hennes farge, bor i et gresskar.

Oggún - krigergud, metallenes hersker, verner de farløse, grønn og svart.

Yemayá - alles mor, herskerinne over saltvann, hvit og blå.

Oyá - kirkegårdens og vindenes gudinne, Shangós kone, mørkbrun er hennes farge.

Babalú-Ayé- Sykdommens og lidelsens gud, herre over spedalskhet, pest, epedemier og kroniske sykdommer, kjennetegnet av hunder som følger ham og slikker hans sår, lilla er hans farge.

(Utdrag fra Torre: kap 2)

Disse santoene er ofte i slekt med hverandre, konkurrenter, fiender eller elskere. Litt ulikt utifra ulike historier (patakis). Patakis er legender, myter eller historier som tar for seg opprinnelsen og forholdene mellom los orishas (los santos) og også hvordan de påvirker menneskehetens skjebne (Torre: 233). “ Alle orishaer representerer rene konsepter som inneholder motsetninger” (Torre: 16).Dvs at en ‘santo’ kan være god og snill men også lunefull hvis den ikke får det den trenger eller vil ha. En santera forteller meg om santoenes innflytelse: “Yemayá er min mor, - de er høyerestående vesen (entidad superior) som

følger oss og påvirker oss kjempemye, våre lyster og behov, de veileder og hjelper. F.eks. så liker jeg macheter og sverd. Jeg er veldig krigersk (muy guerrera) og når vi spurte hvem som var min skytsengel, kom det fram at det var kriger-Yemayá. En Yemayá som har 7 macheter, den energien hun har over meg influerer mitt liv. Mange ganger kan jeg forså hvem en person er barn av, bare utifra måten vedkommende oppfører seg på f.eks. forførende, flørtende, forfenglige Ushún, arbeidsomme, krigerske og stae Oggún, flørtete, festete Shangó, kloke, rolige Obatalá, temperamentsfulle Oyá og lekne, uhøytidelige og rampete Elleguá.”

3.3 Sjefsbabalawo om santeria:

Jeg vil trekke inn sjefsbabalawo ved Asociación de Yoruba, og la ham presentere hva santeria er på Cuba i dag (2014-15) Rigoberto Mariano (50):

“Los muertos parieron a las orishas (De døde fødte los santos/ orishas).”

“Det sies at alle santoene, at orishaene, engang var levende mennesker. Etter døden ble de kanonisert (gjort til helgener) og i vårt tilfelle ble de opphøyd og guddommeliggjort til helligjorte santos/ helgener. De døde fødte dermed ‘los santos’. ‘Los orishas’ ble guddommer gjennom mystifikasjon, og nå er de altså helgener, guder. Fra menneskenes begynnelse oppsto et ‘Pantheon de Yoruba’ bestående av Olofi, Olodumari, Olúmira og alle ‘los santos’. Forskjellen mellom ‘orishas’ og de døde, består i at de døde er mennesker som på et tidspunkt gikk bort, og deres energi og spiritualitet står i dag til tjeneste for oss og som blir påkalt av oss under ulike omstendigheter.

Astrologiens innflytelse på santeria: Det sies at det bor en orisha på hver stjerne som passer på de ulike energiene. Mennesket består av 60% vann og det er vitenskapelig bevist at sjøen såvel som månen spiller inn på menneskelig adferd. Solen, månen og stjernene påvirker altså mennesket og dets oppførsel og også på jordbruket, såing/innhøstning og fiske spiller himmellegemene inn. Vi er ikke uavhengige av alle disse prosessene som naturen går gjennom. Når solen steker blir du dehydrert, din sinnsinnstilling endres og din sosiale framferd likeså. Når det er veldig kaldt ute, tenker du ikke godt, alt henger i sammen...

Magi, religion og vitenskap: For meg er ikke magi annet enn å maskere noe, f.eks. en tryllekunstner er en illusjonist og det han gjør går så fort at menneskeøyet ikke klarer å oppfatte den hurtige bevegelsen før han tilslutt kan vise til sitt endelige produkt. Så for meg har magi og religion ingenting å gjøre med hverandre. Magi er noe du manipulerer med triks. Religion er basert på en kultur av tro - på en opphøyd gud av orishas, av santos i tro (creencias de un dios supremo de santos, de orishas de la fe). Magi har ingenting med tro å gjøre.

For meg er vitenskapen innbakt i religionen, for til tross for at dette har vært et skjult faktum i mange år, har store vitenskapsmenn til slutt besluttet at de må ta hensyn til religionen på et eller annet vis. At de har blitt berørt av noe 'større' (algo superior). Til alle tider har det kommet nye oppdagelser. F.eks. ble ilden en forløper for elektrisiteten. Yoruba kulturen som er en tusenårs gammel kultur, har stor kjennskap til urtenes bruk, som kan kurere og lindre. Denne kunnskapen hadde de lenge før mange andre sivilisasjoner fant utav det. Vi er avhengige av naturen og omgivelsene rundt oss."

3.4 Historisk perspektiv

Historien: Fra 1500- 1800 tallet ble 9-10 mill afrikanere transportert over til "The New World" dvs de Vestindiske øyer- deriblant Cuba i et av de verste scenarier verden har sett. ⁸ Mange av dem som ble tvangssendt over sjøen var praktiserende babalawos og sterkt troende folk (Fernández mfler:kap1). Da de ankom Cuba ble de presset til å arbeide på sukkerplantasjene og i tobakksindustrien til de enten flyktet eller døde. Trist nok levde de bare i gjennomsnitt 7 år etter ankomsten (Torre:162). Afrikanerne tok med seg yoruba-religionen sin som de tilpasset herskernes religion katolisismen. Den romersk katolske religionen var den eneste tillatte religion på Cuba, etter at italienske Columbus inntok øya, under spansk flagg i 1492. Ved å praktisere i skjul under skalkeskjul av å tilbe de katolske helgener overlevde afrikanernes åndetro. De ble av myndighetene og slavedriverne oppfordret til å opprette egne sosiale klubber "cabildos" (fri- sted i byene, mutual aid society) og "palenques" (fri-sted i fjellet) som utviklet seg til å bli "improviserte templer" som var gått 'underground' (ibid:227). Den religiøse praksisen ble skjult bak katolske masker. Slik ble Shangó til Santa Barbara, Oggún til St. Peter, Ushún til Caridad de Cobre, Oyá til St Teresita, Babalú -Ayé til San Lazaró osv. (ibid:54). "Religion is one of the principal

---

⁸ 23% sies å være Yoruba- snakkende grupper, hovedsaklig fra sør-vest av Nigeria i områdene Dahomey, Togo og Benin. Dette var kulturelt høyt utviklede sivilisasjoner, helt til de ble rasert av europeisk imperialisme og invasjon.

ways that migrants stay connected to places beyond where they settle. By doing so, they transform religion and culture ”(Peggy Lewitt i Ammermann:107).

Katolisismen slik den ble praktisert på øya var en folkelig utgave av den mer stivbente utgaven i Spania. Det florerte allerede åndetro på øya fra før, og slik vant yoruba innpass (Torre:170). Santeria er altså en sammenblanding, synkronisering av yorubareligionen, katolisisme og ikke minst spiritisme og har slik sett et sterkt synkretisk preg. Vi skal se litt på hver av delene:

3.5 Yorubareligionen som utgangspunkt for santeria:

“ African peoples do not know how to exist without religion ” (Thomas:92).

“Det er sagt at afrikanerne ser verden gjennom en religiøs linse.

Religion i Afrika er et kulturelt fenomen og har familie - struktur, derfor må man være født inn i religionen og kan ikke uten videre assimileres inn i et annet folkeslags religiøse paradigme. Når Vestens religion og filosofi fokuserer på abstrakter, tar afrikansk religion utgangspunkt i den “levde erfaring” (ibid: 92-93). “Afrikanske kulturer har ikke opplevd det skillet mellom hellig og verdslig, mellom kropp og ånd, som har preget den europeiske og nordamerikanske historien...” (Scott i Repstad:95) “Yoruba er en animistisk naturreligion eller en “panvitalistisk.” Panvitalisme er troen på at alle ting i virkeligheten er levende. Som før nevnt betyr det, at “all materie besjeles, får tanker, vilje og ‘en sjel’ på lik linje med mennesker og dyr” (Haight: 135).

Mange antropologer mener at Afrika er menneskehetens vugge - at herfra stammer alle mennesker. “ Ilé- Ife” regnes som Yorubas hellige by “Opprinnelsens by” (City of Origins). 16 av Yorubas kongedømmer hadde sitt utspring i Ife. Det var også her menneskeheten ble skapt av Obatalá (Torre: 229). “Yorubafolket holdt til i Sør-vest Nigeria, Benin og Togo og praktiserte sin Ifá Religion.” (wikipedia: yoruba religion) Noen “lærde” hevder at disse familiene hadde sin opprinnelse i gamle Egypt (Thomas: 83). “Egypt could be ‘the Vatican’, the cradle, of African religion,” (ibid:117) uten at man vet dette sikkert. “Det finnes idag ca 60 mill “Vodun-tilbedere” i verden. “Vodun” er den engelske samlebetegnelsen på alle religioner som stammer fra afrikansk animistisk naturreligion“(African

Gods:14):Voodoo på Haiti, santeria på Cuba og candomblé/umbanda i Brasil er eksempler på dette samt Shangó kulten i Trinidad.

I tilbedelsen til gudene må alt være gjennomtenkt, planlagt og utført til minste detalj. Derfor tar babalawoen fatt i oppgaven med ærefrykt, for han vet at hvis han gjør en feil på veien eller sermoneien ikke blir riktig utført, i rett rekkefølge f.eks, kan dette få store konsekvenser for ham selv eller den hjelpetrengende. I beste fall virker ikke magien, og i verste fall kan klienten eller ham selv stryke med (Thomas: 85). Hvis gudene ikke får det de vil ha kan de straffe med døden.

“There is no part of life, magic do not enter” (Awolalu).

“Magic is a quick solution to the problem”, sier Awolalu (76). Derfor passer den det stressede postmoderne mennesket, som ikke har tid å vente. Det som er dumt er at du kan bli “caught in your own trap,” sier han. I yoruba (og også i santeria) blir alle mulige amuletter og symboler brukt, og de som jobber med svart magi får befolkningen til konstant å leve i frykt (ibid:78).

“Ofriingsritualet er en hovedkomponent i afrikansk ontologi og limet som holder den religiøse strukturen på plass” (Thomas: 116). Like viktig er det i santeria, som vi skal se senere. Yorubafolket tilber ikke statuetten/ yoruba dukkene i seg selv, men de ånder og guder de representerer, dvs. deres egne forfedre samt de mange “orishas” som har besjelet naturen. Yorubareligionen(og santeria) er ikke egentlig en animistisk eller polytesitisk religion, fordi de tilber og tror på ‘En Overordnet Gud’(Orúla), delt i flere “fasetter og personligheter,” mener Torre (35). Med denne skaperguden forhandler den troende sin skjebne, og han delegerer igjen sin makt videre til sine understående santos og de døde. Dette ligner på mønsteret i monoteistiske religioner, påpeker han.

“Ori-inu”, “det indre hodet” eller sinnet, om man vil, er veldig viktig, for det er her kraften (ashé/asé) mottas og personen “bor” (ibid: 18). Derfor har gamle yoruba statuer ofte hoder som ser ut som et ‘oppblåst vann-hode’. “If humans denied ashé, their lives would be meaningless,” (ibid: 45) mener Torre. Så viktig er denne gode “universal-energien” for et rikt liv.

“Myter og tradisjoner er hjertet i afrikansk religion og kultur, og er faktorer som styrker samholdet og samfunnet i disse landa” (Thomas:120). “Den hellige informasjonen har kommet ned til folket i form av myter og er blitt bevart, ført videre og utviklet av prester og prestinner” (ibid: 84).

Yoruba - folket tror at sjelen er udødelig. En “god person” som lever et anstendig liv, følger sine tradisjoner og vaner vil bli tatt i mot av sine forfedre når de dør. På den måten vil man aldri miste kontakt med sin familie, hverken på det jordiske plan eller himmelske (Awolalu:kap 3). De avdøde blir altså reinkarnert til “eggun(“avdøde forfedre) slik at de kan guide og beskytte sine igjenlevende slektninger. I santeria (og yoruba) kan de døde samhandle med de levende (Torre:21). Hvis en derimot lever et dårlig liv, tar dårlige valg, eller dør en for tidlig, vond eller tragisk død, blir en reinkarnert til mer lavtstående dyr eller fugler, og “dømt” til å vandre omkring målløst på øde og neglisjerte steder (Awolalu:60). Etter døden må du stå ansikt til ansikt med Orunmila og du blir holdt ansvarlig for dine handlinger på jorda. I så måte finnes en “gylden regel”, en moralsk rettesnor, både i yoruba og santeria (Torre:17). “I afrikansk tradisjonelt samfunn var religion og moral sterkt integrert” (Thomas:165). “It remains to be said that, while Negroes may borrow European magic to strengthen their own spells, the reverse is also true. Europeans tend to regard Negro magic as more effective, because of its “weird” character and the old colonial terrors which it inspired” (Bastide i Fernandez mfler: 15).

3.6 Katolisismen som komponent i santeria

En folkelig katolisisme

Da slavene kom til Cuba fra “yorubaland” var det ikke den “offisielle stats-katolisismen” som dominerte øya, men en mer folkelig variant av katolisismen, som ble praktisert i de lavere økonomiske klasser i samfunnet (Torre: 169). Den høykirkelige eliten klarte ikke å nå massene, for de tjente til vanlig den pro-spanske privilegerte eliten i Havanna. “Anticlericalism became a specific trait of Cuban society evident in national think and in the practice of “cubanidad” (den cubanske mentalitet/identitet). Since the origin of the nation, the history of the ideas in Cuba was characterized by a free, anticlerical and racial thought” (Zapponi: 274).

I “høykirkelige kretser” praktiserte man de 7 sakramenter som besto av dåp, konfirmasjon, vielse, den siste olje, nattverd, skrifting og hellige bestillinger. Det de folke religiøse - katolikkene, fra lavere lag av befolkningen, fokuserte på, var guddommene i seg selv, (cult of personages), særlig Jomfru Maria og helgenene. Her sprang det ut flere religiøse fenomener, alt fra mirakelhistorier og legender, til festivaler og fester til ære for helgenene (Brandon: 46). Mens man i høy - katolisisme tilba Gud og æret (veneration) helgenene, - tilba (worship) de folkereligøse katolikkene både helgenene og gud (Torre:169). “Selv om Cuba var katolsk i teorien, kan det knapt kalles katolsk i praksis” (ibid:170). Man kunne tilbe sine ‘orishas’ og konsultere spiritister og likevel kalles seg katolsk. Slik er det den dag i dag (se santeria og kirka). Den katolske kirka har sett gjennom fingrene med noe, men på langt nær akseptert all santeria-praksis som “katolsk”. Likevel er den katolske kirke “of paramount importance to the santero, who considers himself a practicing Catholic in spite of his involvement with the african orishas”, hevder Gonzalez-Wippler (266). Det betyr at flere babalawos ikke initerer en person hvis han eller hun ikke er døpt i kirka (ibid: 268). Katolske messer er ofte også noe santeriefolket deltar på når deres “orisha” eller avdøde (eggun) har bursdag eller minnedag f.eks. En begravelse (itutu-sermoni) ender også med en katolsk sjele-messe (ibid: 269).

Lystenning for de døde, bønn og “hellig vann”, er elementer katolikkene og santeriefolket deler: “De katolske overtoner i santeria ses i bønner der samlingen av bønner refererer til ‘los orishas ‘som katolske helgener” (Wippler:268). En helgen og “el santo” er likevel ikke den samme. Helgenen er en vei/avatar og representerer en kraft deres egen santo besitter. F.eks. er ikke St. Barbara den samme som Shangó, men hun besitter en kraft som også Shagó har ⁹(ibid: 266).

Det katolske presteskap har vært svært klar over synkretismen mellom f.eks. Jomfru Maria og Ushún. En tilsynelatende toleranse har ført til flere endringer i den interne strukturen i kirken, etter Det andre Vatikankonsil i 1965 (ibid: 269).

---

⁹ Changó/ Shangó/ Xangó...ulik skrivemåte utifra hvor du befinner deg.

3.7 Spiritismen i santeria/ Kardecism

Den tredje største komponenten i santeria er spiritisme (Torre:172). Den bygger på nord - amerikansk spiritualisme, men har en mer “vitenskapelig” og doktrinal tilnærming. Den fremstår mer som en moralfilosofi enn en religion (Fernández mfl:204).

“Kardec's doctrine includes beliefs that have historical origins in hermetic and esoteric traditions:

The astral body, vital fluids, and spirit communications through mediums, Indic philosophy (reincarnation and karma), Protestant theology (a unitary doctrine and the interpretation of heaven and hell as psychological states), Catholicism ....as well as modern science....that later became known as parapsychology” (Hess i Fernández: 208).

Den franske opphavsmannen Allan Kardec (pseudonym) la vekt på å kommunisere med “opplyste og høyerestående ånder” for å få hjelp til våre menneskelige problemer. Han brukte kristen praksis som en slags mal og laget flere spiritualistiske bønner og forelesninger, som alle var basert på en streng moralkode, samt etiske koder for adferd. Han hevdet at alt dette materialet fikk han fra ulike spirituelle ånder (entities) gjennom de ulike mediumene han brukte for å kommunisere med ånde verdenen (González-Wippler: 276).

På Cuba ble spiritismen populær, ihvertfall av to grunner. For det første var den anti-klerikal, og et bra alternativ til den spanske kolonimaktens katolske kirke:“Spiritism served as a political space for liberal ideas to flourish”(Torre:173). Slaveriet hadde ødelagt familieenhetene, og gjorde det vanskelig å forsette forfedretilbedelsen på Cuba. Spiritismen reintroduserte denne på ny, til de afrikanske slavene,- med en europeisk “vri” (ibid:173). Nå kunne man holde kontakten med sine slektninger, gjennom ånden deres.

I følge Kardec's lære, finnes både høyt opplyste ånder og mer lavtstående. De høytstående tjener som guider og beskyttere, mens de laverstående kan stikke ‘kjepper i hjulene eller ønske hevn på noen som har gjort dem vondt i dette livet’. Men i en spirituel seanse kan mediumet binde/ putte en plagsom ”lavtstående ånd” dvs. - en såkalt ‘plageånd’ - i lenker og sende denne på ‘spirituell skole’ for å lære

bedre manerer, der de mer utviklede ånder 'underviser'. Disse kan komme ned på 'plagåndenes' plan, men ikke omvendt (Fernández mfl: 207).

Spiritistene holder spirituelle messer for å komme i kontakt med de døde. Slik kan dette se ut: Man samles rundt en "boveda".

Boveda: "Boveda er et spirituelt alter for de døde, som består av 7 vannglass med kors, en rosenkrans på et bord med hvit duk" (Torre: 277). Blomster, vann, bilder av avdøde og katolske helgener, dukker som forestiller 'orishaene', kors. Disse remediene har ulike funksjoner bla å tiltrekke de gode åndene samt utestenge de onde ånder og løfte ulykkelige ånder "inn i lyset". Man foretar en spirituell renselse med hellig vann før det leses bønner fra Kardec's spiritistiske "*Evangelium*" til mediumet faller i transe og på ulike måter kommer i kontakt med åndene (González-Wippler:277) og begynner å meddele beskjeder for å gi råd i kjærlighet, jobb, helse, eller andre ting den troende ønsker hjelp til. Mange blir rørt til tårer av de beskjeder eller visjoner åndene meddeler dem. Slik "brolegger" man avstanden mellom denne verden og den andre verden, samt avstanden mellom vitenskap og religion, ifølge Kardec (Fernández mfl: 205). Man kan også rense en person fra dårlig innflytelse (mer om dette i kap 4: *limpieza* - despojo/rituell renselse).

Santerismo: Fusjon av santeria og spiritisme. Det er denne formen av santeria som praktiseres i dag. Man henter inn praksis fra santeria som ærer los santos, men kommuniserer alltid med de døde/forfedrene først (se kap om eggun). González- Wippler sier: "Alle santeros er spiritister (snakker med de døde) men ikke alle spiritister er santeros" (dvs praktiserer santeria) (274). Den nye synkretismen har ikke forandret spiritismen, bare koblet den nærmere til santeria (ibid: 281).

3. 8 Staten og santeria

Santeria har lenge vært en undertrykt religion, og blitt rakkert ned på av den katolske kirke. Blitt sett på som djevelens stedfortreder. "Santeria was viewed by the dominant white Cuban Culture as being primitive and satanic, a religion of the lower strata of society, unworthy of any serious investigation"

(Torre: 174). Forfatter og etnograf Fernando Ortiz gjorde alt for å bevise svartes underlegenhet i forhold til hvite. I boken *“Los negros brujos”*-“De svarte heksemesterne” fokuserte han på santeria som et kriminelt fenomen: *“Notater fra et studie i kriminell etnologi.”* Han insisterte på at umoralskheten var “i blodet til de svarte afrikanerne”, noe som igjen forpestet den lavere hvite underklassen. “The fetish of Santeria måtte elimineres med livslang isolasjon av lederne.” Som kongressmann i 1919, da santeria - hysteriet var som verst, prøvde han også å fremme en lov som bannlyste alle “overtroiske praksiser” pga. av deres antisosialitet. Til 1940 ble dermed santeria sett på som en straffbar kriminalitet, takket være Ortiz, som riktignok ble mildere stemt med årene (Torre: 174).

Når revolusjonen var gjennomført i 1959, ble den katolske kirkas maktinnflytelse i landet problematisk for Fidel, noe som førte til at kirka skulle avskaffes. Kristne kunne ikke lenger inneha posisjoner i landet og heller ikke være medlemmer i kommunistpartiet. Fidel Castro forklarer dette med at den katolske kirka hadde brukt religion som et maktinstrument, derfor fikk de revolusjonære en “anticlercal reacción” (Betto:332). Forfølgelsen av santeria-tilhengere fortsatte også under de tidlige år av Castros revolusjon. Man fikk strenge restriksjoner på rituell praksis og festivaldeltagelse. I 1965 ble mange santeros og santeras arrestert, satt i fengsel og i hvertfall et tilfelle henrettet (Torre:175). Men i dag er disse harde tider mer eller mindre over. Utover 1980-tallet ble santeria mer sett på som folklore enn en legitimert religion, og forfølgelsen mildnet, og Castro regimet så at de kunne tjene penger på santeriaen. Fra 80 tallet åpnet dermed Fidel Castro opp for religionsfrihet i praksis samtidig som han lot seg intervjuet av den brasilianske dominikanermunken Frei Betto om sine tanker rundt revolusjonen og religion. Denne boka ble en bestselger på Cuba. I dag kan også cubanerne både være religiøst aktive og tilhøre landets fortsatt eneste lovlige parti CDR. Fidel omtalte religion slik: Verden deles mellom dem som er “på parti med livet” og dem som er “på parti med døden” (Frei Betto: 70). Selv vokste han opp i en spirituell praktiserende landsby, gikk på Jesuitt-skole før han ble ‘frelst’ av marxismen.

Kapittel 4

PRESENTASJON AV DATA & FORTOLKNING AV FUNN I TEMA

4.1 Presentasjon av hovedinformantene:

1. Liza (42) vakker, mørkhudet, mulattkvinne fra Panama. Hun er på Cuba for å gjøre religiøst arbeid for seg selv og sin ajihada (elev). Hun kom inn i religionen som 16 åring, men har aldri tatt religionen på alvor innen hun så at de advarsler hun fikk, som hun ikke fulgte fikk konsekvenser. Nå er hun blitt klok av skade. Hun er santera men liker bedre den spirituelle sfære (spiritisme). Hija de Yemayá.

2. Manuel (70). Sympatisk afro-cubansk spiritist og santero. Bor i de fattigere deler av Havanna Vieja. Har haitiske røtter og dermed en del religiøse referanser/praksis derfra. Manuel er babalawo så godt som noen, men pga av sin homofile legning får han ikke bli babalawo og operer dermed på et lavere plan som santero. Sønn av Uchún (forførerinnen, Cubas patrona - hoved-skytsengel og mor).

3. Daniel (21). Hijo (sønn av) de Shangó. Elsker religionen og sikter på å bli babalawo. Klok for sine unge år. Lys mulatt.

4. Dolores (50), grovbygd 'mørk' afrocubaner, først og fremst spiritist. Santera. Utrolig klarsynt. Kommer inn i religionen etter gjentatte eleptiske anfall og syn av kirkegårdsgudinnen Oyá. Hija (datter) de Obatalá.

5. Palero Joel (52): Sønn av Fransisco 7 Lyn. Afrocubansk. Paleroen er med fordi santeros mange ganger er paleros i bunnen og fordi palo og santeria ofte går 'hånd i hånd', selv om palo i sin opprinnelse stammer fra Kongo og ikke Nigeria. Gift med santera.

6. Jesus (44) mørkhudet palero, babalawo, vokste inn i religionen pga familien. Lever av religionen.

7. Hvit 'Sjefs- babalawo' Rigoberto Marianao (50), leder i Asociación de Yoruba. Sympatisk, humoristisk og kunnskapsrik.

8. Juan (18): Sønn av prominent babalawo, afro-cubansk. Yngste babalawo.

9. Pedro (38): Africocubansk babalawo, ble religiøs av egeninteresse, gift ,en datter, bor i et finere hvitt strøk av byen. Sympatisk.

10. Elena (43): Spansk journalist, har studert religionsvitenskap og gitt forelesninger i religion. Belest også innen filosofi og psykologi. Santera. Gift med en spansk babalawo, 4 barn. På Cuba for gjennom ritualer å få "poderes" (åndelige krefter).

11. Victoria (21), afrocubansk santera, studerer samfunnsfag ved Universitetet, hele familien aktiv i santeria. Født inn i santeria og identifiserer seg med religionen. Glad i å danse rumba.

12. Rosalita (48): Spiritist og farget santera, født med synske evner.

13. Raul (60): Palero, santero, abukua og praktiserer voodoo. Bror til Manuel. Haitiske aner.

14. Yusniel - Hvit, korrupt babalawo og palero (60) fra Vedado.

15. Fransisco: (37) år gammel santero som nå er blitt babalawo. Opprinnelig italiensk men bor på Cuba.

16. Julio: 52 år gammel, hvit babalawo, møtt i religiøs 'urtebutikk' (butikk for religiøse varer).

17. Niurka 44 årig-lys mulatt kvinne, en av 8 søsken, hentet hjem fra utlandet for å innvie seg til santeria.

Også andre troende snakker, men de inngår da ikke som hovedinformanter.

4.2 Forholdet til kirka:

4.2.1 Informantenes forhold til kirka (hovedsakelig den katolske):

Santera 24 år: “Jeg tror på min måte. Alle i min familie praktiserer santeria, bare en tante som er evangelisk. Vi respekterer hverandre. Jeg var i baptistkirka en gang da jeg var 10 år, men jeg gikk aldri igjen. Jeg ærer orishaen min (yemayá) på min måte. Får jeg lyst kan jeg gå å få lest korta (las cartas/ tartotkort) mine en dag, - men jeg er egentlig ikke inni det.”

Som denne santeraen som “ikke er inne i det”, er det ulike grader hvor mye den enkelte er involvert i religiøs aktivitet, enten det gjelder i santeria eller i kirke. De aller fleste synes det går greit å kombinere det å gå i kirka med santeria praksis, fordi det er “to sider av samme sak”. Noen har derimot kritiske holdninger til kirka. Her kommer noen uttalelser fra mine informanter:

Leder av Asociación de Yoruba, sjefsbabalawo, Rigoberto Marianao (50) sier: “Vi babalawos snakker fortid, nåtid og framtid. Det er alltid bra å vite framtiden, og få en løsning på problemene dine. Det er ikke det samme å gå til kirka, der ber man men ser ingenting, og du forsetter med de samme problemene, vi gir deg en løsning på dem.” Han er heller ikke så opptatt av kirka : “Vi har ikke noe kontakt med den katolske kirke, og ser heller ikke hvorfor vi skal ha det. Det er to forskjellige ting.” Det er ikke spanske Elena (43) enig i. Hun har studert religionsvitenskap, og funnet at flere elementer repeteres fra religion til religion. Hun ser derfor ikke noen motsetning på det å delta i katolske sakramenter og det å praktisere santeria/spiritisme. Hun har 4 barn, alle er de døpt og går til nattverd. En av jentene har “santo lavado”, dvs at mor ble innviet i santeria når hun var gravid. Alle barna går også til konfirmasjonsundervisning. For henne er det ingen konflikt: “Alt duger” (Todo sirve, todo vale). Hun tror energien til Den Hellige Ånd er den samme som energien til “Los angeles de Guarda” (santoen som beskytter deg/ din skytsengel). De projekterer/manifesterer seg ulikt, men er den samme.

Elena vokste opp i katolisismen, studerte på en skole for nonner og gikk på daglige messer. Men da hun var 15 år og begynte å stille spørsmål ble det vanskelig: “ En katolsk utdanning er for folk som ikke stiller spørsmål. Og når det så skjer ting og du ikke får svar, ja da ble jeg skuffet på denne religionen og jeg ble en overbevist ateist, - jeg trodde ikke lenger på noe og ikke på Gud. Jeg fikk en eksistensiell

krise. Da en professor i politisk og sosial filosofi på universitetet mitt en dag snakket om håp,- gikk det plutselig opp for meg at det er det religion betyr ; å ha håp, og at alle veier tar deg mot denne spiritualiteten.”

-”Når jeg var med nonnene lærte jeg ikke om spiritualitet,- bare religion. Religionen i Europa responderer ikke på personenes behov, derfor taper den terreng. Religionen blir ikke påvirket av livet i gata, den blir ikke til fra dag til dag. Når du skal gifte deg må du snakke med katolske prester, men hvis de ikke selv lever i parforhold og ikke har noen egenerfaring, hvordan kan de snakke til deg om det ekteskaplig liv da? De snakker om ting de ikke skjønner seg på. De legger seg i ting de ikke har noe med, de har middelalderske metoder, feudalister, de kontrollerer og dømmer på vegne av gud. De tror de har guds kraft og at alle må gå gjennom dem for å komme til gud, men alle er vi guds barn.”

Elena er altså kraftig frustrert på hvordan den katolske kirke fungerer (eller ikke fungerer) i Spania. Når jeg nevner at kristendommen sier at vi ikke bør ha kontakt med spådomsånd responderer hun slik:”Hvem er vi til å si at det ene er rett og det andre ikke? Hvem er vi til å dømme? I katolisismen er det i bruk masse førkristen symbolikk, korset er mye eldre enn kristendommen selv. Hvorfor blir jul feira, er vi sikre på at Jesus virkelig ble født da? Det er egentlig en hedensk lysfest. Det finnes mange elementer som ikke er kristne men førkristne tradisjoner. Så hvem er vi til å si at dette er greit men dette ikke? Hva galt er det i å jobbe med bevisstheten/ hodet til en person, slik at han gjør det han skal?”

Skapelseshistorien er også provoserende:”I det øyeblikket Eva tar eplet fra det forbudte tre i Edens hage, og gir eplet til Adam og han spiser av det, åpnes bevisstheten og de ser at de er nakne og de får evnen til å skille mellom rett og galt. Gud gir en symbolsk straff men gir ikke noen intelligent forklaring på det. Men å ha bevissthet er bra, også det å oppnå kunnskap .Vi får vitenskapen men samtidig lidelse. Hvis vi ikke var bevisste på vår elendighet ville vi ikke lidd på samme måte. Vår evne til å tenke gir oss mulighet til å lide mer.”

Elena uttrykker også frustrasjon over at kirka ikke kan stille opp der det trengs, hverken i sykdom, kriser eller for rådgivning, som her i kontakt med ånde verdenen: Urolige ånder i urolige hus: “Når

åndene gjør manifestasjoner er det fordi de vil noe, du bør lytte til dem. Lytt til dem, rengjør dem eller eliminer dem. Hva kan en kristen gjøre med dette? Ingenting, han er forknytt. I høyden exorsisme. Her (i santeria) er det annerledes, her spør vi hva ånden vil og han sier 'det og det' og etterpå gir vi ånden lys så han kan føle seg i lyset.”

Babalawo Pedro (38) sier:

“Forskjellen på kristentro og santeria er at i santeria er det mer styrke på ting, du har din santo i ditt hus, du berører ham, ser på ham, snakker med ham. De kristne har sin tro og sitt kall og med bønn løser de sine problemer. Vi løser ting hurtigere. Det er to ulike religioner. Hvorfor vente til du er gammel med å løse problemer, når du kan komme dit når du er ung og fortsatt har livet foran deg?”

Liza (42): “Jeg er døpt i den katolske kirken og elsker gud. For å inntre i religionen yoruba må du være døpt i kirka. Jeg kjører bil og snakker med gud som om han er i live. Jeg går ikke så ofte til kirken, liker meg best der når det er stille der og jeg kan meditere. I kirken finnes gode og onde mennesker, akkurat som andre steder. Du må bare finne ut hva du liker og hva du tror på.”¹⁰

Dolores svarer at katolisisme, spiritisme og santeria er det samme. Hun er katolikk, men gir meg samtidig inntrykk av å være meget klarsynt i det hun uoppfordret leser min medhjelper til minste detalj og også sier noe til meg som bare jeg vet er sant. Hun har foreberedt seg til en spirituell messe og har hvitt pulver i fjeset og rødsprengte øyne. Jeg får uregelmessig puls og et akutt behov for å komme meg bort, men kan det ikke. Hun sier jeg har mye av “kirka i meg”. Jeg føler meg utilpass på grensen til uvel.

Babalawo Julio(52) ser den katolske kirke som dogmatisk, pådyttende og tvangspreget. “Folk må føle religionen. Katolisismen og santeria er paralleller, de forener seg ikke”.

Raul (60), som praktiserer voodoo, er frimurer, palero og santero, stiller seg negativ til Bibelen. Fordi den er “skrevet av mennesker”, og mennesker er “uperfekte”.

---

¹⁰ jmf pick-and chose theory (Ammermann kap 13): Man velger ‘sin egen religion’ og setter den sammen som man vil utifra “ det religiøse koldtbord”.

Renere Kristendom

Santera (63) hvisker til meg som om hun ikke vil at andre skal høre hva hun sier: ”Jeg tror det finnes en gud som er gud for hele verden. Men kristendommen er sunnere enn santeria, fordi det er mer ydmykhet, mer broderskap og solidaritet og religionen er renere, f.eks trenger du ikke betale penger...” Hun tror bare det finnes gode ånder, men liker kristendommen bedre likevel. Hun kan ikke forlate den religionen hun har (nei det medfører jo straff) for å bli kristen (er vel redd). ”Jeg har denne veien - og den følger jeg da.” Det å forlate santeria er ikke bare en enkel affære (se kap om brujeria).

Tilslutt møtte jeg en katolsk prest:

Marciano (80) er prest i Cayó Hueso, som er et fattig og afro-dominert område av byen. 80% av de som døper barna sine i kirka tilhører santeria. Man ser ofte ofring (høns, frukt, oa) som er lagt i bæreposer rett utenfor døra. Det syns han går greit så lenge det ikke legges offergaver inni kirka. Kirka er synkronisert med orishaen Oyá. Offisielt har han ikke kontakt med santeria miljøet, sier han. Men hans holdninger og prestegjerning er preget av at han omgås mange innenfor denne religionen i sitt daglige virke. Han er preget av en ”ikke fordømmende holdning” og lun humor: ”Det kommer an på hjertet, ikke hvilken religion du tilhører,” gjennomsyrrer tankegangen hans. ”Kirka skal styre med kjærlighet og ikke frykt. Om du ikke elsker alle dine medmennesker, kan du ikke kalle deg en kristen”.

4.2.2 Oppsummering av holdninger til kirka:

Det virker som om det er to syn som går igjen: Enten er det greit å blande religionene fordi de representerer det samme, bare på ulike måter og man har kanskje ikke et så veldig tett, avklart og nært forhold til kirka (jmf Dolores, Liza). Flertallet blant mine informanter har likevel et kritisk og ganske negativt syn på kirka av ulike grunner som sett på ovenfor. Elena føler kirka har svikta, Julio at kirka er livsfjern, Raul mener Bibelen er upålitelig. En informant er også mer positiv til kristendommen her, som hun ser den som sunnere.

Det interessante er at samtlige babalawoer (3 stk) mener at kirka og santeria er ulike ting. De praktiserende mener oftest at disse religioner er to sider av samme sak.

Hvorfor det er slik er kanskje fordi babalwoene studerer denne religionen på heltid og har gått dypere inn i den og dermed praktiserer 'renere' santeria og nødvendig vil blande de to religionene i praksis (pga et maktspekt). Synkroniseringen med katolisismen var jo påtvinget. Det kan jo også tenkes at santeria og katolisisme egentlig er for ulike til å i realiteten forenes på dypet. Sjefsbabalawoen, Pedro og Elena sier også at de ikke har fått 'bønnesvar' eller fått løst sine problemer i kirka, eller at det går for sent.

Likevel man må være døpt i kirka for å kunne innvies i santeria og for å kunne gifte seg og begraves (ititu) på katolske kirkegårder. De fleste spiritister/santeriapraktiserende så jeg på "messe for de døde", som den katolske kirke arrangerte hver onsdag. Flere overvar sermonien, men flertallet tok ikke i mot nattverden. Så de elementene som samsvarer med trosinnholdet i santeria deltar man på, det andre ikke. Slike messer hadde en fin sjelesørgerisk effekt, man kunne sørge sammen med andre og ha en møteplass mellom de levende og de døde. De troende praktiserer ofte denne type 'kombi-praksis'; de går i kirka ved spesielle anledninger/merkedager, ved siden av den religiøse santeriapraksisen i hjemmet. F.eks. møtte jeg mor og datter utenfor "Iglesia de Carmen" der de hadde vært på en sjelemesse for sin avdøde søster, som døde for 8 år siden. De hadde holdt en sermoni for søsteren hjemme først i santerias tradisjon.

Spiritister, santeros og andre troende jeg møtte hadde ingen problemer med å kalle seg katolikker selv om de kanskje aldri eller bare svært sjelden besøkte kirka. Å praktisere kristendom og santeria i sammen: "No problema!" "Jeg kjenner en som er prest i den ortodoxe kirke, samtidig som han er praktiserende babalawo.- No (ningún) problema!" (Rigoberto) Det er helt klart mindre strenge skillelinjer på hvem som blir definert ut eller inn i den religiøse settingen sammenlignet med Europa. Det kan handle om at Cuba opplever synkretisme på flere plan, både etnisk (kinesisk, afrikansk, spansk), kulturelt og også da religiøst sett, så det blir sett på som normalen. Cubansk spiritualitet har, uten tvil, mange uttrykk (Torre: 170). Derfor er det kanskje ikke så rart at santeriafolket mener det er uproblematisk og kombinere en hvilken som helst tro med santeria. Kristendommens 1.bud "Du skal ikke ha andre Guder enn meg" - virker ikke å plage dem nevneverdig. Nå traff jeg bare en katolsk prest og han var overraskende positiv og liberal i møte med santeria, det vanlige er nok at man er mindre

begeistret i kristen-Cuba. Det var mitt inntrykk etter at jeg hadde besøkt noen kirker (bla. metodisten, bapstisten samt den katolske kirke).

4.3 Forfedre, guider og skytsenglers rolle i religionen (Eggun)

Babalwo Min. Ra: "Wealth comes from our Ancestors, and from following the light of our ancestry. Wealth cannot be seperated from wisdom or light, and wisdom and light cannot be achieved without our Ancestors "(12).

Møtet med de døde står sentralt i Santeria. "Saints and spirits are daily visitors in the houses of the Cuban people" (Cabrera i Fernandez mfl: 216). "Eggun" (lucumi) er de døde (Torre: 22)¹¹ og "los Eggun" har en viktig rolle. Det være seg forfedre i rollen av beskyttere og veiledere og/eller fremmede skytsengler/guider - som sigøynerkvinnen, den gamle kongoslaven, indianeren; alle representert figurativt i bovedaen (det spiritistiske alter) på en hylle eller et bord. "Alle, enten man vet det eller ikke, er barn av en orisha som leder og beskytter, men også straffer en" (Torre: 19).

Daniel (21):"Jeg har drømt, sett døde, mine døde, mine forfedre, min avdøde bestemor, lillesøsteren min. En natt følte jeg at noen ropte på meg,- det var lillesøsteren min. Jeg ble født sammen med henne, vi var tvillinger og hun døde da hun var to år. Denne natten ble jeg vekket av at noen hvisket meg i øret - og det var ånden (el espiritu) til min lillesøster. Jeg ville rope ,- men kunne ikke, ville bevege meg,- men kunne ikke, jeg bare pustet og gråt, det var det eneste jeg kunne, og plutselig bare forsvant hun slik hun var kommet og jeg kom tilbake til min normaltilstand. Jeg kjente meg trist, hun døde av den samme sykdommen som jeg hadde, men hun ble født med den mer framskyndet.

- Tror du hun ville si deg noe? - Hun ville si at hun overga livet sitt til meg, slik at jeg kunne leve, - hennes liv og mitt eget. Nå lever jeg mitt liv og hennes liv. Det er det vakreste som har hendt meg, jeg hadde også gitt mitt liv for henne, som jeg ville gitt hjertet og livet mitt på samme måte for min lillebror, hvis det var nødvendig."

---

¹¹ I Yoruba betyr Eggun de " The high Ancestor", " he who sit up straight ", backbone or thorn ". " Those Ancestors who sat firmly with righteousness as their backbone, and who are our backbone of uprightness that prics us with thorns, when we are sloching spiritually" (Min. Ra Babalawo: 11).

Kommunikasjonen med de døde

Daniels historie illustrer hvordan ånden/eggun kan ta kontakt, uten forvarsel. “El santo” sendte ånden til den døde lilesøsteren for å formidle et budskap. I santeria skilles de døende og levende aldri ad, de døde forsetter å hjelpe sine kjære fra den ‘andre siden’. I santeria, kan enhver troende også kommunisere med de døde og fks spørre: “Hva ville min far gjort i denne situasjonen, hvis han var i live?” (Torre: 21) Dette kan gi både trøst og trygghet. De døde er et bindeledd mellom menneskene og de mer opphøyde “santos/ orishas”, ifølge babalawoenes lære. Det kan likevel være vanskelig å skille på de døde og “los santos” for en utenforstående. - Man sier at “los santos” ikke kan eksistere uten de døde (spansk: Los espíritus parieron a los orishas: På norsk: de døde fødte los orishas/gudene). Dvs. at for å få kontakt med “los santos” må man henvende seg til de døde (los muertos) først og spørre om lov til å kommunisere med santoene som befinner seg på et høyere plan. I følge Dolores så nedsenker aldri “el santo seg”, det er det de døde som gjør. Hennes logikk er at “el santo” bare kan være på et sted av gangen, og derfor må sende de dødes ånder som manifestasjoner på seg selv.

“Åndene (inkl. forfedrene) er er med meg på en daglig basis, de er som høyestedommere over mine handlinger. “Los santos” er med for å hjelpe og veilede meg i dypere ting, mens åndene hjelper meg fra dag til dag” (Liza, 42).

Å bli besøkt av en avdød er en ære og velsignelse for husstanden, om det så skjer i en konsultasjon eller på en rituell fest. “For “los eggun” kan advare om kommende farer, gi råd og veiledning, øke fertiliteten, åpenbare skjulte muligheter, sikre helsen, gi visdom, straffe dårlig eller umoralsk oppførsel, være et mellomledd til orishaene eller instruere i åndelig vekst” (ibid: 21). Jeg besøkte en slik “cajon” (fest til ære for de døde) der jeg fikk oppleve dette.

På “cajonen”: Det hele startet med sermoniell påkallelse: Ritualisert sang og dans i dagligstua foran trommeslagerne og offergavene (frukt, tobakk, rom, penger m.m.) til ære for de avdødes ånder: Babalawo Yusniel (60) synger for å vekke de døde (på lucumi- yoruba dialekt brukt på Cuba) ¹²(fritt

---

¹² *El cajon es para llamar a los muertos .dice esta cancion, bailaban bien, bailaban bien, los congones barracon, ayumi ayumy ,hay un congo lucumi, .ahora te voy a cantar otra cosa, congo de guinea soy, yo vengo*

oversatt): “De kongolesiske afrikanere danser bra, danser bra, det finnes en lucumi afrikaner her...jeg er en kongolesisk neger fra Guinea, jeg kommer for å gjøre barmhjertighet, jeg har en indianer som kler seg som en kongoleser. Sneglehus/sjøskjell kommer og går, ..ingen vet hva kongoleseren bringer med seg, ingen vet hva som befinner seg dypest ned i sjøen, dette er herskerinnen av universet (Olocun-dronning av havets dyp)... den største rikdommen kommer fra sjøen ikke ned fra et fly.”

Plutselig skjer det noe:

Spiritisten har trukket seg tilbake fra festsalen og sitter på kjøkkenet og gir folk råd fra de døde. Plutselig blir hun inntatt av ånden, fort og brutalt. Det er en avdøds ånd, en som har vært “barn av San Lazaró”, de svakes og sykes hjelper, da han levde her på jorden. Hun begynner å visle med tungen som en slange og gjør fingerbevegelser som en klapperslange, før hun blir stiv som en stokk og faller ufrivillig ned av stolen hun sitter på. Begynner så å åle seg bortover gulvet som en slange, mens hun sikler og hele tiden gjør den samme vislende lyden med tungen. De andre løper ut å finner Ana (70). San Lazaró/Babalú-Ayé, er santoen som helbreder syke. Mediet begynner å slikke Ana oppover leggene, før hun (mediet) faller ‘død om’ (bevisstløs) på gulvet. Syv til åtte personer kommer til og legger alle hendene på hodet til mediet mens de messer Ave-Maria bønner. De drar henne opp på stolen, klapser henne i fjeset og gir henne vann, mens hun forsatt ser helt borte-vekk ut, øynene ruller langt bak i hodet. Det tar en stund å komme seg.

Etter at spiritisten/mediet (en svart dame i 40 årene) var besatt av den dødes santo kunne hun forsette og rådgi først husstandens beboere og etterhvert alle som var på “cajonen”, om de var syke f.eks. og burde oppsøke lege. Årsaken til festen var at Ana (70) hadde vært mye syk og trengte råd om tilfriskning og derfor ville henvende seg til de døde. Transesesjonen var ganske dramatisk, slik jeg opplevde den. Jeg undrer meg over om alle transer kan være ‘selv-påtatt, dramatiserende teater’. Mediet hadde falt ut av bevissthet, ned av stolen og hadde et svært forvridt bevegelses mønster. Det så ut som om en kraftfull energi, utenfor henne selv, hadde tatt bolig i kroppen hennes. Hun selv var ikke

---

hacer caridad.congo conguito conguito,yo tengo un indio que viste de congo, caracoles vienen, caracoles van, nadie sabe que viene del congo.nadie sabe lo que hay en el fondo del mar,esa es la reina del universo, la mayor riqueza entra por el mar no entra por avion .”

bevisst tilstede. Hun manifesterte altså den populære santoen Babalú- Ayé¹³: “Patron orisha over alle sykdom - spesielt de uhelbredelige ” (Torre: 70).

Fedre-tilbedelse - et privilegium eller byrde? (Torre)

Kommunikasjonen med forfedre er både et ansvar man har og et privilegium. Når forfedrene blir tillbedt og tatt vare på, vil de beskytte og guide den enkeltes livsferd i santeria. “Men de krever at du ofrer til dem, litt kaffe, en bit av yndlingsmaten som de likte i sitt jordiske liv, et tent lys, en bønn,- hvis du ikke gjør dette vil disse sjelene ikke kunne avansere i den spirituelle verden, de forblir bundet til jorden - og vil derfor ubevisst forårsake skade, i form av sykdom, ulykke og død til de gjenlevende slektninger” (Torre: 22).

Selv om kommunikasjon med forfedre ansees som en velsignelse er det likevel noen av dem man ikke bør kommunisere med. Mennesker som levde ruinerende, uetiske liv kan man ikke stole mer på i døden enn i livet, i følge Torre. Dette står i motsetning til det paleroen hevder: “Man velger seg ut en som man vil jobbe med, og det kan være den slemmeste ånden av de alle som er villig til å beskytte ditt liv ” (Palero, 52).

Dem som døde en tragisk eller uventet død kan man heller ikke stole på, ettersom de ikke skjønner at de er døde, og dermed prøver de kanskje å få overtaket på galne måter i det virkelige liv (f.eks. ta tilbake sin tidligere elsker). Santero Manuel (70) omtaler “elskovssyke ånder”:

“Det finnes ånder som legger seg sammen med personen, som forhindrer vedkommende å ha et kjærlighetsliv med en annen og levende person. En person utenfra sa i et intervju at hun elsket med en ånd. Men det kan ikke bevises vitenskapelig,”sier han. “Følelser av kjærighet eller hat kan være så sterke, at de transcenderer selve døden”, mener Torre (22).

---

¹³ Babalú- Ayé er symbolisert av en syk, gammel mager mann med åpne sår, omgitt av gatehunder. Santoen er også synkronisert med San Lazaró og finnes også i Bibelen som Lazaron som ber om hjelp fra en rik mann, men blir nektet dette, men får sin betaling i himmelriket.

4.3.1 Forfedres betydning for den enkelte

Forfedre: "Mine forfedre betyr alt for meg. De er mitt forsvar (baluarte) mitt vern, mine eksempler til etterfølgelse, mine ledere. Det var personer som ga meg og mine brødre i troen mulighet til å motta denne store skatten i våre hender. Takk til våre forfedre fordi vi i dag har kraften (makten og innflytelsen) i Ifá," (el poder de Ifá) sier Juan (18).

Vitnesbyrd om hva Ushún og hans forfedre betyr for Manuel (70)

"Utenom min far og mor og familien min, betyr hun alt, for hun har gjort meg fri og har gitt meg mye ro. Ro i ånden, fri til å leve kontrollert. Fri fra enhver spenning/ konflikt jeg hadde, frykten for å gå ut i gata og havne i problemer. Jeg tror når du blir født, fødes du med dine skytsengler, de kommer med deg for å guide og veilede deg hele livet slik at du utvikler deg. Forfedre er religionen, det som man praktiserer, det er din nedarvede familie som følger deg videre i livet."

Elena, (43): "De døde forfedrene 'kommer ned' og får meg til å føle meg meget bra. For meg er det naturlig for jeg har evnen til å snakke med de døde. Du kan ikke stille spørsmål med det. Når du går til psykologer kan ingen ikke hjelpe deg, de sier at de visjoner du får er drømmer. Men mine drømmer oppfyller seg, så hva gjør jeg? Hvordan løser jeg det? Mine problemer har løst seg alle, de (de døde) gir meg informasjon så jeg kan løse problemene på et naturlig vis, ikke at jeg må gjemme meg vekk. Jeg kan snakke åpent med min madrina om hva som har skjedd i livet mitt for det har skjedd i hennes liv også. Men hvis jeg går til en psykolog og snakker om litt spesielle ting, sitter vedkommende bare der og forholder seg ikke til det og lar meg bare sitte der som om jeg ikke har fortalt dem noenting. -Forfedrene er mine spirituelle guider, de veileder meg via intuisjonen, instinktet. Dette er deres oppgave. Mine døde og mine santos er på forskjellige nivå. Mine santos er levende og mine døde går ved min side."

4.3.2 Oppsummering av forfedrenes betydning:

Sitatene taler i stor grad for seg selv Det er tydelig at forfedre (og los santos) har en viktig betydning for cubanske troende ettersom de kan rettledende og hjelpe dem i livet. Alle jeg snakket med viste en stor hengivenhet til sine forfedres ånder.

Positive aspekt med fedrettilbedelse

“I det gamle afrikanske samfunnet var forfedrene voktere av familieanliggender, tradisjoner, etikk og aktiviteter “(Awolalu: 61). Dette kan ha vært bra for samfunnet som helhet. Samtidig tenker jeg at forfedrettilbedelsen kan føre til en respekt for de som har gått foran, eldre personer i samfunnet og en økt respekt for naturen og livet generelt. Man har et syklisk verdenssyn, livet gjentar seg generasjon etter generasjon og at den åndelige sfære er en naturlig og integrert del av det jordiske liv. Den knytter også tilhengerne av santeria inn i en lenger slekts-tradisjon. I Vesten ser man en rotløshet som kan være knyttet til mangel på kjennskap til en felles, kollektiv historie og sekularisering, gudsfravall. Dette får mange til å lete, noen ganger i villrede, etter sine røtter. Disse røttene er mer i varetatt i det cubanske, familieorienterte samfunn, som tilber santoene og forfedrene, slik det ble gjort i det gamle Afrika. Dette er en kvalitet ved santeria, slik jeg ser det, som kan jorde sine etterfølgere sterkere,- også til det livet de lever, her og nå.

Håndfast tro:

Selve tilbedelsen av forfedrene er noe fysisk, man kan se og føle på dem, steinene i krukkene inneholder santoens energi og bovedaen er full med fysiske symboler på forfedre og santos. Italienske Fransico (37) sier at det han liker best ved religionen er dens håndfasthet: “Det som facinerer meg mest med denne religionen er at man f.eks. kan ta på gudene sine (los santos) med hendene. Det betyr at du da kan be los santos om det du vil, du gir dem mat, du gir dem kjærlighet/hengivenhet (cariño) og til slutt endrer de tinga for deg,- du føler at de endrer deg. Det var den delen i livet som manglet for meg, nå er jeg glad, og livet mitt har forandret seg grunnleggende i alt.”

Vestlig religion er ofte mer preget av ‘abstrakt teori’ enn ‘håndfasthet’, noe som kan være et savn. Mens santeria er ‘fysisk’ i sine ritualer og gudstilbedelse, kan f.eks. kristendommen oppleves som mindre jordbundet og konkret og dermed vanskeligere å ‘få grepet på/forstå’. For å begripe noe, må vi kanskje kunne ‘gripe det’.

4.4 Ebbo: Ofringens magi

“La vida es sangre” (Elena).

Hva er ofring? Tro

-”Det første en religiøs må ha, før han ofrer, er tro. Uten tro skjer ingenting. Da er du bare kjøtt og bein gående rundt i verden ” (Julio, babalawo i urte-butikk).

“Human beings exist at the center of the universe. Their ability to carry out ritual gives them an awesome responsibility because it is unique. Only humans can carry out rituals on behalf of all other beings; only humans can sacrifice and empower objects with ashé. It is only humans then, who have the ability to create and sustain the harmony, the freshness, and balance that ought to exist in the universe. Although humans are the center of the world, they are not masters....they have to depend on their orisha and ancestors” (Brandon: 17). Den troende er dermed underkastet santoenes og forfedrenes vilje, - mennesket er gjerne i sentrum - men ikke fullstendig herrer over sin egen skjebne likevel. Ofringen medfører et ansvar, påpeker Brandon. Et moralsk ansvar bant annet, for ikke å skade noen. I santeria lærer man at man må ofre noe for å oppnå. Man har et gjensidig avhenighetsforhold med sin santo.

“If the orishas were denied ashé,...,they would cease to exist” (Torre: 46). Uten den troendes ofring, eksisterer altså ikke “el santo”, - så viktig er det å ofre. Den troende ofrer derfor med ulike hensikter: Ved rituelle initieringssermonier, blidgjøringsofring, eller fordi man vil avverge/ påskynde en hendelse/situasjon, samt renselseoffer og takkeoffer. Man kan ofre døde og levende ting, litt ulikt etter hva “el santo” etterspør i hver situasjon. “Når man ofrer forsterker man båndet til sin orisha og selv om alle er født med ashé, vil denne bli styrket ved en offerhandling” ¹⁴ (Torre: 121).

“Spiritualitet bor i blodet, ikke i materien”, sier en babalawo. Dvs. kraften er å hente i blodet. Og det er han ikke alene om å mene. Ofring har skjedd til alle tider og er et universalt fenomen, for å f.eks. kunne helbrede eller rense mennesket fra skyld: “Noen ganger er offeret lite, som å tenne et lys i kirka- andre ganger stort, som Kristi forsoningsoffer. Det ultimate offer er blodofferet” (González- Wippler: 162).

---

¹⁴Ashé defineres som ren, universiell livsenergi, styrke, nåde, makt - alt dette finnes i blodet (ibid: 226).

Offersermoniene i santeria ligner også mye på det man ser i yoruba. Som santeroene tror også yorubaene at det er en tett forbindelse mellom spådomskunst og ofring. Man kan heller ikke konsultere Ifá uten å ofre noe (ibid: 159). De ulike orishaene spiser ulike dyr, urter, frukter - og det er også viktig hvilket kjønn dyret har. Noen spiser bare hundyr andre bare handyr og fargen på dyret eller frukten har ofte yndlingsfargen til orishaen. De har alle sine spesifikke 'likes' og 'dislikes' og offeret må skreddersys etter orishaens ønske.

Før man gjør et offer må man konsultere "los santos" for å se om santoen vil ha det. Bare når orishaen har uttrykt sin takknemlighet og lover å hjelpe individet videre- utfører man ofringsritualet. Dyret gjennomgår en rensesritual med helliggjort vann, den troende kneler foran de hellige stener i "soperaen" (huset til el santo) og ber om helse, materiell og spirituell evolusjon og hva mer han måtte ønske og trenge. Det er "el santo" som utfører ofringen, mener man, ikke santeroene i seg selv. "Blodet skvettes på stenene til orishaen, og slik blir el orisha fornøyd og mett" (ibid: 158-159).

Stenene (los otañes- santerias hellige steiner) er spesialutplukkede fra utvalgte steder, har gjerne en spesiell farge og form og er renses med omiero, helliggjort urtevann, slik at de kan være "los santos" til behag: "El santo manifesterer seg gjennom stein. Afrikanerne praktiserte det slik. Det er her synkretismen kommer inn. 'La Virgen de Caridad del Cobre' er et bilde, men for oss er det en stein. En stein som trenger å vaskes, for gi kraft," sier Manuel.

Hvis man ikke ofrer blod når "el santo" trenger og gjør krav på det - finnes det eksempler på at santoen finner seg dette på annet vis - stiller til en ulykke f.eks. så han kan drikke den troendes blod istedenfor, ifølge en babalawo. Hvis man glemmer å ofre, går ikke dette ubemerket hen.

4.4.1 Informanters syn på ofring:

Ofringsritualet: "Uten blod-intet liv. Blodet er ikke det eneste vi ofrer, vi ofrer også frukt, blomster og slike ting. Blod er liv" (Juan, 18).

Sjefsabalawo forklarer: “Man ofrer dyr istedet for å ofre mennesker. Da oppnår man kontakt med ånde verdenen, og får bedre menneskelig og åndelig energi/ashé. For å redde sjelen sin kan en rense seg (limpieza, purificacion). Dyrene som ofres spises avogtil,(ofrer man en sau, ofrer man gjerne invollene, blodet og hodet, resten kan man spise), men noen ganger vil orishaene at offergaven legges på spesielle steder, enten ved elvebredden, i søppelet, på en kirkegård ved en grav, ved et jernbanespor - det et finnes mange plasser ” (Rigoberto, 50).

Ofring - et kontroversielt tema:

“Makten i steinene er i blodet til dyra”, forteller panamesiske Liza. “Det er en tradisjonell religion og i Afrika gjør man det slik. Det er en nedarvet tradisjon fra forfedrene, hvem er jeg til å dømme dem? Religionen ble født slik, - og for meg har det fungert. Hvis man dreper dyr for å spise, hvorfor er det ikke ok å drepe for å leve? Det finnes mennesker som sier at de ikke dreper dyr, og jeg sier at hvis de må velge mellom seg selv eller livet til dyret, velger de dyret. I begynnelsen var dyreofringene vanskelige for meg, men etterpå forsto jeg .”

“I begynnelsen var det en litt komplisert ting for meg, for vi gjør ikke dette i mitt hjemland. Jeg har lest at katolikker ofret, sigøynerne gjorde det..men det er litt rart ” (Fransisco, 37).

“Jeg har aldri drept en hund” (jmf palo monte), forsvarer Jesus seg, “men duer ja.” “Vi er jegerne som dreper duer og bambi, og etterpå spiser vi dem og nyter maten. Hver santo har sin egen yndlingdrett og spiser på ulike måter. Det finnes dyr som har gjort slemme ting og derfor må de betale for det” (Jesus, 44 - palero og abalawo).

Spanske Elena mener at Europa har et hyklerisk forhold til dyr og offringensritualene:

“Når man kritiserer offer- handlingen sier man at man ikke vil at det skal dø en kylling, men når en går til butikken og kjøper seg masse kylling, er det ingen som tenker på det. Min eldste datter vil ikke se kyllingen død i religionen, men hun kan se den død på tallerkenen sin. Jeg sier hvis du ikke klarer å se et dødt dyr, ikke spis det når det ligger på tallerkenen din heller. For at noen skal leve må andre dø. Det er naturens lov. For at løven skal leve må det finnes gaseller. Løven spiser ikke grønnsaker.”

“Påskelammet ofres til Gud, Jesus Kristus var et blodig offer, hvem ble Guds offerlam? Vinen er Guds blod og brødet Guds kropp. Det er et symbolsk offer. Kristus er Guds lam som fordriver verdens synd.”

Da jeg intervjuet den populære og anerkjente sosialantropologen Avelino Coveiro Rodrigues på Universitetet i La Habana, hadde han et bestemt, men kritisk syn på santeriaens ofringsritualer: “Som alt er det en evolusjon/forandring som pågår. Santeria har f.eks. ofring av dyr som kolliderer med miljøperspektivet (conceptciones ambientalistas), og som de pålegger seg selv ut ifra sine egen logikk. Disse dyrene er en del av et rituale de ikke selv har valgt å bli med på. Jeg kutter strupen på hanen og tenker at jeg gjør noe ondt mot en annen person (palo) eller jeg tar den samme hanen og sier: “hane - ta med deg alt det negative Malena har (limpieza), så Malena kan bli spart.” Intensjonen er positiv. Det er bare det at dyret deltar, men har ikke noe valg. I framtiden blir mest sannsynlig dyreofringer byttet ut med noe annet, slik kristendommen har gått fra kannibalisme til nattverdsmåltid der vinen er symbol på blodet og ikke ekte blod. Det er drap når man ser på dyret kun som et objekt som skal ofres og ikke som en levende skapning som har verdi i seg selv.”

Det er ofte dyrelik, gresskar, frukt, kokosnøtter og ofrede blomster å se langs elvebredder, i sjøen, på gatehjørner, i søppelspann, ved kirkedører - når man beveger seg rundt i Havanna. De troende har lagt det der i håp om hjelp eller for å kaste en forbannelse over noe/n.¹⁵

I Miami har santeria blitt hengt ut i media som “en bloody cult” og “the number of decapitated chickens and doves left by the Miami River has become a significant problem.” Men i 1992 vant santeria tilhengerene en høyesterettssak som tillot dem å forsette med rituell sermoniell ofring, fordi det er en “crucial component” i santeria (Torre: 212). Også cubanske babalawos er uvillig til å slutte med dyreoffringene, for da blir hele religionen utvannet, gir de uttrykk for:

Babalawo Pedro (38) : “At ofringen forsvinner, - det kan ikke skje. Det er det “los santos” spiser. Man kan gi frukt, men på et tidspunkt må en gi dyr, geit, sau, kylling. Det finnes ikke annen måte å gjøre det på hvis vi skal innvie og helliggjøre oss og etterpå løse masse problemer, i denne religionen må det

---

¹⁵ Dyreofringer er forbudt og/eller sett ned på i mange land. På Cuba sier man på tull at når alle dyra er ofret, står menneskene for tur.

blodoffer til. Kanskje i framtiden vil vi bare spise egg og bananer, hypotetisk sett kan det jo bli slik. Men hvis vi forandrer på et element forandrer vi på alt,- “los santos” spiser blod spirituelt sett ” (Pedro).

4.4.2 Oppsummering på ofringsritualer:

Det er et ganske unisont syn på det med ofring, men en del virker å reagere på det i starten før de får vendt seg til det. Hovedargumentet er at man ofrer dyr så man slipper å ofre mennesker. Det ser ikke ut som det er en praksis som kommer til å stoppe med det første - og langt mindre på Cuba, der ennå mye ikke er lovregulert slik det er i vår vestlige verden. Rører man ved ofringen som ritual, rokker man ved en av de viktigste grunnpillarene i santeria, - noe som kan føre til at hele religionen vil smuldre opp, fryktes det. “Offer-handlingen fødes via blodet. Når en mor føder, gir liv til sitt barn, er det masse blod forbundet med det,- men ingen lar seg skremme av den grunn. Livet er blod ” (Elena).

4.5 Åndenes makt - Santerias lyse ansikt.

Bevis - (“Pruebas”): Når santeria tilhengere snakker om at “los santos” eller de døde griper inn for å redde eller hjelpe dem, snakker de om “pruebas”- såkalte ‘bevis’. Her kommer historier jeg fikk høre om “los santos” inngripen på ulike vis:

4.5.1 “Los santos/ egguns” inngripen og konkrete ‘bevis’:

De dødes beskyttelse:

“En gang hadde jeg lagt meg for å sove - og den døde ånden sa - ‘reis deg opp!’ - og jeg reiste meg opp, den sa - ‘gå til døra’, jeg gjorde så, - ‘gå til den kofferten i hjørnet’, og jeg fulgte dens råd. ‘Åpne kofferten’, sa ånden, og jeg gjorde det , - og inni der så jeg mine underklær, en hårløkk, og alt var klappet og klart for å gjøre et spirituelt arbeid på meg. En person hadde hentet inn alt dette for å gjøre et arbeid på meg. Så hvordan forklarer du at noe leder deg, for at ingenting ondt skal skje deg? Det har reddet meg fra mange situasjoner ” (Liza, 42).

Tok mannen på fersken i utroskap: “Jeg hadde lagt meg og ånden sa til meg - ‘reis til dette stedet og du skal få se noe’. På et tidspunkt i livet mitt, bedro ektemannen meg og åndene tok meg med dit han og hun var,- så jeg fikk se alt ” (Dolores, 50).

Reddet:“Jeg var i militæret, instruktør i fallskjermhopping for spesialtroppene, og på en spirituell messe sa de at jeg ikke måtte hoppe i fallskjerm, og jeg svarte at det er jo yrket mitt. De svarte; Du bør ikke hoppe for det kommer til å omkomme 3 personer, og en av dem kan være deg. Effektivt - jeg hoppet ikke og det omkom 3 personer, dette var det første store beviset jeg fikk ”
(Jesus, 44).

En gang reddet Alberto livet sitt, fordi han drømte om løse planker på taket til Hotel Sevilla der han jobbet. Han nekta å gå opp, men en annen mann gjorde det og omkom. Dette er et slags mirakel for ham. Han tror ikke det å høre fra ånder inneholder demonisk kraft, mange er blitt redda og “hvis det var demoner - hvorfor skulle de redde noen da?”
(Alberto, 70).

Victoria tror på mirakler, for en gang ble hun og broren redda fra å drukne, det var ingen folk i nærheten, men plutselig kom deres søskenbarn dem til hjelp. Denne dagen tenkte hun mye på Yemayá, som er havets hersker og hennes åndelige mor. Hun er nå trygg på at det aldri kommer til å skje henne noe på havet, for “Yemayá er der å passer på ”(Victoria, 19).

“Jeg har fått mange bevis på at dette virker. Jeg var i en trafikkulykke og visste at dette skulle skje og derfor overlevde jeg ” (Rigoberto, 50).

Fra en babalawos synsvinkel:

Pedro (38) forteller: “Denne religionen redder (salva). En av mine barn (ajihadós) ble født med et lungeproblem og kunne ikke puste skikkelig, han var døende og på intensiv avdeling. Han mangla luft og hadde hjerteproblemer og hjerteklapp. Legene sa at nå kom gutten til å dø, for i denne alderen kunne de ikke redde ham. Han var nyfødt og hadde ligget to måneder på sykehus allerede. Legene hadde gitt

ham opp, de hadde gjort alt det som var mulig. Familien kom til meg tidlig på morgningen, for å konsultere seg og se om det var noe jeg kunne gjøre. Vel, Shangó gikk i spissen for å forsvare ham, men vi måtte gi ham to haner. Vi gjorde alt kjempefort og vi gjorde alt vi kunne - alle de religiøse tinga som behøvdes. Nå lever gutten et normalt liv. I begynnelsen hadde han noen problemer med å gå, men nå er alt vel, han er et normalt barn som alle andre.”

“Å løse folks problemer er det som fasinerer meg mest med denne religionen. Det kommer en person til deg som ikke tror det finnes løsning på problemet hans, og så kan du hjelpe ham med det. Det er fascinerende. Men man må ha bena planta på jorden og ikke i himmelen, for det finnes problemer som ikke har løsning. F.eks. vi kurerer ikke kreft, folk som sier noe annet lyver. Hvis du må dø, dør du. Det finnes folk vi ikke kan redde også. Icu (døden) er sterk, men fins det mulighet for at du kan leve lenger gå til en lege og få livsforlengende behandling”(Pedro).

4.5.2 Oppsummering av “pruebas”/ bevis:

Det finnes utallige ‘mirakelhistorier’ som dette. Hjelpen kan komme uventet fra intet (som drukningsaksjonen), som hørbare råd, (Liza, Dolores) i rådgivning eller spirituell messer/ tambor (fest til ære for “el santo”) (Jesus), i drøm (Alberto) eller ved at man blir oppsøkt eller oppsøker religiøs rådgivning og spådomskunst f.eks. via Oráculo de Ifá (Pedro). Det er mange måter å få veiledning fra sine beskyttere/døde .Santoen er lydhør ovenfor den som passer på og viser omsorg til sin santo - også i det daglige.

Sosialantropolog og ateist Avelino Coveiro Rodrigues, er derimot skeptisk:

Det overnaturlige: “Kommunikasjonen med de døde er en svært sterk fantasi. Noen har sterkere tro enn andre, det er litt ulikt. Noen er svært fanatiske - det finnes mange ulike gradforskjeller innen religionen. Spiritismen har et sterkt fundament i Europa, mange tror alt dette kommer fra Afrika, kommunisere med de døde ol, men slik er det ikke. Man tror man kan kommunisere med de døde. Likevel liker man ikke å tenke på døden. Religionen har en mening og verdi i seg selv,- selv om den er en illusjon, for den hjelper deg til å leve.”

Det er jo litt interessant at troende benekter døden som realitet - men likevel snakker masse med de døde. De 'levende døde', så å si, fordi de opptrer mer levende enn dødt. Men om Avelino har vitenskapelig belegg til å kalle dødekommunikasjon en sterk fantasi, kan diskuteres ettersom det er så mange innen santeria som opplever kommunikasjon med nettopp det de tolker som "de døde" og som også er blitt mer eller mindre avhengige av "de dødes hjelp" i viktige livssituasjoner. Det finnes likevel flere i det cubanske samfunn som ikke vil befatte seg med de døde og santeria, i den katolske kirke - men spesielt den frikirkelige delen av kirke-cuba, (pinsevenner, metodister, babtister, født-på-ny-kristne) tar sterk avstand fra ofringspraksisen og dødekontakten .

4.5.3 Daglig praksis:

Nesten i hvert hus jeg besøkte i Havanna Vieja, Vedado eller Marianao, ser jeg Elleguá og "krigerne" (los guerreros) symbolisert i jernredskaper i en kasserolle bak døra. Oggún, Osún og Ochosi vil krige for deg (mer om krigeraspektet i religionen lenger ute i oppgaven). Hver mandag ofrer man snop, røyk, rom mm. til Elleguá - som er en svært viktig santo fordi han er budbringer til Orúla, han åpner og stenger dører i den troendes liv. Men alle tar ikke dette like høytidelig: "Fra jeg var liten av snakket og lekte jeg med Elleguá. Jeg spiste opp karamellene som var ofret til Elleguá og har alltid likt ham ekstra godt " (Daniel, 21). Jeg vet ikke om Elleguá tok seg nær av det, men det sies at santoene er ganske menneskelige, de kan være sure, misfornøyde og lunefulle, hvis de ikke får det de vil ha: "The orishas exhibit human shortcomings like rage, greed, lust, revenge, pettiness and so forth. They can be tender and loving, they can also willingly bring about great suffering". Slik oppstår et "kameratskap" mellom uperfekte mennesker og 'menneskeliggjorte' guder (Torre:50).

Det er vanlig å praktisere santeria hjemme:

Elena om hus-kirke: "Hjemmet ditt er ditt tempel. Avogtil må du gå ut for å gjøre ting som santoen vil, men oftest kan du gjøre ritualene dine og det som trengs hjemme. Hjemmet ligger nærmere opp til din hverdagslige spiritualitet,- i den du alltid befinner deg."

Hverdagspraksis for babalawo:

“Hver dag står jeg opp tidlig å hilser på mine orishas (santos), på min Ifá (gudommelige kunnskap gjennom Orakelet, Orúla, Olofin og Olúdmare). Jeg begynner med å rådføre meg, finne ut hva som skal skje i løpet av dagen. Orishaen (her Orúla) sier meg hva som kommer til å skje, om jeg må ta noen forhåndsregler for å unngå dårlige hendelser/innflytelser. Så studerer jeg litt før jeg går til arbeidet ” (Rigoberto-sjefsbabalawo).

Paleroen (52 i Centro Havana):

“Engangulero” (praktiserer palo monte). Lever med kona si som er santera. De praktiserer ulike religioner,- men lever i fin sameksistens. Han viser meg “prendaen” sin hvor han lager “ngangang” (heksegryte) og jobber med de døde: “disfuntos, eggun, efunbe”. Hodeskalle brukes også. Hele familien hans praktiserer palo. Denne religionen stammer fra Kongo (sentral afrikansk). Hver dag snakker og konsulterer han seg med sine døde foran en “boveda espiritual” og ber om velsignelse. Selv bedyrer paleroen at han kun driver med den gode formen av palo. Han er også døpt i den katolske kirke, forteller han.

4.5.4 Spådomskunst:

Jeg snakker med babalwoene: “I livet må du ha tro, orientasjon. Babalawoen kan hjelpe deg å finne en god vei, uten å havne i overtro.” Julio hadde selv behov for å søke noe spiritielt og santeria ga ham føden til å forsette å leve: “Vi vandrer usikre hvis vi ikke har orientasjon. Du kan gå på 4 veier, men orientasjonen skiller én vei å gå på ” (babalawo Julio).

I følge den polske sosialantropologen Malinowski, så brukes altså magi “ når store ting står på spill” og man ønsker å “kontrollere situasjonen.” På Cuba der “lucha” (kamp) ‘hverdagskampen’ alltid pågår, er det naturlig at Malinowskis ord har noe for seg. Man ønsker å kontrollere sin egen livssituasjon best mulig, slik at man får det utfallet man ønsker. Og det gjør man i santeria gjennom å spørre til råds et Orakel: “Oráculo de Ifá: Ifá - the most prestigious of Santerias oracles” (Torre: 229).¹⁶ “Ifá er livet, selv

---

¹⁶ *Table of Ifá: “The means by which a babalawo divines the future through the use of kola nuts (in Nigeria) or palm nuts “ (in Cuba) (Torre: 234).*

om ikke alt er Ifá , - eksisterer alt i Ifá. Ifá er det høyeste gudommelige system som eksisterer ”(Rigoberto).

Santeria har nær forbindelse med astrologi. Når en oppsøker en babalawo er det for å løse problemer og komme i harmoni spirituelt sett. Man skal ikke spørre om ting som ikke betyr noe, men om de viktige ting i livet. Livet leves etter stjernene, stjernene influerer skjebnen og livsløpet til hver enkelt person. “Los santos” styrer hver sin stjerne, Olorun er solen. Hver astral (himmellegeme, sol, måne, stjernene) er igjen styrt av et tegn (signo) i Oráculo de Ifá. Dette er bestemt av Orúnmila, Olodúmare, Olorun og videreformidles gjennom Ifá. Første tegn ser på hvilken “astral” (stjerne innflytelse) vedkommende lever under, andre tegn tar for seg problemet og tredje tegn peker på løsningen. Det finnes alltid to utveier: “iré”- hell og positivt utfall og “ibi” som er et negativt utfall (babalawoalicante.com).

“I karrieren som babalawo må du kunne analysere, Orakelet Ifá har 256 tegn (signos) som vi må huske utenat. For å bli babalawo må du studere og være en person på et svært høyt kulturelt nivå,” sier Rigoberto. “Vi mediterer over “el tablero”, (treplate til orakelet) det er arbeidet vårt,” forteller palero og babalawo Jesus: “Den orishaen som forsvarer deg i konsultasjonen gjør at alt går bra for seg. De døde manifesterer seg gjennom konsultasjonen og viser deg livet ditt i sin helhet. På forhånd har man hatt en spirituell undersøkelse for å kartlegge hvem åndene er. Man får så et tegn og utifra tegna finnes mange “patakis” - religiøse historier som kan hjelpe den troende til å tolke sin livshistorie og gi råd om veivalg: Utifra kardinal punktene, nord, sør, øst, vest, - bestemmer vi hvilken vei personen skal følge. “Orúla nunca se equivocó”: Orúla tar aldri feil og forteller alltid sannheten. Babalawoen kan ta feil innimellom. -“Vi prøver å framskynde hellet og lykken. Hvis du vinner i lotto har du ingen glede av det når du er gammel- det vil ha mer for seg når du fortsatt er ung. Alle har en skjebne, men den kan omgjøres og vi kan få ting til å skje fortere,” sier babalawo Pedro.

Blant santeroene og troende bruker man dillogun til hverdagsbruk:

“Spådommen i “dillogun” (sjøskjell) fungerer alltid. For de døde (kjente familiemedlemmer eller ukjente) snakker gjennom “dillogun”(santera, 51). Man kan også kaste “chavalongo”, (kokosbiter) i et

kokosnøtt-rituale, stille ja og nei spørsmål og avhengig av hvilken side som vender siden opp, svarer bitene ja eller nei på spørsmålene dine. "I kokosnøttbitene har de døde og "los santos" tatt bolig så de snakker til deg gjennom sten-frukten" (Torre: 21-22). Tarotkort og kinesisk numerologi blir også brukt i livstolkning.

Å forutse framtiden - spådomsånd

"Avogtil kan en komme til et sted som en føler en har vært på før (deja vu).

Noen sier det er fordi man har levd før, men jeg sier at i følge skriftene i Ifá, så forhandler mennesket med Olofi, gud om sin skjebne, før han blir født. Men minnene fra alle våre tidligere liv blir slettet og vi glemmer alt før vi kommer ned til jorden igjen. Det vil si at det for et menneske er svært vanskelig å huske hva han gjorde i tidligere liv. Men det betyr ikke at du ikke kan se fram i framtiden, hva som vil skje i løpet av de neste 10 åra gjennom tegnene i Oráculo de Ifá " (Rigoberto Sjefsbabalawo, 50).

Spiritisten: Dårlige beskjeder: "Det er en fin ting å kunne formidle tragiske beskjeder, men avogtil litt trist. Jeg sier ikke det direkte tidspunktet noen kommer til å dø, men jeg sier: 'Hør, du må ta deg en tur til doktoren, for du har en framskridende sykdom.' En gang jeg holdt på å forberede min manns fødselsdag, sa åndene meg i hørsele: 'Du holder nå på å forberede deg til begravelse.' Åndene sa det til meg på samme tidspunkt som min far døde. Min far døde på bursdagen til mannen min. Det er bevis som de gir meg"(Dolores, 50).

4.5.5 Innvielse

Når man inntreer i religionen er det første man får "elekes", smykker og armbånd i Orúlas farger (gul og grønn, opprinnelig oransje og grønn) og fargene til iyawoens "rulig head", "guardian angel" (Torre: 107). Dette er santoen som vil beskytte en. Mange babalawos gjør sermonier for å finne ut av dette. Hodet har en sentral plass, fordi det er her menneskets indre vesen finnes:

"I hodet er alt. Det kalles mystisk visjon (vision mistica), her kommer de døde på besøk. Araberne putter en stein på framhodet - dette er lyset. Hvorfor er vi overlegne dyrene? Fordi vi tenker og trekker årsaksslutninger. Vi har hjerne"(babalawo).

“Hodet er fundamentalt”,- “alt kommer gjennom hodet. Når vi innvier oss, går det gjennom hodet, det sies at det er her “el santo” kommer inn. Hvis noe ikke er i balanse, er det fordi hodet ikke er bra” (Pedro). Hodet er i mer overført betydning et menneskes “sjel/ bevissthet”. “The very essence of an individual is contained within the ori. Once the body dies, the ori can be reincarnated into another body” (Torre: 232).

Da jeg spør om dette er en ‘hode eller hjerte religion’, svarer babalawoene at det er begge deler. Men de kan ikke endre en som har dårlig hjerte eller livsførsel fra før av til å handle bedre, hvis den troende ikke selv vil.

Steg nummer to, er å få Elleguá og så “krigerne” (los guerreros) - de ‘beskyttende kriger- santos’ er da på ‘ditt lag’ og kjemper for deg i stort og smått.

I “el asiento/ coronacion” (full innvielse) blir du deretter kronet og innviet til din bestemte orisha, som fra nå av vil være din “forelder” for alltid, og du dens barn. Du er nå født på ny. Din santo ‘faller gjerne i hodet på deg’ (kommer over deg - du er orishaens “sete”) og du kan bli besatt. Det er i såfall en ære fordi det viser at “el santo” vil være “ett” med deg og du er nå dens “brud”. Du får også utdelt din Itá som forteller deg om ditt liv i fortid, nåtid og framtid, og viser deg hvilke forhåndsregler, påbud og forbud du bør følge for at det skal gå deg vel (Torre: kap 4). Læretiden varer fra 3 mnd til 1 år. Jeg har snakket med noen av de hvitkleddede elevene.

4.5.6 *Elevtiden:*

Mange forbud:

“Det er svært vanskelig å være iyawó, for jeg kan ikke gå ut selv, kan ikke være ute i gata om natten, kan ikke la det regne på meg. Kan ikke gå til en santero alene - Må passe på at sola ikke skinner meg mitt i ansiktet.”

Regler å følge:

“Min santo forbyr meg også visse typer mat, å bruke farger. Jeg kan heller ikke ta del i karnevalet, være i grupper, må også være forsiktig med papirer på jobben, som ‘contadora’ (regnskapsfører). Jeg har akseptert disse restriksjonene og vent meg til dem. Jeg er ikke redd men lever med forsiktighets-regler, ‘con cuidados’ (føre- var prinsippet). Mitt mål er å kunne lese/ tyde ‘los caracoles’, skjellene selv, og ikke være avhengig av noen annen. At jeg spør santoene direkte og utfører det religiøse arbeidet selv. Jeg har lagt min impulsivitet på hylla, for den sa Ushún ville gjøre meg dårlig, så ja, jeg har forandret meg mye, (sukk)” (Niurka,44).

Forbuda til spiritisten: “Itáen min kom med påbud og forbud. F.eks. så forbød Obatalá meg å gå på stranden, bade i svømmebasseng, i sjøen, kle meg i svart, besøke folk i fengsel. Kanskje hvis jeg kler meg i svart, skjer det meg noe. Vi straffer oss selv hvis vi ikke lytter til for/påbuda ” (Dolores, 50).

Harde bud:

“Den som ikke hører på råd, blir ikke gammel. Santoene straffer hvis de ser at du gjør tinga dårlig (uriktig utført ritual uten tro el med dårlig intensjon). Det har hendt at noen har dødd fordi ‘el santo’ blir sliten og dermed beslutter; Hvis du ikke vet å leve i denne verden, kanskje du kan lære deg å leve i den andre ? Altså i himmelen ” (Jesus, 44).

Hvis man ikke følger de råd “el santo” og Orúla gir i lydighet, kan man altså få problemer. I elevtiden får man ikke være ute etter mørkets frambrudd, man må dekke seg til fra topp til tå i hvitt så ingenting ondt (mala influencia) kommer inn venstre storetå og en kan heller ikke omgås alle type mennesker. Hodet er det ‘svakeste punkt’ og må absolutt være dekket, det kan bli varmt til tider. Hvitfargen står for renhet. Man får ikke drikke, stjele eller prostituere seg i denne tiden. Dette kan være krevende, men kan føre livet inn på rett vei på lenger sikt, forteller en santera meg.

4.6 Transe og besettelse

Sang og musikk er et virkningsfullt middel for å komme i kontakt med sin santo, beskytter og skytsengel. "There can be no ceremony without music" (African Gods).

"Sermoniene er inngangsporten for 'los santos' (møtested mellom gud/ menneske - man drar dem ned til vårt jordiske, menneskelige plan) Personen velger ikke sin santo, 'el santo' velger deg" (Daniel, 21).

Under en "tambor" eller "cajon" ønsker ofte den troende å gå i transe eller bli "besatt" av sin ånd, det er en ære å få ta fysisk del i guddomen sin. En orisha har en "ren form", immateriel "ashé", som bare kan oppleves når en person blir besatt (Fernández mfl: 255). I tillegg får man livsråd med på veien. Ofte har man et medium som påtar seg denne oppgaven, selv om hvem som helst kan gå i transe. Transe defineres som en tilstand annerledes enn "våken tilstand", "i det hensidige, i annen verden. Besettelse defineres som "mani" eller galskap" (norske synonymmer). "Los santos" vil manifestere seg selv på ulike måter utifra hvilken vei (camino) eller avatar de representerer: I santeria under en "tambor" eller "cajon", (hvis man blir besatt), vil man danse som den santoen som faller ned på en, som "saler opp sin hest": "'Shangós hest' vil danse og manifestere denne santoens erotiske, musikalske hoftebevegelser. Havguden Yemayá vil svinge rundt og etterligne bølgene på havet i sin dans mens Uchún vil flørte og kokettere"(Fernández mfl: 82). "Possession follows a strict canon, whose patterns and their possible variants all participants knows by heart" (African Gods: 14). Selv om besettelse har blitt klassifisert som en type hysteri eller galskap, "et instrument for undertrykte følelser" er bevegelsene under streng kontroll, uansett hvor vilt og galt det ser ut for tilskueren, i følge Fernández (83). "When the spirits demand the person possessed must take on the role of the possessing spirit so all present can recognize it. The spirits are often masked by christian alter egos (katolske helgener). The ceremony is finished when the possessed has delivered its message in the voice and gesture of the spirit- male or female - inhabiting their body"(ibid: 16).

4.6.1 Informantene deler:

En historie om besettelse

Victoria (21) forteller om at en dag føler hun seg svært dårlig, faren (babalawo) forteller at det er en død ånd (un muerto pegado)¹⁷ som er kommet for nær henne, som "limer" seg til henne. Åndene bør ikke være så nære for da kan de gjøre skade. De har en sermoni der faren prøver å rense bort den negative ånden med en bever (jutia) og de synger sanger så at ånden kan trekke seg bort fra henne. Hun blir dårlig og ser bare hvitt før hun besvimer i ringen. Da hun våkner vet hun ikke hva som har skjedd, føler seg kald og utilpass. Hun kan heller ikke komme seg ut av ringen, for man er nødt å hoppe ut, (og hun har ikke krefter til det) - ellers er det dårlig religiøst utført arbeid. Faren sier dette skjer fordi den døde ånden prøver å trekke til seg hennes ånd når han skal forlate og løsrive seg fra henne. Hun får et glass vann og så gjør de ferdig arbeidet på utsiden av ringen.- "Pappa sier dette kan skje med hvem som helst, at det ikke er farlig. Pappa passer alltid på meg - men det er rart for du vet ikke hva som skjer. Jeg gråt og var redd. Ånden er ikke alltid god - den som var nær meg virket ikke god ihvertfall." Likevel føler hun at hun har mye støtte. Hun føler alltid at hun får beskyttelse når hun er ute i gata. Men hun tror hun hadde klart seg uten religionen også. Avogtil blir hun litt redd, for det å være i kontakt med overnaturlige krefter,"det er ikke lett." Hun liker ikke "de mørke sensasjonene, mørke følelsene,- men det er jo normalt," sier hun.

Liza forteller at transer kan føre til fullstendig bevissthetstap, men at oftest er man halvt ved bevissthet og husker ting som skjer og kan kontrollere sin egen oppførsel. Men ikke alltid. Det finnes også eksempler på det at under en transe eller besettelse blir den besatte "umenneskelig" og kan utføre ting han normalt ikke kan, som f.eks. løpe på glasskår uten å bli såret, vri kroppsledd i "umulige posisjoner", få uante fysiske krefter osv. som om en fremmed kraft har tatt bolig i kroppen hans. Det går historier på folkemunne om all 'galskapen' personer kan finne på i en slik tilstand. En mann hadde f.eks fanget en bever med bare nevene sine, ved elvebredden og spist den rå. Torre sier: "They deeply believe that a fragment of the power of this orisha has gone into them, and the mounted individual has the authority of the god for the duration of the possession (222).

---

¹⁷ Klebeånd - en ånd som søker de levende fordi den ikke vet den er død eller fordi den vil noe.

Spiritistene og santeroene oppsøker også transen i spirituelle messer ved bovedaen: “Transen er en ufrivillig sak. Avogtill provoserer man den fram, men som oftest er den ufrivillig. Det kommer en død ånd (un muerto) som ‘styrker seg på deg/ overtar din energi.’” “Er det farlig? spør jeg santero Manuel (70). - “Nei, nei det er ikke farlig. Det er bare kroppen som trekker seg sammen. Min mor døde i transe, hun jobbet i en spirituel messe, ‘se monto’- hun falt i transe og det ga henne et massivt hjerteinfarkt. Er du ikke redd for at det samme kan skje med deg? - Jeg er oppmerksom på at jeg ikke bør falle i transe. Jeg krysser bena og fingrene, og tar på meg et kjede (collar) som stenger veien for de døde. Spirituelt kan jeg fortsatt snakke, se - men jeg tar på dette kjede for ikke å falle i transe,” forteller han. Ved hjelp av ritualer og kraftfullt kjede prøver altså Manuel og holde de døde borte fra å innta kroppen hans. Når man krysser ben og armer hindrer man åndens energi å flyte.

Spiritisten Dolores (50) forteller om transe:

Transen: “Jeg begynner å mangle luft (empieza a faltar el aire), jeg får uklart syn, dette er transen. Gud har også gitt meg evnen til å se og formidle beskjeder. Dette er ikke noe nytt for meg, og jeg gjør det alltid framfor en boveda espiritual. Jeg ble født med denne evnen (don).”

“Hva skjer i transen da?” - “Det er som du dør, du ‘dør’, livet forsvinner. Du begynner å skjelve og du mister kraft. Det får meg til å føle meg dårlig, veldig dårlig. I denne stunden er det uungåelig. Strømmen av energi tar deg med lenger og lenger og du dør. Du må ha riktige personer rundt deg som har kjennskap til disse tingene, for du kan dø. Hvis de ikke passer på deg på det riktige tidspunktet, dør du. Dette skjer fordi den døde er så sterk, slik at hjertet ditt slår svært fort, det er hjertet ditt som jobber. Det jeg trenger for å komme i transe er mye stillhet. Hvis jeg og du er ved en boveda, det er stille og jeg konsentrerer meg, kan jeg nå til åndenes hjerte, deres verden.” I denne tilstanden kan hun veilede sine klienter og gi råd direkte fra de døde.

-”Jeg liker å gå i transe, jeg er ikke redd lenger. Jeg ser folk, beveger meg hit og dit, de (åndene/de døde) snakker til meg, min fars spirit ‘paserer gjennom’ meg, (pasa por mi). Ånden til en av søstrene mine, som satte fyr på seg selv og døde da hun var 15 år, passerer gjennom meg. Da kjenner jeg en sterk varme, hun kommer med mye friksjon, for det var en tragisk død. Slike ånder må man vise ekstra mye oppmerksomhet, ellers begynner de å vandre rundt (a vagar) i rommet (espacio) og da kan de bli brukt for å utføre onde handlinger ” (Dolores).

Andre informanter om transe:

Liza (42): “Du er halvt ved bevissthet, og du får mange skjelvetokter, men du kan ikke kontrollere det, og du føler noe er inne i deg. I en spirituel messe (misa espiritual) viser jeg den døde oppmerksomhet med et vannglass, litt kaffe, du røyker en sigar og lar den ligge der, og plutselig merker du at det kleber seg (se pega) en ånd til deg: En ånd, en sigøyner, en congo (kongolesisk afrikaner). I messen beskrives dette for deg. Hvilken ånd som har klebet seg til deg/kontaktet deg, alle er de ulike: Når en haitianer kommer forandrer øynenes farge seg, (haitianere er kjente for blå og grønne øyne) når en afrikaner kommer blir man mer ‘bondsk og grov’ (rustico) og armene låser seg...”

Ved “boveda” ber noen katolske bønner eller Kardec's bønner fra hans utvalgte bønner i “*Evangelio*”, når man påkaller åndene. Alt ettersom hvilket nivå åndene er på, slik vil de komme til syne, enten i en forfinet framferdsel eller mer brysk og utemma. Man kan også stå i ring, holde hender (Espiritismo de Cordon), gå rundt å synge, be, trampe i gulvet og svinge armene rytmisk. Denne formen innebærer også folke-katolske elementer og transe aspekter av afrikanske art. Helbredelse er fokuset her, og mediumet får prestige utifra hvor godt han eller hun løser problemene (Fernández mfl: 211). “The first crisis of possession can be the attack of an evil spirit, the sudden intrusion of an ancestor in need of a steed or a wife, or it can be a slow penetration that appears non-violent, but which can cause death if not channeled. It is used to soothe troubles or resolve conflicts ” (African Gods: 14).

Palero Joel motsier seg selv når jeg spør om det er en god eller dårlig opplevelse når noen blir besatt av ånder og forfedre: “Det kan se stygt ut når personen blir besatt, kroppen forvrennes - men det er egentlig noe veldig fint. Det er en ‘for sterk’ opplevelse. Den besatte personen beskriver hele ditt liv, fra du ble født fram til i dag.” Fransisco (37) sier: “Hver og en ‘har sin greie’, men jeg liker ikke så godt transer og besettelser, for man ser ting som ikke er så hyggelige. Vi har de døde over oss og problemet er hvordan de reagerer. Det er ikke så kjekt hvis noen får beskjed om at de har problemer med nyrene og de går til legen og det faktisk er slik. Jeg liker bedre å se hyggelige ting.”

4.6.2 Oppsummering/teori transe og besettelse:

Det er litt delte meninger om opplevelsen av det å gå i transe eller å oppleve transe. Noen er udelte positive, men flere er litt delte - både positive og negative til fenomenet. Sån som Victoria, hun er jo klar over at dette er en del av santeria, men synes likevel det er litt skummelt. Klebeånden ovenfor skremmer henne. Manuel vil heller helst ikke bli besatt, siden hans mor døde i transe. Andre som Dolores og Liza synes å elske den spirituelle sfære. En slags frykt eller ærefrykt preger de fleste.

På 1970-80 tallet begynte latinamerikanske helsearbeidere og beskrive “angrep” (ataques) som et sosialt fenomen, med aggressive utbrudd, disosiasjon og bevissthetstap på upassende tidspunkt som en reaksjon på stressfulle opplevelser f.eks. machismo eller undertrykkelse gjennom kolonisering og avhengighet, følelser som man ellers ikke kunne gi uttrykk for (Fernández mfl: 231). Dette forklarer likevel ikke ‘klarsynet’ mange får under transe.

Martin Ebon, forsker på overnaturlige fenomener har et annet perspektiv: “Besettelsens ensartede karakter, tross forskjellige kulturer og forskjellige tidsaldere, er slående” (Ankerberg:342). Tidligere “heks” Doreen Irvine vedgår: “ ..Besettelse (demonisk) er noe virkelig, svært virkelig og det brer seg faretruende fort i vår tid. Den moderne bølgen av kanalisering er eksempel på at bokstavelig talt titusenvis av mennesker er villige til å åpne sin sjel for kropp for ånder...” (ibid:342). Bokens forfatter har i sine studier støtt på hjerteattakk, eleptiske kramper, sinnsforvirring, underlige bevissthetstap, mage-øye-hudproblemer og en rekke andre sykdommer som et resultat av okkult praksis (ibid:337). Lignende sykdommer kom også frem i mitt feltarbeid (se historiene fra informantene). “En rekke selvmord, dødsulykker, slag og galskap kan registreres blant okkultister. Ånden kan gi deg krefter eller ta livet av deg ” (ibid:337). I mine intervjuer har jeg registrert lignende historier om tragiske hendelser, om selvmord, død og galskap. Men i santeria tilegger man ikke skylden på åndene(de døde/eggun) hvis noe ubehagelig eller ille skjer. Det er jo de som skal ‘redde’ en fra katastrofene og det vonde. Santeria tilhengerne vil derfor ikke snakke om ‘demonbesettelse’ når de skal snakke om ånden som inntar dem. Det er jo “los santos” eller de døde som kommer, og det er oftest ‘stas.’ Det henger også sammen med at man ikke tror på noen djevel eller et helvete.

Allan Kardec snakker i *“Medienes bok”* om hvordan skille de dårlige åndene fra de gode: En god ånd taler “dannet og høyverdig”, og en lavstående ånd vulgært og umoralsk. Han mener at det ikke er så nøye hvem åndene sier de er, flere har prøvd å stå fram i navnet Kristus, jomfru Marias navn eller en helgens (santos) navn, uten å være det. Men da blir de avslørt på sin karakter, mener han (kap 24). Når jeg spør en babalawo om hvordan han klarer å skille ut de onde ondene fra de gode, svarer han at når du kjenner det gode vet du også hva som er det onde, men du trenger å utvikle deg, lære og kanskje ha et talent for det. “De gode åndene veileder deg, de onde gjør deg syk og sur” (Julio,52).

4.7 “Brujeria” - Forbannelsen: Santerias mørke ansikt

Palero Joel: “Her i Havana tror alle på noe, alle praktiserer noe, palo, abukua, santeria, katolisisme. For å redde livet søker alle noe. Er det noe dårlig i livet ens må en rense seg hos paleroen og få konsultasjon på hvor veien går videre.” Han har et farget bånd på armen som fungerer som et “skjold” som skal bryte enhver form for trolldom.

Brujeria: Norsk: Trolldom: Det å kaste forbannelse over andres liv ved hjelp av magiske, overnaturlige krefter (poderes); “hekseri,..magi,..trylleri,voodoo,åndemaning”(norske synonymer). Hekseri: utøvere av trolldom (wikipedia). “Ignorant or malevolent spirits can cause controlling thoughts and actions called obsession, subjecting their victims to physical and psychological disturbances that can range from minor headaches to serious illness” (Fernández mfl: 230). I mitt feltarbeid kom jeg over mange mange som hadde vært alvorlig syke, men ingen av dem skyldte på forbannelser eller “svart magi” (palo). Liza mente riktignok at hun hadde blitt ‘forhekset’ (amarrado) - bundet til et dårlig forhold i 7 år, som hun ikke klarte å komme seg utav og noen av mennene forteller at de lett havner i bråk fordi andre ville dem vondt. Raul er født i et “voldelig tegn”, mens broren Manuel ble redda ut av “konstant bråk i gata”, da han innviet seg og fikk seg en utdanning. Han pleide å være mye i klammeri med politiet. “Når en haitianer og cubaner blir født ler de og er fornøyde. Men livet er ingen glede, det er trishtet. Vi kommer hit for å arbeide i en verden full av svik, ondskap og dårlige innflytelser” mener Raul. “ Søskenbarnet mitt så 3 onde ånder(muertos oscuros) i meg da jeg hadde en ekstra vanskelig periode i livet mitt. Når mennesker ikke klarer å avansere i hverken jobb eller kjærlighetsliv, kan det skyldes en ond ånd som henger på,år etter år(un muerto oscuro atras) og ikke lar deg avansere”(troende).

Svart magi/brujeria foregår mest i det skjulte og de fleste troende jeg møtte, (men ikke alle), tok klart verbalt avstand, så jeg fikk inntrykk av at det dreier seg om to ulike religioner: Hvit magi omfatter altså santeria mens palo (og voodoo) går inn i kategorien svart magi. "Det onde øye og den slemme tunge", henviser til sjalusi og baktalelse, som anses som svart magi. "Det onde øye": "Innen folkereligjøstet tror man at et individ har mulighet, frivillig eller ufrivillig til å kaste en forbannelse over en annen person og hans eiendom, bare ved å se på denne personen eller det han eier. Denne forbannelsen kan være sykdom, død eller ødeleggelse. Typisk - en persons rikdom, helse eller skjønnhet - kan provosere eller invitere til et angrep fra noen som har "the evil eye" (Bowie:236). Spiritisten Dolores (50) sier: "Det verste hekseriet er synet og tungen (La peor brujeria es la vista y la lengua). Derfor oppsøker du en palero, for du kan ikke rive ut tunga og skjære ut øynene på den som vil deg ondt. Det hekseriet som dreper (best) - er i det som man spiser (forgiftning). Dette er praktiske og logiske ting."

4.7.1 Offer for "brujeria" ?

En som ga sterkest uttrykk for å ha opplevd santerias negative side, var den litt uflidde, fargede mannen på 35 år, la oss kalle ham Javier, som jeg møtte på gata etter en katolsk gudstjeneste.

Vi stopper opp på et gatehjørne på andre sida av kirka. Det første afro-cubaneren trekker opp fra lomma når han møter meg er en nøtt. Han tror at denne stopper forbannelser og derfor bærer han den alltid rundt med seg. For han føler seg ikke trygg og mener det er blitt kastet en forbannelse over ham som har ødelagt mye for ham.

Hele familien hans er i santeria. Han er den eneste katolikken i familien. "Gud beskytter meg sterkere enn santeria, for Gud tillater ikke at mange onde mennesker kommer i min vei." Han viser meg et kors som han alltid går rundt med. Han har sett hva santeria er: "Det er en stygg verden, Lucifer på jord. Santeria gir, - men den tar også. Svært få bruker santeria godt, men mange til det vonde," sier han og ser ned i bakken.

"Alle mine veier var stengt - og da kom jeg her til kirka. Jeg har lenge kjent meg traumatisert, på jobben hadde jeg det dårlig, jeg bodde dårlig, det meste var dårlig i livet mitt, men så kom jeg hit og Gud hjalp

meg å finne arbeid, han ga meg styrke og håp. Gud hjelper alltid, du ser ham ikke, men han lytter til deg. I dag jobber jeg på et bakeri.”

Mer forbannelse

En annen mann jeg traff fortalte at i santeriamiljøet “hadde det vært mye internt bråk”, han hadde tapt mye penger og dama hadde han mista også. Nå var han blitt en kristen. En tidligere cabaret-danserinne, fortalte at “hun ble en annen” og for å ikke miste seg selv måtte hun ut av santeria, også for at santeroene ikke skulle bestemme alt over henne. Meditasjon og yoga var blitt hennes redning. Det går også rykter i Havannas gater, om eks-mannen til til en kjent popartist på Cuba. Han var tidligere populær og beundret, ja den vakreste mannen i Centro - Havanna, framgangsrik og daglig leder på et hotel i byen. Men pga. sjalusi (malo ojo) ble det kasta en forbannelse over ham, sies det - og i dag tumler han rundt i gatene i rus og alkohol, uten mål for øye. Han er et levende eksempel på hva “brujeria” kan føre til, og folk skutter seg, når de hører denne historien og ser trolldomens realitet i gata.

Babalawo om brujeria:

-”Blir det gjort mye trolldom i denne religionen?”- “Brujeria” er en frasologi som skremmer mange mennesker, så vi kaller det “obras”, - verk, - istedenfor. Jeg er en respektert babalawo, men mange gjør onde ting gjennom santeria, for de tenker bare på pengene. Alt det dårlige du gjør koster deg ovenfor el santo” (palero/babalawo Jesus, 44).¹⁸

“Det finnes ikke gode eller onde ånder, bare en prest (sacerdote) som vet hvordan han skal bruke dem (åndene),” sier palero/santero Raul (60).

Tabuisert?

Negative opplevelser i santeria blir ikke så mye omtalt. På meg virker det noe tabubelagt. Det var mye lettere å få de positive historiene. De fleste vegrer seg for å stå fram som offer for “brujeria”. Få tør si noe direkte negativt om santeria. Man er kanskje redd for å få straff fra gudene/ “los santos”. En av informantene sa til meg, til min overraskelse at min religion var “bedre” fordi den var “roligere”. Da jeg spurte hvorfor hun ikke skifta, sa hun at hun “hadde sin vei nå.” Senere fikk jeg historier fra babalawoer

---

¹⁸ *Han mener man må stå til ansvar ovenfor”el santo” hvis en ikke handler rett (karma-prinsipp).” Den som gjør ondt, ender dårlig.”(El que hace mal, mal acaba.)*

om folk som hadde forkasta sine santos og dermed blitt straffet med galskap eller ulykke. Santoene finner seg ikke i å bli avvist. Da blir de sinte. Hvis du dør fra dem er det annerledes, da må det en omfattende sermoni til for å enten “kaste/ gjøre seg av med dem” eller overføre dem til en annen levende praktiserende. Det er eneste løsning hvis det skal gå deg vel. Har du innviet deg til “los santos” er det en livslang forpliktelse du ikke bør ta lett på. Og for at det skal gå deg vel bør du holde din del av forpliktelsen: “Om du skal innvie deg til dine santos - vis dem respekt- hvis ikke - ikke bland deg, for hvis du gjør det - men likevel ikke respekterer, er det ulydighet. ‘El santo’, kan føle seg avvist og kan da straffe deg.” sier Manuel. “En dame fikk sin santo og etterpå forlot hun sine santos til fordel for Jehovas vitner, og nå er hun blitt gal, for “el santo går på hodet,” (angriper sinnet) beretter han.

Når Orúla befaler noen å innvie seg, er det best å gjøre det. I mitt utvalg ble Niurka ‘truet’ / stilt et ultimatum at hun ville miste alt hvis hun ikke gikk inn i religionen. Jeg selv ble fortalt av en babalawo at Elleguá vil stenge alle mine veier, hvis jeg ikke ofrer “el santo” en geit i året. Flere i undersøkelsen ble heller ikke friske av sykdommer “uten medisinsk forklaring” før de utførte religiøse sermonier eller innviet seg til religionen (jmf historiene til Pedro, Manuel, Liza, Elena, Daniel, Ana). Dette kan tyde på at det å adlyde Orúla og “los santos” er viktig for å unngå gudenes harme og rammes av ulykke.

4.7.2. Blodtørstige ånder

“Åndene kan be om ditt blod, - ikke gjør slik at de vil ha det,” advarer santero og voodooist Raul (60). “Oftrer man ikke - kan fks Oggún stille i stand en ulykke der han kan livnære seg av ditt blod. Alle blir vi født med en “obsesor” (en trang) som får oss til å gjøre onde ting, derfor sier haitianerne at man bør sette skoene i kryss under senga, så man blir beskyttet fra det onde, så du ikke får onde drømmer. Du må være super intelligent, mer enn du er, og super voldelig så ingenting gjør inntrykk, for å forstå dette. Det er galskap, du må være innforbi for å forstå. Mennesket er den første heksegryten (primer caldero) som finnes,- med positivt og negativt innhold, “sier han.

Min. Ra Ifagbemi Babalawo beskriver de såkalte “onde ånder”: “Many spirits who are dark deceased are people who died violent or haphazard deaths. People who died suddenly in a war, or were victims of bombattacs, who were brutally attaced by mobs, or hanged and died through the Middle Passage in

the inhumane galleys or the ships, or who had sudden, particularly violent accidents like in cars or planes and never received a proper burial- all these can become dark diseased. They are also known as hungry ghosts. They are causing confusion, disruption and negativity around you, because they are hungry and starving“ (19) :“Orishane er som mennesker - de blir fornøyde når de spiser. Får de ikke nok næring vil de søke måter å få det på og det kan føre til dårlige ting i livet ditt. Med offerblodet som inneholder ashé-energi, vekker vi orisaene som da kommer ned for å spise og manifisterer seg, og etterpå returnerer til den spirituelle sfæren” (babalawo). Her pekes det altså i retning av at ulykkelige døde, “hungry ghosts” og “sultne santos” kan forårsake harme og skade på jorden. At mennesket er “den første heksegryte”, betyr at den troende har makt til å handle som han vil ved hjelp av magi og praktiske ritualer - på godt og vondt og påpeker viktigheten av ofring for at dette skal kunne skje.

Er åndene gode eller onde? - “It is difficult to classify these spirits as good or evil because a spirit that is reputed to be good, can become bad. The god of the harvest can for example cause crops to fail, women to become infertile and men impotent, but his protection brings health. All gods can potentially strike without warning, and for those adversely affected,- victims of illness - the only solution is to be initiated into the religion by becoming the ‘mare’ or the wife of the god” (African Gods: 14). “Los santos” har med andre ord to ansikt: Et lyst og et mørkt. Og lydighet avgjør hva som blir den troendes skjebne. Man kan på ulike vis bli tvunget inn i religionen for redde seg selv og sine.

“ Det er ikke det at religionen er ond, det er heller at personer bruker den til det onde. Jeg vet at noen har kastet en trolldom på meg, hvis jeg får inn en tanke, som ikke er ‘min’. Det er ikke djevelen, men ånder som brukes til visse formål..skade eller manipulere, få de der du vil ha dem - det er magi. Ånden vet hva den gjør, men den er under din befaling ” sier Elena.

Hvem som manipulerer hvem kan være vanskelig å si utifra sitatet til Elena jmf, med sitatet fra “*African Gods*” ovenfor. “Eggun” (de døde) er hverken gode eller onde - gjennom arbeidet får man de til å virke enten til det gode eller det onde. Alt som kan betales lar seg gjøre. For å gjøre godt eller vondt. For å bygge opp eller ødelegge ” (babalawo Mario, 35). “La min vilje skje” blir derfor mer nærliggende enn “La din vilje skje”(jmf 1.3).

Demoner i aksjon?

Palero (palo-prest) Joel forteller:

Han er ikke redd for noen onde ånder, for hans beskytter passer på ham.

Det første man foretar seg når en ønsker å oppnå noe med hjelp av åndene, er en spirituell investigasjon for å se hvilke ånder/energier man samarbeider med. Man tar 2-3 hodeskaller, som er de avdøde (difuntos) og lager en sermoni med lys, tobakk, rom samt eiendeler til den avdøde, og så snakker man med ånden på lucumi, for å finne ut om ånden er hans venn og vil hjelpe ham, eller ikke. Men man jobber med alle type ånder. Man velger seg ut en som man vil jobbe med, og det kan være den slemmeste ånden av de alle som er villig til å beskytte ditt liv. Ånden gjør hva han befaler etter den har spist seg mett. Hans ånd ”7 Lyn” spiser sau og to haner. Eller en skilpadde og to haner. Blodet kalles ”menga”.

Det skilles mellom kristen palo og jødisk palo, sistnevnte er mest demonisk. Denne ”prendaen” (heksegryta) er direkte til for å gjøre ondt. Den jødiske vil ikke benytte seg av kors i sermonien men en nagle og gjør oftere ”svart magi” som å kaste forbannelser og ta hevn over folk. Dette innebærer bla. å påføre sykdom, ødelegge ekteskap, skape økonomiske problemer samt ta livet av folk. Dette bekrefter Joel kan være demoner i aksjon, når jeg spør om det kan være det. ”For de som praktiserer jødisk palo, handler religionen mest om makt”, sier Torre (30).

4.7.3 Santero eller palero?

Flere blir innviet til paleros før de blir santeros.¹⁹ ”Da kan de herske over mørkets krefter”

(Torre:27). De som allerede er santeros/santeras kan ikke gå et skritt bakover å bli ordinert i palo, (monte eller mayombe), fordi santeria er en religion på ”høyere nivå,” og har høyere prestisje (ibid: 27). ”Ja, santeria er synkronisert med palo, det som skiller dem er at santeria er renere, mer sofistisert og fornuftig. I palo er det de døde som opererer ’uten hode’ (sin cabeza),”sier en santera. Torre sier:

---

¹⁹”Rayamiento”- rituell innvielsessermoni, skjært med kniv, knivmerket’ i innvielsen til palero

“Some classify these religious expressions (palo) as sects of Santeria, or simply think of them as one and the same, the Santeria faith community does not regard them as legitimate expressions,...Santeria insists that it’s purpose is to do good and create harmony among humans and their environment... regardless of any abuse ”(ibid:30).

Palo har rykte på seg til å komme frem med raskere magiske resultater enn santeria, fordi en kan gi ordre direkte til den døde inni ngangan (heksegryta som symboliserer en “mini-verden”). I santeria må man samarbeide med “el santo” og adlyde hva denne vil. Ngangan (dvs åndene i heksegryta) gjør det de blir befalt til å gjøre. Sermoniene i palo er enklere og billigere enn de i santeria og paleroen jobber alltid hemmelig, bak lukkede dører og helst om natten så ikke solen dreper enhver trolldom. Det gjør ikke santeroen/ babalwoen. Paleroen (palo-presten) bruker heller ikke bjelle eller “maracas”, eller fine klær for å påkalle åndsmaktene. De ofrer katter og hunder i sermoniene sine i motsetning til santeroen. Jeg leste om lite hyggelige rituelle drap av svarte katter i en bok om palo. Men paleroen ærer også forfedrene, alle de døde og åndene i naturen (González-Wippler: 239-41). Jeg tar inn litt informasjon om palo, fordi flere av mine informanter også er paleros og praktiserer dette ved siden av santeria ved behov.

På Cuba er paleroene mest fryktet, kanskje ikke med rette siden santeria og palo glir over i hverandre. Religionsforsker Claudia Roja, som har forsket på ulike religiøse samfunn på Cuba og i 2014 laget film om det, sier at de er “like gode” og at palo med urette har fått ry på seg til å være santerias “onde stebor”. Hun sammenfaller med den kjente cubanske antropologen Lydia Cabrera som sier: “Ocha or palo..... Spirits all! Does not one fall into trance with the saint as with the dead? In religion everything is to do with the dead. The dead becomes saints” (Fernandez mfl: 216).

4.7.4 Oppsummering “brujeria”

“ Santeria er for å gjøre godt, men kan også fungere til det onde. Finnes folk innenfor santeria som gjør onde ting også. Det hender ikke ofte at santeros dreper hverandre, men det skjer” (Santero, 31). Med ritualer kan man manipulere åndene til å jobbe for seg på den ene eller andre måten, både i santeria og palo. Og det er nok derfor mange frykter ‘åndenes makt’. Flere mener at åndene er nøytrale, mens

paleroen også snakker om “slemme ånder”, som står til disposisjon. Mine informanter har derfor alle respekt for “brujeria” - dvs at det er ikke noe du ‘tuller med’. Ingen av informantene tvilte på “brujerias” eksistens, til det er det for mange historier og erfaringer i det cubanske samfunn som beviser det motsatte. Men det de er opptatt av innenfor santeria er hvordan de skal rense seg for forbannelser og dårlig energi, med “mot- ritualer”. Mer om renselse (limpieza) under “Åndelig krigføring”.

4.8 Helseperspektivet i Santeria

4.8.1 Fanatisme

Sterk fanatisme er avogt til vanskelig å skille fra galskap. Det å ikke være “fanatisk” går igjen som et mantra blant de troende. Fanatisk er de det har ‘tippa over’ for, de som ikke klarte å holde balansen i sitt religiøse liv. De kan f.eks. tro de er blitt kasta en forbannelse over, uten har de blitt det - eller blitt overdrevent avhengige av å sjekke alle sine handlinger med sin orisha.

Spiritisten snakker om fanatisme :

“Som jeg fortalte deg så gjør ikke jeg ‘recojimiento’ (renselse), jeg sender dem til en palero. I dag tro alle at de har en ‘mørk død/ ond ånd’ (muerto oscuro) etter seg, - det er fanatisk. Det finnes folk som er veldig fanatiske. F.eks. en mann går på veien og så opplever han et nederlag. Han er religiøs, livet hans går bra, men han ‘faller’ og kommer ‘i krig’(konflikt) med en annen person på gata og tenker raskt at den andre personen har kastet en forbannelse (brujeria) over ham, en ond ånd. Etterpå ser du denne mannen i butikken, han handler klær og mat. Hvis en person er besatt av en ond ånd, - tenker han ikke, spiser han ikke, vasker seg ikke, er ikke ute i gata,- mentalt sett er han syk. Men i dag tror alle at de har en ond ånd etter seg” (Dolores, 50).

4.8.2 Den åndelige og den psykologiske sfære i santeria

I Dolores historie om fanatisme ovenfor, ser vi at sinnslidelser (“mentalt sett er han syk”) og besettelse blandes sammen. I vårt moderne samfunn er dette ‘uvitenskapelig’ og ansees å være ugyldig forklaring. Det åndelige perspsktiv har forsvunnet i og med at psykologien, humanismen og naturvitenskapene har utbredt sitt domene, og ærklært Gud for død. Helse og frelse har tidligere operert sammen, vært to

sider av samme sak - men opplysningstiden skilte disse ad. Psykologen har i dag i stor grad overtatt prestens 'helbredende rolle' i vestlig kultur, likevel ser vi flere og flere mennesker bli opptatt av det åndelige. Diagnostiserte psykisk syke mennesker blander svært ofte religion inn i sin sykdom, mange ganger har de fått 'befaling' fra gud eller djevel til å handle sån og sån, sier de. Det eksistensielle/religiøse perspektiv er absolutt til stede, uten at psykologien alltid kan gjøre så mye med det. Elena har et interessant perspektiv på dette:

Elena (43): Om psykologi og religion, helse og frelse, åndelig/fysisk helbredelse

"Psykologien og psykiatrien i vesten kan ikke hjelpe deg. Jeg har lest psykologi i årevis, bøker om selvhjelp, Wayne Dyer, nord-amerikansk psykiatri, Brian Weiss, Freud og jobbet blant psykologer. De går enda enda i bleier. Psykologien og psykiatrien er veldig moderne og aktuell. Kinesisk psykologi er mye eldre og de tenker helse i alle aspekt, de skiller ikke på det mentale og fysiske. Man må angripe årsaken på problemet ikke bare symptomene. Når ungene mine er syke legger jeg hendene mine på dem og jeg vet hvor problemet er og handler på det. Jeg kan også tiltrekke helbredende energier. Jeg lager til mine urter og gjør mine ting og jeg går kun til legen om det er alvorlig nok.

Psykologien prøver å finne traumaet og hjelpe utifra det. Men avogtil har det ingenting med saken å gjøre, problemet er en akumulasjon av ulike ting i livet. F.eks. har jeg rensset folk for dårlig energi og plutselig blir jeg syk selv. F.eks. ser du jeg har mange sår på hendene. Jeg fikk vorter og de ble operert bort, men de kom bare større og større tilbake igjen. Legene hadde ikke angrepet årsaken til utbruddet. Jeg hadde også kløende hudutslett (nesleutslett/urticaria) som spredtes over hele kroppen. Hvorfor hadde jeg fått dette? Det fantes ingen medisinsk årsak til det men en energetisk. En reise til havet ble løsningen. Yemaya er min mor og hun helbredet meg."

"Vi har en energi-kropp, så alle svar er ikke i psykologien. Jeg har vært borte i flere psykologer i mitt liv, av flere grunner, og bare en av dem kunne hjelpe meg, og hun hadde psykiske/åndelige evner" (capacidades psiquicas).

4.8.3 Oppsummering fanatisme og helbredelse

Helbredelse er et av hovedpoenga med santeria, ikke bare i Elenas historie, men i samtlige informanternes historie (se kap om hvorfor de tror). Kroppen blir sett på som et “energifelt”, på samme måte som i nyreligiositeten og helbredelse kan avogtil kun skje hvis man kontakter åndene for hjelp, fordi årsaken er “energetisk”. Man blir også frisk av legevitenenskapen-men kun hvis de døde tillater det. Fanatisme oppfattes som udelte negativt. Å bli ‘besatt av religionen’ og usunt avhengig, er absolutt mulig. Magisk tenkning, det å gjøre de rette ritualene og ofringshandlinger for å tilfredstille gudene, oppleves uhyre viktig for at det skal gå en vel. De strenge påbuda/forbuda man blir gitt i Itá - kan også bidra til frykt og avogtil være med på å framelske en fanatisk og tvangsprega tenkemåte og et anstrengt handlingsmønster hos enkelte.

4.9. Åndelig krigføring:

Paleroen om ‘åndelig krigføring i Havanna’: ”Santeria kan også gjøre gale ting, babalawoene dreper også, gjør feil som folk flest. Det hender at babalawoen løser et problem med å drepe fienden. Det er krig mellom santeros og babalawos som i andre grupper.”

Åndelig krigføring innebærer: Angrep-forsvar-renselse:

De to siste begrepene kan jeg si mer om fordi angrep er ikke noe santeria befatter seg med, ifølge babalawoene. “Orishaene kontrollerer de gode kreftene; men død, sykdom, forbannelse, kamp, fengsel, tap osv er ikke deres domene,” i følge Torre (16). Da må man kontakte paleroen. “Defensa”- det å forsvare seg er derfor et relevant begrep i religionen:

“Det finnes både hvit og svart magi, men det som er viktig er at du kontrollerer situasjonen, at du har en bra ‘husmenighet’ (casa de los padrinos), der du alltid vil være beskyttet fra dette. De forteller deg hvilken vei du bør velge og om du bør gjøre en renselse ” (Elena).

Spiritisten om beskyttelse: -”Det er mye forsvar i denne religionen. Hvorfor?” - “ Det må vi ha, fordi alt i alt er det mye misunnelse ute å går, mange onde øyne, onde folk som handler på dårlig tro (mala fe).

Akkuratt nå er det folk på gata som er misunnelige på oss fordi du er her, for de tror at du skal gi oss mange penger.”

Spiritistens arbeid:

Dolores forteller: “I disse dager er det mange svarte som har blitt kristne og mange hvite som praktiserer santeria. Folk vil se at ting skjer raskt. F.eks. jeg er spiritist, men det finnes ting jeg ikke gjør, en person ringer meg og sier at hun trenger å få utført en ‘misa’ (spirituell messe) jeg spør hvilken type messe, og hun sier en spirituell undersøkelse (investigacion espiritual) for å bestemme ‘det åndelige slektstre’ (el cordon espiritual). Da kommer det familiære ånder, det kan komme en død venn, et søsken. Det kan komme ånder fra kongo, arabere, indianere, nonner. Avogtil vil folk at jeg eliminerer ånder som forstyrrer dem, men det kan jeg ikke gjøre, for det kom fram i min Itá, og vannet i glasset har dessuten ikke styrken til det heller. Da sender jeg deg til ‘gryta’ (un enfunbe malenbe- caldero fundamento). Jeg tror at ting avsluttes der de begynner. Hvis paleroen vil drepe deg, kan han også redde deg. Her følger folk sin ‘egen lov’ og tar saken i egne hender. Hvis et familiemedlem dør i hekseri (brujeria) finner man de skyldige og kapper av dem ben og armer. Det er mye krig mellom los santeros pga familiefelder og hekseri.”

“Når noen vil oppsøke en ond ånd må de finne et fundament først. Før når jeg foretok ‘recogimiento’ (fjerning av onde ånder) ble jeg syk, selv om jeg ‘renset’ meg etterpå. Jeg hører alltid på hva el santo sier meg. Jeg undersøker først og etterpå sender jeg personen avgårde for å ‘rense seg,’ med sterke ting. Hvis de ikke har ‘gjort seg santo’(innviet seg), sender jeg dem for å rense seg med ‘alamu’ (urt), og vaske huset også. De bør ta sterke bad med ‘almagico, algerribo og rompecabeza’ (ulike urter). Det finnes mange sterke krydder som kan brukes for å ‘løsne skruen’.”

Babalawo Yusniel om spiritisten (sin madrina, religiøse mor): “Når hun redder en person (salva) og helbreder vedkommende (cura) er det bare velsignelse, ingen forbannelse. Personen vender glad og takknemlig tilbake til huset hennes med en blomsterkvast til de døde, og betaler henne en ‘derecho’ (en

slags 'skatt') fordi hun har hjulpet dem med å fjerne en ond ånd og hjulpet dem til å løse sitt problem. Men folk er utakknemlige og glemmer oss.”

4.9.1 Religiøst arbeid (Trabajo Religioso)

Elena: “De ville sparke en venn av meg fra jobben, de var korruperte og hadde lagt feller for ham. Vi gjorde et religiøst arbeid, dvs bearbeidet sinnet (la consciencia/ la mente) til arbeidsgiverne, og han fikk forsette jobben sin. Dette er positiv magi, vi bruker energien til noe positivt for rettferdighet .” Babalawo Jesus har også mange fine erfaringer med santeria. “Jeg har vært i 6 rettsaker og med religiøst rituellet arbeid har jeg vunnet 5 av dem .” Diego (38), ateist men praktiserer santeria innimellom: Diego tjener godt i butikken for hvitevarer, på et av de største shoppingsentrene i Centro- Habana. Han er en av de beste selgerne som klare å selge varene dyrere enn de er, og er en av de heldige som faktisk har betalt jobb. En dag selger han en luft- vifte, men slår inn feil knapp på kassen og selger dermed viften billigere enn den i realiteten er. Sjefen oppdager feilen og blir svært sint fordi dette gjør at butikken har tapt penger. Han sparker Diego på flekken. Den helga reiser Diego til Mantanza (santerias “hovedsete”) og får gjort et religiøst, praktisk - magisk arbeide hos en gammel santera-kone. Da han vender tilbake til jobb, mandagen etter, - skjer det ‘magiske’: Kjøperen kommer tilbake med den samme viften og vil bytte den inn, for det er en fabrikkfeil på den og den fungerer ikke som den skal. Dermed får butikken igjen de pengene den tapte og Diego får tilbake jobben- takket være religiøst arbeid.

4.9.2 Forsvar - ved hjelp av praktisk magi

Sang til beskyttelse

Babalawo Yusniel: En sang til Gud (Olórun, Oldumare, Orúla) lyder så:²⁰ “San Miguel overvant, San Miguel overvant, han nedkjempet fienden ved hjelp av Gud. Hvis jeg overvinner en mann, overvinner jeg Gud. La oss overvinne vansker, hjelpe hverandre og beskytte oss i Guds navn” (San Miguel er en katolsk erke-engel).

---

²⁰ Hay un cantico que es de dios que dice asi: “San miguel vencio, San miguel vencio, San miguel vencio al enemigo con el poder de dios , si yo venzo a uno yo venzo a dios , vamos a vencer la dificultad,ayudanos,amparanos en el nombre de Dios.

I et cubansk gatehefte (som blander santeria og palo) om hvordan du kan beskytte/rense deg (eller angripe), får du mange oppskrifter ved hjelp av urter, krydder, dyr, mynter, lys, bein, polvo 'hekse-støv' oa, og får vite hvordan du ved hjelp av ritualer/ religiøst arbeid kan oppnå det du ønsker:

- Når du ønsker å tiltrekke hell og frigjøre deg fra ondt
- Å forene to personer
- Å ødelegge en union ved Elleguás føtter
- Å separere to personer
- Å gjøre en ekteskaps inngåelse billigere
- Å gjøre et hus billigere
- Få partneren til å gi deg penger uten å måtte be om det
- Å skremme vekk fiender og politiet
- "Lampara" (grøt) for å skape en tragedie
- Polvo (støv) for å gjøre en person syk
- Å vinne penger i spill
- Å vinne en rettsak
- Å binde en person til seg
- Få noen til å gifte seg med seg

Spells and magic: Lys:²¹ - "følg meg, kom med meg, jeg kan og du kan ikke, kjærlighet, makt." Disse tinga kan du få til/ordne opp i hvis du kjøper det rette lyset i botanicaen. Lysets kraft: Å tenne et lys er et symbol på å kvitte seg med mørk energi, føre lyset ut i mørket (symbolsk), forteller Manuel. Honning og alt søtt tiltrekker kjærlighet. Bittert og surt støter bort (González-Wippler: 2009). Oppfriskende bad: "Er du motløs og har en forvirret ånd, ingenting er mer oppløftende en et av disse rensesbada som virker oppmuntrende og oppkvikkende på ånden når hverdagsbekymringene tynger ned. Disse reseptene roer nervene, fjerner dårlig energi og tiltrekker seg hellet og de vil sikkert forandre på skjebnens skyggefulle sider. Disse bada (baños, obras) bør gjøres torsdag og fredag morning, for da vil

---

²¹ Sigueme, vente conmigo, yo puedo y tu no, amor y dominante.

en oppnå ønskede fordeler fortest” (fra gatebladet Baños y Hechizos, Religiøse bad og trolldom). Man gjør de ulike ritualer og gjentakelser av ritualer på bestemte tider, som er astrologisk bestemt, for å oppnå best resultat. Har man gjort det riktig, vil man blidgjøre santoen som dermed vil hjelpe den troende og belønne han med det han ønsker, sier en babalawo.

Å rense folk fra onde ånder/innflytelse:

Limpieza/ rensing: “Før fjørkreet drepes føres de over kroppen til folk mens babalawoen siterer bønner, slik renses den troende for dårlig energi/ onde ånder, som blir tatt med seg i døden. “Rogación de cabeza”- (bønn for hodet) å gi næring til “ori” hodet, gjennom en ofringssermoni, som styrker ånden og el santos beskyttelse. Man kan legge “omiero” av kokosnøtt på hodet eller en stor fisk” (babalawo Julio).

Elena forteller:

Los guerreros: En beskyttelse mot angrep og negative krefter

Barna, 5 år, 12 og 16 år er alle i religionen: “Min padrino sier: ‘Lenken brytes alltid i det svakeste ledd.’ Så derfor er det viktig at ikke bare jeg mottar krefter, men også barna mine. F.eks. tredjemann hadde ‘santo lavado’, men fjerdemann hadde ingenting, - og det var han som ble syk, og da sprang jeg som en gal for å orde opp. Når hele familien har sine krigere, sin mano Orúla, er det han som mottar de negative energiene og som er den svakeste, og det er her man kan tape helsa,....vi gjorde de religiøse sermoniene og de tinga han burde, og han har ikke blitt syk igjen.”

Videre sier hun: “Jeg tror ikke du trenger å bekymre deg for å bli syk hvis du praktiserer santeria. Det finnes ånder av lys og ånder av skygge. Åndene av skygge er de eneste som kan gjøre deg syk, men de paralyseres og elimineres raskt. Man jobber med åndene av lys og jeg er fornøyd fordi jeg har funnet en naturlig måte og kanalisere åndene på og vite hvor jeg skal gå. Jeg tenker at det å ikke vite hvor man skal gå er farligere.”

Raul som praktiserer haitisk voodoo til sitt forsvar, mener det er mer effekt enn santeria. “Den som vil meg vondt får betale for det, men det er hemmeligheter jeg ikke sier til noen, for det har de (læremestrene) forbudt meg, dessuten virker ikke magien hvis andre vet hvordan man utfører den.”

Eksempelene ovenfor er bare eksempler på noen av de tinga man kan oppnå ved å benytte seg av praktisk- magi og åndskraft og hvordan gå fram. I det religiøse arbeidet manipulerer og bruker man åndene som best man kan til individets beste. Egoisme er ofte involvert, selv om man lover når man går inn i religionen å bruke den til det beste for seg selv og andre: “Jeg tenker at de babalawoene som skader andre babalawos,- det de gjør med vår religion er å ødelegge den, for de etterfølger ikke det løftet alle må gi når de innvier seg til santeria, at de skal bruke den til det gode, for å redde seg (salvare) og sin familie og menneskeheten,” sier Juan (18). I santeria har man noen moralbud fra yoruba, som bablawoene og los santeros prøver etterfølge: “Si ikke det du ikke vet, ikke gjør ritualer du ikke kan, ikke led personen på ville veier, ikke lur noen, ikke lat som du vet når du ikke vet, vær ydmyk, ikke vær falsk, ikke bryt tabuer, hold de hellige ‘instrumenter’ rene, hold tempelet rent, respekter de svakeste, respekter de moralsk lover, ikke bedra en venn, respekter de eldste, respekter hirarkier, ikke avslør hemmeligheter” (Manual del Santero, gatehefte, ukjent utgiver). I tillegg ga Olofi Obatalá 11 bud, for at menneskene lettere skulle kunne leve sammen i harmoni (Torre:40).

4.9.3 Oppsummering:

Religiøst arbeid er ‘alpha og omega’ i santeria. Det viktigste er å ære los santos - men uten religiøst arbeid fungerer ikke santeria og den enkeltes trosliv, fordi “los santos” krever slikt arbeid for å komme i bevegelse og yte det den enkelte ønsker. Forsvar og renselse er viktig for å beskytte seg mot negative ånder og innflytelser.

4.10 Forholdet til det onde og djevelen

“Den absolutte sannhet finnes ikke. Tilogmed solen har flekker”(sjefsbabalawo).

4.10.1 Informantene forteller:

Sjefsbabalawo Rigoberto (50):

Synet på djevel og ondskap:”Vel, jeg tror ikke på djevelen. Når Gud skapte jorden skapte han det gode og det onde. Han ga oss to veier vi kan følge, den gode og den dårlige vei. Det var Adam og Eva som falt i hagen var det ikke? Det er noen mennesker som blir forvirret i denne fulle friheten til å velge og dermed faller i lastefullhet. Djevelen er oss selv når vi ikke gjør det vi burde gjøre. Når vi ikke deler med hverandre, hjelper hverandre. Alle har vi litt av djevel i oss men ikke fordi djevelen eksisterer.”

Det onde: “I alle religioner har man gode og vonde krefter, yin og yan, gud og djevel. Denne negative energien mener man kommer fra den diabolske delen(la parte diabolica), som eksisterer på jorden. Vi mennesker er beholdere for ulike type energier. Men energi har også alle planter, alt levende, all materie. Ondt / godt er et relativt begrep: Har du ild kan du bruke dette til å varme opp til matlaging, det er en positiv bruk. Men du kan også bruke ilden til å sette fyr på naboens hus og bil, og da bruker du denne energien til noe negativt.”

Santeros om djevelen:

“Det finnes personer som jobber med ham, - så da må han vel eksistere. Som noen sier: ‘Jeg har ikke sett ham, og jeg har ikke lyst å arbeide med ham.’ Han som gjør ondskap/ ugjerning (maldad) er hverken en person til å stole på eller forhandle med” (Manuel,70).

Dette er et utypisk svar - fordi de fleste ikke anerkjenner djevelen som en person, men omtaler den mer som en negativ kraft i menneskesinnet.

Raul (60) -“Alle de som skader er djevelen. Det sies at korset stopper djevelen, (i boveda- jobber man med gode ånder, korset holde ute det onde) men det er feil, fordi djevelen bor i folk, i deres spiritualitet/ånd.” -”Gjør ‘den onde’ også ‘gode’ ting?” -” Ja, djevelen liker å redde folk. Han sier; ‘Når du kommer - ta også med deg en paraply og jeg skal vente på deg’. Finn ham en paraply, for han glemmer ikke at han spurte deg. Du sier: “ Værsegod her er paraplyen, og han sier:” ja, du er bra for meg.” Han sier; “ Kom inn så skal vi spise, og du spiser det han gir deg for at han skal bli fornøyd.”²²

---

²² Alt kan han(djevelen) gi deg, bare du adlyder ham (jmf Jesus fristes på fjellet - å betale med sin sjel, jmf Faust som aldri blir tilfredstilt og selger sin sjel til Satan).

Niurka: (elev i troen): “Djevelen eksisterer i paleroene som utfører vonde gjerninger for og på folk - de gjør mer skade en godt med sitt hekseri.”

“Jeg tenker at det å gjøre onde gjerninger ikke er etisk, det er en dårlig måte å handle på. Noen beskytter seg, uten å gjøre ondt. Vi må alltid huske på for at ‘det gode’ skal eksistere må ‘det onde’ også finnes” (Juan, 18).

Spiristene:

“Ondskapen kommer fra folk som ikke evner å gjøre det som de som evner, - gjør. “El diablo se llama el poder. Mennesker som misbruker makt, er djevelen” (Rosalita, 48).

“Djevelen og helvete er alt det negative, djevelen er alt det onde. Lucifer. Ondskapen. Det begynner i påskeuken (La semana santa). Begynner i april, torsdag og fredag, da jobber paleroene ‘para el mal’, for det onde, da jobber de med djevelen. Magi er hekseri (brujeria). Palo. Du gir giftig padde - pulver, slik at vedkommende dør. Resultatet viser seg innen 24 timer ” (Dolores, 50).

4.10.2 Teori og oppsummering:

I santeria tror man at det onde er like nødvendig og naturlig del av tilværelsen som det gode. For at det gode skal eksistere, må det onde også finnes. Santeria opererer dermed ikke med et bipolar konsept av godt og vondt, slik vi f.eks. finner det i kristendommen (Torre:15), mer med et “yin-yan” konsept som i kinesisk filosofi. Mange tenker at djevelen ikke finnes som en person men at det onde bor i menneskets natur og at det er opp til mennesket og ta gode og moralske avgjørelser slik at det blir balanse i tilværelsen. Det betyr at mennesket er autonomt, sin egen regulator og moralske dommer. “Termer som godt og vondt er relative og avhengig av situasjonen. Hva som er moralsk riktig i en situasjon er dermed helt individuelt; det som er riktig for en person- trenger ikke være det for en annen. Dermed er santeroene og babalawoene forsiktige med å komme med moralske fordømmelser ovenfor sine klienter” (ibid: 16).

“Ondskap blir sett på som samfunns-svikt, der man handler mot og ikke respekterer de menneskelige lover og Olodumare” (ibid:26). Men også maktmisbruk og “brujeria”, svart magi (som paddepulveret ovenfor) som paleroene (og santeroene/babalawoene) kan utføre, blir sett på som ondskap. Som troende prøver man å oppnå balanse, fordi dette fører til gode ting for en selv og omverdenen. “Hvis det er ublans og disharmoni oppstår lett likegyldighet, knapphet, vold og ondskap som vil prege jorden. Etikken er altså å søke harmoni i dette livet- slik at man unngår negative konsekvenser ”(ibid:15-16). Harmoni både på jorden og for ‘etterlivet’. La oss ta en titt på det.

4.11 Forholdet til døden

The dead are not dead -

Those who are dead are never ever gone:

They are in the thickening shadow.

The Dead are not under the Earth;

they are in the tree that rustles, they are in the wood that groans,

they are in the water that sleeps,

they are in the hut, they are in the crowd,

the dead are not dead.

(Min.Ra Ifagbemi Babalawo)

4.11.1 Informantene forteller:

“De mest rørende opplevelser jeg har hatt i livet mitt, er under spirituelle messer. Jeg får en absolutt sikkerhet på at det eksisterer noe etter døden, det finnes ingen tvil og det har hendt jeg blir så rørt at jeg må gråte. Det er medier som aldri har sett deg i sitt liv. som ikke vet hva jeg har gjennomgått som likevel snakker til meg om super konkrete detaljer i mitt liv. Det er derfor det er så rørende, - du vet det ikke finnes feller, de kan ikke lure deg...

Hvis du lever i fred, dør du i fred også. Hvis du har vært en god person vil alt bli bra. Syns ikke du skal bekymre deg for det som kommer etterpå da” (Elena).

“Hva døden betyr for meg - det er komplisert. År tilbake trodde jeg ikke på noe, jeg trodde på Gud men ikke på religion. Døden skremte meg veldig før, nå ser jeg annerledes på det, det er der vi ender, det er livets syklus. Man blir født, lever og dør. Jeg lever med mye sinnsro, vel vitende om at hvis jeg gjør det gode blir alt bra til slutt” (Fransisco,37).

“Hva skjer etter døden? Tror at på et tidspunkt blir jeg en ‘muerto de luz’ ,en død som har lys, og kommer tilbake for å hjelpe andre personer. At jeg kan kommunisere med mine kjære. Men først må jeg reise opp til himmelen og vente på å bli utnevnt av en engel av lys for så å bli sendt for å passe på noen. Bare gud vet skjebnen for meg”
(Liza, 42).

“Døden er noe mer enn livet. Som min far har undervist meg, er døden alltid en velsignelse fordi takket være døden så går man her fra en dag og man går i fred. Livet er en forbannelse”
(Juan,18).

“Døden sender bare Den Store Arkitekten av Universet. Det er han som dømmer. Alle er vi redde for å dø. Mange folk tror ikke på denne religionen og når de har vondt eller døende begynner de å rope på gud og ‘los santos’. - Så nå når du har det dårlig husker du på gud og Shangó? Husker du bare på Shangó når det tordner? Vi ble født til å dø, men likevel etter døden forsetter vi å leve” (Yusniel, 60).

“Hva skjer etter døden?”- “Da reiser vi opp og alle har vi et mandat for Gud. Hvis vi var gode mennesker og ikke syndet, gode barn, gode foreldre - så gir gud oss et fint sted. Hvis vi var dårlige personer, kommer vi til helvete og vi blir glemt” (Dolores, 50).

“Jeg tror på reinkarnasjon, når en sjel dør blir det i neste omgang født inn i et lite barn. Døden frigjør sjelen fra kroppen: Det som redda Jesus, var hans spiritualitet, som levde videre, når kroppen hans døde ” (Rosalita, 48).

“Døden eksisterer ikke. Døden er en løgn. Når familien min i Orienten dør, drikker vi masse rom og er fornøyde. Da jeg var 9 år sa jeg til min mor at jeg ville dø før min mor. Da fikk jeg en kraftig ørefik og min mor sa at det måtte jeg aldri si igjen, dessuten eksisterte ikke døden, sa hun. Døden var for å hvile ut å slippe å gå gjennom så mye mer lidelse. Hun døde og vi kledde henne. Hun hadde vært hos datteren sin i Brasil som bodde der og som kjempet i candomblé. Det virker som om mor tok med seg negativ energi fra renselsesprosessen derifra. Hun var sterk mentalt og fin før hun dro, og vi måtte utholde at hun døde. Etter at vi hadde begravet henne, begynte vi å danse og synge, for det var det hun hadde sagt til oss at hun ville og det er slik vi praktiserer” (Raul, 60).

Raul fortsetter: “Jeg er ikke redd for døden, jeg er forberedt. Jeg skulle egentlig vært død som 50 åring. Jeg har et svært voldelig tegn (i santeria), problemene kommer av seg selv, jeg er ikke redd for dem, men jeg må unngå dem, sier Orúla. Jeg har vært rammet av mye sykdom i livet og jeg har unnsuppet døden mange ganger, noe som er bra. Det som har reddet meg er noen ganger medisinen og avogtil de døde. Men medisinen har aldri reddet meg hvis ikke de døde ville det.”

4.11.2 Teori og oppsummering:

I santeria kalles døden Ikú, det er en kvasi - guddom som holder til på kirkegården der han adlyder santoen Oyá. Alle som vil “jobbe med” døden må derfor gjøre dette gjennom Oyá (Torre: 23). Døden er forutbestemt på forhånd. Ens dager er talte før en blir født, en kan ikke unngå døden, når det er slutt er det slutt. Likevel - kommer døden før ens dager er talte kan en babalawo via ofringssermonier endre Ikús bestemmelse. I en pataki lure Orúnla Ikú (døden) til å spare ethvert menneskeliv som bærer Orúnlas religiøse armbånd/halsbånd i grønt og gult (González-Wippler: 35). Armbåndet må være på venstre håndledd som representerer liv og ikke på høyre som representerer død (ibid: 103).²³

Man kan ikke endre tidspunktet for sin dødsdato men altså forskyve den hvis den kommer for tidlig. Selvmord, sinne til en orisha, en ond spådom eller forbannelse, ulykker eller plaging fra en plaget ånd, kan redusere antall livsdager. Dette er grunnen til at Ifás Orakel er så viktig; De advarer mot kommende farer og etterstreber seg på å oppnå harmoni, så individet kan fullføre sin plan og tid på jorden (Torre:

---

²³ jmf Bibelen - geiter /sauer på dommens dag der liv (sauene) er på Guds høyre side og død (geitene) venstre.

23). Etter livet retunerer man tilbake til “the big source of all life” (ibid: 23), før man eventuelt gjenfødtes igjen - gjerne i et barnebarn. Man tenker at ori- hodet - eller sjelen om man vil, da settes inn i et slektnings kropp. Olodumare skapte bare et visst antal sjeler, og man gjenfødtes til man har oppfylt sin skjebne på jorden.”Vi må dø så ikke gatene blir overfylte. Vi er på gjennomreise i livet, som på et tog som stopper og går videre. Når en sjel dør - blir en annen født,” sier spiritisten Rosalita.

Spiritist Dolores nevner at hun tror at det finnes et dårlig sted etter døden, hvis man ikke har vært “snill”, nevner faktisk helvete som en mulighet, selv om de fleste aviser et helvete, ihverfall i katolsk betydning av ordet. Elena tror også ens livsførsel har konsekvenser for etterlivet. Straffen/dommen er å bli skuffet ut fra det store livshjulet, gjenfødselsene, og forsette å svive rundt i uvisse som en plaget, lavstående ånd eller gjenferd uten lys. Da er man ‘stuck’ mellom himmel og jord - og kommer seg ikke videre i “evolusjons- hirarkiet” fordi man mangler “lys”.Man opererer med en slags “karma-tenkning.” “Livssyklusen belyser forbindelsen mellom bevissthet og skjebne. Hvert skritt mot selvrealisering krever død fra noe i en selv “(Torre: 25). Går alt etter “planen” lever man godt og får gjort de ting man skal her på jorden, og så etter døden går man videre inn i forfedres guidenes rolle for å hjelpe dem som kommer etter en selv.

Santeria henter sine tanker om døden fra litt ulike religiøse retninger, reinkarnasjon/ karma/ yin-yang-tankegangen har sine røtter hinduisme og kinesisk filosofi. At man lever videre etter døden er de troende imidlertid ikke i tvil om. “Our Lord has written the promise of the resurrection, not in books alone, but in every leaf in springtime” (Min. Ra:7).

4.12 Fordommer mot santeria

“Noen ganger er folk redde for santeria, for de forstår ikke, kjenner ikke til den. Og de snakker svært dårlig om den, fordi de ikke kjenner den. De ser på deg som om du er helt annerledes enn andre, som om du er rar. Da kan jeg bare si at ikke alt er som det ser ut som. Bare fordi vi dreper dyr, betyr ikke det at vi er dårlige folk,” (mala gentes) sier spiritisten Liza.

Babalawo Yusniel forsetter : “Jehovas vitner kaller oss djeveldyrkere. Djevelen og ‘satanicos’ (satanister) er de som ikke dyrker brødreskapet, som ikke gir blod. Vi gir blod og organer, vi hjelper de

fattige, vår neste. Vi gir et måltid mat til den som fortjener det og den som ikke fortjener det. Vi gir en peso til hver og en.” Fransisco forteller: “Når familien ser meg i hvite klær eller at jeg gjør sermoniene mine, så sier de i Italia at jeg holder på å bli sprø. I Italia er ikke dette veldig kjent, men det ses på som svart magi og kritiseres voldsomt. Det finnes gode og vonde folk. De som gjør vondt får det tilbake. Dette kalles karma.”

Paleroen sier at han kan ha sin “prenda” (heksegryte/caldero) og hustempel hjemme, men at han ikke trenger å gjøre ondt for det. Han liker ikke å bli satt i bås, sier han. Og det tror jeg ingen av de gjør. Det er tydelig at flere av informantene har erfaringer med negative holdninger fra omverdenen, noe som kan skyldes offerkultur og “brujeria”.

4.13 Hvordan og hvorfor folk kommer inn i religionen:

Jeg tenker at i tillegg til å se på *hva* folk tror, er det også interessant å se på *hvorfor* og hvordan de kom inn i santeria. Det er ofte mangefasettede, komplekse og overlappende behov og årsaker som gjør at de kommer inn i santeria. Her er noen av svarene jeg fant:

4.13.1 Familiebakgrunn:

Flere av mine informanter har kommet inn i santeria fordi familie eller slekt er involvert og praktiserende. Dette er en av de vanligste grunnene, slik jeg oppfattet det. Det er slik de oftest kommer i kontakt med religionen uten å oppsøke den selv.

“Min far innviet meg til Ifa da jeg var 5 år. Jeg har mange opplevelser i denne religionen. Siden jeg ble født har jeg praktisert den, jeg har den i blodet. Vår Ifá har fått generell betydning for hele verden” (Juan,18).

Santero Manuel (70) forteller:

“Fra barnsbein av, ble det praktisert spiritisme i hjemmet mitt, ettersom mor var spiritist.

Hun hadde et spirituelt senter. Spiritisme er utviklingen med å bli kjent med åndene og å arbeide med dem. Dette ble jeg født med, og som ung lærer begynte de (åndene) å angripe meg (dar ataques) og avogtil besvimte jeg kanskje, på skolen eller på gata. Av naturlige årsaker (por la ley de la vida)

begynte jeg å forstå. Min mor tok meg med for å analysere problemene mine og det framkom at jeg måtte krone meg til santo, jeg fant meg en madrina og søkte tilflukt hos henne, og i en konsultasjon kom det fram at jeg måtte krone meg til Ushún, la Caridad de Cobre. (Cubas hoved patrona/ landets guddomelige beskytter)

4.13.2 Helse og lenger liv:

Flere kommer også inn pga av helsa si, enten for å beholde den eller bli friske - dette er sammen med familiebakgrunn en av de to viktigste grunnene til at folk praktiserer santeria, utfra den informasjonen jeg fikk fra informantene.

Elena om sykdom:

“Da jeg kom inn i religionen kunne jeg ikke spise noe, alt var dårlig for magen min.

Jeg konsulterte meg og de fortalte meg at det var en død (un muerto) som gjorde at jeg mistet all energi.

Da jeg hadde gjort en renselse av de døde (limpieza de muerto) kunne jeg plutselig begynne å spise alt igjen og i dag er jeg helt bra.”

Daniel (21):

“Jeg hadde problemer med helsa, en barnesykdom som gjør at du spyr opp alt du spiser. Helt til jeg var 6 år, var det eneste jeg kunne spise kokt melk. Jeg gjorde meg til santero bare for noen måneder siden og da ‘me lavaron el santo’ (religiøst rituale) - ble jeg mer eller mindre frisk. Etterpå oppsøkte jeg en kjent nigeriansk babalawo, som er min padrino, og han sa at jeg måtte gjøre meg ‘ocha’ fort. Orúla ville at jeg at jeg skulle ‘gjøre meg santo/ocha’.

Hvis det ikke hadde vært for santeria, tror jeg ikke at jeg hadde vært i live i dag.”

Ana (72) og datteren Rosa (37): Ana: 12 år i santeria, (“coronado Yemayá por salud”) - innviet til/kronet til Yemayá, for helsas skyld. Ana kunne nesten ikke gå, men fikk beskjed om at religionen ville ordne opp i det - og det har den gjort. Hennes madrina er død så har ikke fått lært seg det hun burde, “pero bueno”, jaja. Alle barna måtte også krone seg, sa ‘el santo’, og slik er det blitt. Rosa (datteren):

”Det overrasker meg at denne religionen i det hele tatt eksisterer,- hadde jeg ikke fulgt santoens råd om å krone meg (innvie meg), hadde jeg ikke sittet her i dag. Jeg vokste opp i et spirituelt miljø, og etterpå ble jeg troende i santeria.”

Niurka iyawo (44) :”Etter dette året (elevtiden) vil jeg trolig forsette å respektere det mine santos sier meg og på den måten få et lenger liv, slik ønsker jeg det.”

Helseproblemer (i kø):

“Når jeg ble kronet til santo så fortalte de meg at jeg måtte passe på helsa mi for ellers ville jeg få høyt blodtrykk, bli diabetiker, få høyt kolesterol, og sirkulasjonsproblemer. På dette tidspunktet bare lo jeg av ‘el obba’ (‘kongen’/ prest i retningen regla de ocha) fordi jeg drev med sport og var super-sunn. Men enden på visa er at i løpet av alle disse årene har jeg pådratt meg alle disse sykdommene. Jeg passer på, men har problemer med diabetes, kolesterolet, hjertet, er ‘hipertensa’, veldig anspent, - dette er sykdommer som kom med ‘tegnet’ mitt (el signo)”

(troende santera).

Liza (42), “gjorde seg santo” som 16 åring , da moren tok henne med til Cuba. Hjemme i Panama besvimte hun rett som det var, både hjemme og på skolen. Hun hadde mye hodepine, men legene kunne ikke oppdage noe galt. Da presenterte moren henne til en person som fortalte at hun måtte “gjøre seg til santo”(hacerse santo/innvie seg). Når de så tok henne med til Cuba og hun “gjorde seg santo”, forsvant hodepinen: “de gjorde meg en Itá”; “der de ga meg råd for livet og fortalte meg om det som kom til å skje,- og i årenes løp,- hver ting de fortalte meg at kom til å skje- skjedde.”

4.13.3 Helse, familiebakgrunn, livsråd og dedikasjon

Ofte er det en blanding av disse faktorene som gjør at man praktiserer santeria:

Victoria (21): Victoria har identifisert seg med dansen og religionen fra hun var liten av. Hun har både atsma og allergi, men det er mer pga. veiledningen hun får som har gjort at hun har gått inn I religionen. Som 13-åring blir hun innviet, får Cofá (Mano de Orúla). Faren er babalawo. Moren mindre involvert.

“Santeria kan forklare og gi mening til ting en ikke kan forklare. Det er et middel til å løse sine livsproblemer og sin smerte når en ikke har det så bra,” sier hun.

Palero Joel: “Hva gjør religionen for deg?” - “ Fram til nå - alt, mitt liv, min helse, alt, jobb. Har min vei åpen og ren alltid.” Hans guide og skytsengel, “hans pappa og hans liv” er Fransisco 7 rayos, som tilsvarer “Shangó og Santa Barbara.”

Santero (31) (San Lazaró med Uchún): Kom inn i religionen fordi moren hans var syk: “Jeg tror fordi min mor ble frisk og fordi santeria gir meg råd om nåtiden, fortiden og framtiden. Jeg kjenner at åndene er nær meg med alle bevis og signaler de gir. Når de sier at noe skal skje, er det ikke sikkert det skjer i dag eller i morgen, men at det kommer til å skje er sikkert. Det er bra å vite på forhånd, så en ikke trenger å være på kollisjonskurs med livet. Jeg må passe på beina og ta jevnlig sjekk på sykehuset.” Hele familien praktiserer santeria, men bare han og moren har “santo på hodet” (innviet/ kronet).

Fordelen med denne religionen er helse framfor noe annet. Mange har vært veldig syke men blir friske gjennom religionen. Daniel:” Det er en fin religion for du får virkelig den hjelpen du søker.”

Det er ikke uvanlig at folk får hjelp til å bli friske, eller at de blir helbredet når de trer inn i religionen. Blir sermonien korrekt utført og el santo blir fornøyd, ja så kan ‘undere’ skje. “Mirakler eksisterer ikke, men det som er - er sermonier og innvielse for å løse problemer,” sier babalawo Julio (52). Likevel reagerer jeg på at så mange av de jeg har snakket med - tilogmed i ung alder er rammet av så mye sykdom, uten at jeg eller de troende vet hvorfor. Cuba er likevel på ‘top 25’ blant land med høy levealder (arbeideren.dk).

4.13.4 Født med sprituelle evner

Dette ble også nevnt som årsak:

Rosalita (48) :“Jeg ble født med spirituelle evner. Det er ikke noe man kan lære seg. Fra jeg var liten jente kunne jeg forutsi hva som kom til å skje. Etterpå ‘gjorde jeg meg santo pga. helsa’, og etterpå forsatte jeg og konsultere folk ved nødvendighet.”

Dolores: "Når jeg var 9 år så jeg en ånd (espíritu) som var ånden til Oyá (kirkegårdens og vindens herskerinne). Oyá er en gudinne/ santo som forholder seg til døden (la muerte) som er Santa Teresita (katolsk skytsengel). Jeg så Oyá, og bestemte meg for at jeg var 'Oyás jente' (hija de Oyá). Men hun er ikke hun min skytsengel (Angel de Guarda) for det er Obatalá, men hun gir meg likevel sine krefter (poderes), men til tross for dette ble jeg syk, jeg fikk noe som minnet om eleptiske anfall og en god dag begynte jeg å jobbe med de døde."

4.13.5 Gjennom konsultasjon/ råd i livskriser

I krise har flere vendt seg til santeria:

Elena (43): "Der jeg arbeida var sjefen babalawo. Han var ny og jeg hadde en serie litt spesielle behov fra ting som hadde skjedd meg, som i vestlig kultur (cultura occidental) ikke aksepteres i dag. En dag konsulterte han meg og der begynte det - for jeg fikk løsning på problemene mine.

Når jeg kom til religionen visste jeg ingenting, fordi jeg hadde alltid vært redd for denne, jeg var mørk og negativ. Men fra denne første stund jeg lot meg konsultere fikk jeg bevis gjennom drømmene mine, jeg ser i drømmene.' Los santos' kom til meg i drømmene og snakket til meg."

- "Hvordan endret denne religionen livet ditt?"

"Før var livet mitt veldig ujevnt (irregular), jeg var ikke religiøs. Når jeg nærmer meg religionen blir jeg mer rolig. Hver avgjørelse tar jeg med min santo og han tar ikke feil. Han gir meg mulighet til å være fast og solid. Det er godt for min bedrift at jeg ligger litt foran, jeg er bedriftsleder. Mitt liv var som en berg og dalbane, religionen hjelper meg til å ha et mer eller mindre optimalt nivå. Jeg hadde vært i et dårlig ekteskap og gjort en dårlig forretning der jeg mista mye penger. Men penger er ikke alt for meg. Svik og feller er veldig dårlig. 'Los santos' hjelper meg i det, de forteller meg om en forretning kommer til å gå bra. De forteller om en person er ærlig med meg" (Francisco, 37).

Troende: "Santeria lærer meg å leve. Uten santeria hadde jeg vært en frustrert mann. Jeg måtte slutte i ingeniør yrket, jeg var på sjøen i konstruksjons arbeid - fikk ikke avslutta det jeg holdt på med engang. Nå er jeg en enkel kokk og santero. Kanskje blir jeg babalawo også. Hvis jeg har penger skal jeg gjøre det, det koster. Helse har jeg masse av."

4.13.6 Hengivelse-selvvalgt

Noen har også kommet til religionen uten at noen i familien har påvirket dem, men dette er noen færre enn årsakene ovenfor, ihvertfall blant mine informanter.

Juan er født inn og innviet allerede som 5 åring, men har også hjertet sitt i santeria: “Jeg har aldri vært så syk at jeg måtte gå inn i religionen på grunn av det. Mitt mål er likevel å forsette med denne religionen til den dagen jeg dør, for jeg elsker og ønsker den sterkt og jeg har den i blodet. Uten den ville jeg ikke vært noen. Det var dette jeg lærte som barn og takket være religionen er jeg i live. Den er der når jeg legger meg om kvelden og når jeg står opp om morgenen. Hver dag prøver jeg når våkner og stå opp med et enda sterkere ønske om å lære og på den måten hjelpe menneskeheten ” (Juan, 18).

Sjefsbabalawo Rigoberto er ikke ‘født inn i,’ men er dypt dedikert:

“Jeg er lei meg for at jeg ikke har vært i denne religionen siden jeg ble født. Troen er kjernen i mitt liv - det alt dreier seg om. Mine foreldre var ateister og trodde ikke på noe. Jeg tror ikke på ateismen. Alle sier vi ‘Ay, dios mio,’ (Å min Gud) innimellom.”

Pedro (38): For 15 år siden ble han santero (2000) og 2 år etter babalawo. Han gjorde det først og fremst av hengivenhet/ overgivelse. Det er folk som gjør det for helse eller tradisjon, men ingen i hans familie er santero: “Jeg ville ‘gjøre meg santo’, jeg gikk til min padrinos hus fordi jeg ville, fordi dette er religionen jeg liker. Når jeg fikk Orúla ble jeg fortalt at jeg på en tidspunkt måtte krone meg til Obatalá (hodet/renhetens santo). Nå er både fruen og datteren (6år) også innviet i religionen.”

Francisco: “Det var tilfeldig at jeg begynte, er utdannet innen internasjonal politikk og jeg studerte religionshistorie og jeg interesserte meg for afrikansk religion og kultur. Da jeg kom inn i Regla de Ochá (santeria) pga. av helse og personlige ting og livet begynte å forandre seg for hver dag.”

4.13.7 For å bli rike?

Cuba opplever hardere økonomisk tider enn på lenge, ifølge cubanerne selv. Santeria er en mulighet for å tjene ‘gode penger’, blant annet på turister :

“Idag vil alle bli santeros, ikke pga. kall, men pga. av at det er en ekstra økonomisk vinningsmulighet. Ikke for å løse andres problemer - men sine egne.” (Jorge, troende)

Materialisert religion:

“At religionen er ‘materialisert’, at man praktiserer med egen vinning for øye, kan være - men det koster også mye å delta i religionen” (Sjefsbabalawo).

Babalawo Mario (35): Jeg hopper inn i bilen til 35 år gamle, bløtfete Mario, med et gullkjede, som et halsbånd stramt festet rundt halsen, solbriller og caps. Han er fra en høyt respektert familie innen santeria. Han kom inn i religionen som 12 åring pga. den avdøde bestemorens ønske, og 2 år etter ble han babalawo. Nå er han profesjonell og reiser mye, og har rekord mange elever i byen, skryter han. Han sier det er forskjell på praksis, noen har mye kunnskap og andre vet ikke hva de holder på med. Jeg opplever at han prøver å presse penger av meg. “Kunnskap betales”, sier han. Jeg har desverre bare 50 centavos løst og da slipper han meg av i utkanten av byen.

4.13.8 Mange grunner til å innvie seg:

Informantene forteller:

Babalawo Pedro (38):

“Hvis du er santero eller babalawo betyr ikke det at du kommer til å bli millionær eller få alle dine problemer løst. Du bestemte deg for å innvie deg og er nå med og hjelper. Du lovet å redde (salvar) menneskeheten, familien og alle som kommer til huset ditt. Det betyr ikke at du kommer til å bli den mest framgangsrike personen i verden, for da hadde jo alle vært i dette. Du er prest (sacerdote) og ditt arbeid er å redde og hjelpe personer alltid når du kan. Det er det som er din oppgave.”

Lydighet til “el santo”:

“ Noen innvier seg fordi moren har penger eller blir tvunget til å gjøre det, noen gjør ting på sin måte og noen blir lurt inn i det. Tro er svært viktig. F.eks. finnes det eksempler på velhavede folk som har innviet

seg og har mistet alt. Og de spør deg hva som skjedde? Du spør dem hvorfor de gjorde det når de ikke trengte å gjøre det? Kanskje hadde du verdens største tro men 'el santo' var ikke med deg. Du sier at de andre (f.eks. din familie) ville det, men ville 'el santo' det? Det er spørsmålet.”

Noen får også en 'religiøs ordre' av åndene om å innvie seg. Hvor 'frivillig' en da føler seg, kan antageligvis diskuteres. Her er en av dem :

Niurka iyawó: “Jeg kom inn i troen ved et ultimatum, jeg var i utlandet og hadde ikke tenkt å 'gjøre meg santo', men Ushún, La Virgen de Caridad de Cobre (Patrona de Cuba) sa at hvis jeg ikke kronte meg ville hun ta fra meg alt, inkludert huset mitt. Nå er jeg en læringsprosess med min madrina, det er hardt. Vi er 8 søsken, nå er vi alle i religionen. Dette fortalte Orúla til mor, da hun ble santera for 39 år siden - og nå er det oppfylt. Jeg tror mer nå enn før. Pga. mye sosial nød henvender folk seg til orishane sine. Du ber dem om noe og sier hva du skal gjøre for at de skal innfri løftet sitt (si, te le da). Og nå som jeg 'gjør meg santera/ innvier meg', gir de meg fortere og jeg tror mer.”

-”Er du fornøyd med dette? si, si, como no” (ja, ja - hvorfor ikke). Kan jeg spore en liten motvilje? Føler hun seg presset? For en cubaner er det stas å få oppleve friheten utenlands, ettersom de bare i svært sjeldne tilfeller har mulighet til det pga. statlige regler og økonomi.

Internasjonalt nedslagsfelt:

Babalawo Pedro (38):

“Her kommer folk fra hele verden for å innvie seg eller for å løse sine problemer, dagligdagse problemer, parproblemer, for å finne en stabilitet. Du ærer og de løser. Denne religionen er tusenvis av år gammel og Ifá er som en eksakt vitenskap. Jeg kjenner mange utlendinger som forguder denne religionen, de kommer fra land som er høyt utviklet men kommer hit for å krone seg til santo/innvie seg til religionen. Folk er opptatt av å løse problemer her og nå og ser at santeria hjelper dem i det på veien selv om det koster tid, penger og dedikasjon.”

4.14 Santerias framtid :

4.14.1 “Har santeria en framtid?”

Informantenes tanker:

Spirituelle Havana: “Nå ses det hvitkledde overalt med sine klær og ‘collares’ og sine ‘idé’ (grønne/ gule smykker for de innvidde). Jeg tror det er pga. behov. Cubanerne lever under mer økonomisk kompliserte forhold enn før. Folk søker seg til religionen for å vri seg ut av den vanskelige situasjonen og prøver på denne måten å gjøre livet lettere, ” mener Elena.

“Troen vokser ut fra behov. Hvis en person har bra helse, bra parforhold og bra økonomi, trenger han ikke oppsøke en babalawo, en santero eller spiritist. Folk søker hjelp hos oss når de har problemer med helsa, økonomien, ekteskapet, hjemmet, jobben,” supplerer babalawo Julio (52).

Sjefsbabalawo er sikker: “Denne religionen vil aldri ta slutt. Folk tror mye på sine orishas, pga økonomiske problemer, helse, personlige saker- og når de ser resultater får de enda mer tro. Det kommer alltid nye til forbundet vårt.”

Santero Manuel (70) ytrer skepsis: “Santeria er blitt veldig influert av personer uten nivå (moralsk nivå). Her finnes mange religiøse praktiserende som er malos/dårlige folk, juksefanter og løgnere.” Babalawo Pedro er enig: “Cuba har mistet mange verdier og det trengs en bedre økonomi. Derfor gjør mange religiøse dårlig arbeid, raskt arbeid. Hvis en person arbeider utifra hjertet redder religionen ham, hvis ikke får han en dårlig skjebne. Mange sier at de vil ikke konsultere seg fordi det nå finnes så mange løgnaktige og falske santeros og babalawos.”

Babalawo Juan (18) sier: “Jeg tror det kan bli noen nedturer fordi jeg ser at santeria ekspanderer til hele verden og de vet ikke hvordan vi cubanere har utviklet den og nå har religionen blitt kommersialisert og har mange ulike fraksjoner så nå prøver vi å samle religionen, så ikke den svekkes. Utlendinger praktiserer jo også religionen noe annerledes enn oss. Her i Asociación de Yoruba prøver man å forene alle de ulike retningene i santeria slik at vi alltid holder fred med hverandre.” Det ser altså ut til at miljøet har noen interne utfordringer, men at santeria likevel trekker til seg folk, og det uten at de “evangeliserer”, sier de.

Spiritisten Rosalita (48) har derimot et mer pessimistisk syn:

Hun sier at religion er på mote i Havana i dag og at 90% gjør det for pengenes skyld. Det er også konflikter og fraksjoner mellom ulike "hus" i santeria miljøet, det statlige og det private, noe som gjør det vanskelig innimellom å vite hvordan man skal praktisere. Hun tror at santeria i framtiden vil opphøre og eksistere fordi det er "for mye kommersielle krefter og behov, mye skade, mye løgn."

Santeria eleven Niurka (44 år) en Calle Obispo poengterer: "Yo creo en los Santos, y no en los Santeros". Jeg tror på 'los santos', ikke santeroene. "Santeriaen her er blitt for mye materialisert med åra, de tar for altfor mye betalt og løser ikke problemene dine. Mange folk blir skuffa. På grunn av landets økonomiske situasjon har moralen sunket, kameraderi og medmenneskligheten står ikke så sterkt lenger - men enda finnes det noen gode mennesker, som gjør det med hjertet. Klart det."

Babalawo Julio mener likevel: "Santeria frigjør mennesket. Prøver å finne verdiene deres. I dag har vi sett et moralsk forfall, dette kan gjenvinnes ved hjelp av religionen."

4.14.2 Oppsummering:

Sprikende syn om hva troende tror kommer til å skje med santeria i framtida. Noen tror den vil vokse, andre avta. Flere, både blant prestene og de praktiserende snakkes det om en mer grådig og materialisert form for santeria, der fokuset er inntjeningsmuligheter mer enn ærlig og gudsærende praksis. De fleste mener likevel at religionen brer om seg, - flere cubanere praktiserer åpenlyst, - flere utlendinger involverer seg i ulik grad. Dette stemmer også overens med mine funn.

Kapittel 5

KONKLUDERENDE REFLEKSJONER

5.1 Generell oppsummering av mine viktigste funn:

Åndenes makt i Havanna: I denne oppgaven har jeg beveget meg inn i en verden der åndene fortsatt lever og ikke er begravet i 'modernismen', som vi til tider opplever i et tildels mer åndsfattig Europa. Jeg sett på, gått inn i og kartlagt en bit av santeria her og nå i Havanna.

Jeg har undersøkt hvordan santeria praktiseres, tros og oppleves blant mine informanter og hvorfor man praktiserer. Det har vært en utrolig spennende reise - og det på mange plan. Det har vært viktig for meg å la cubanerne snakke sin erfaring gjennom meg. Deres historier og opplevelser er hovedfunna i denne tesen, slik jeg ser det.

Jeg fant ut at santeria er viktig og setter et preg på hverdagslivet til svært mange cubanere. Åndenes makt er av største betydning for de troende, både på godt og på vondt. Cubanerne anser seg selv som svært religiøse selv om de lever i en sekulær stat. Dette er ikke et paradoks - der institusjonalisert religion avtar - blomstrer folkereligjøsiteten (jmf Botvars forskning i "*Religion uten kirke*"). Liknende utvikling ser man trekk av også i Europa.

" Du tror på den guden du vil. Gud er den du stoler på. Om det er en stein f.eks - ja, så er det guden for deg. Det kan finnes usannhet og bedrag i alle religioner" (Victoria, 21).

Det oppsummerer egentlig hvordan santeria-tilhengerne ser på gud - sin Orúla, sine santos, sine døde, guider og afrikanske eller indianske beskyttere. Hvem de henvender seg til, hvordan de henvender seg og hvorfor, håper jeg har kommet litt klarere fram gjennom min studie.

Dette er hva jeg fant ut:

1. De tror på **ånder**, av alle slag. Åndeverdenen for dem er like reel og viktig som den synlige verden. Og mange kan kommunisere med åndene, både i drømmer, via hørsel, syn eller andre sanser og kanaler. Det er et svært vanlig fenomen.
2. De troende fastholder at **den katolske kirka** er viktig men ikke avgjørende for deres tro, og av og til ikke viktig i det hele tatt.
3. Jeg fant ut at **forfedre** har en viktig plass, om de er døde eller levende. De eldre har høy status.
4. Jeg fant ut at **ofring** er kontroversielt og ikke noe alle liker, men en praksis som babalwoene holder på. Uten den faller religionen fra hverandre.
5. Jeg fant ut at **renselse** var en viktig del av praksisen - for å beskytte seg mot forbannelser og onde ånder.
6. **Spådomskunst** er essensielt og mange har fått '**bevis**' (**pruebas**) på at åndene 'virker', via religiøst arbeid dvs. magi. Men religiøse sermonier må følges og gjøres på en korrekt måte, slik "los santo" krever det, ellers virker ikke magien. Både svart og hvit magi utføres, selv om førstnevnte ikke er noe man snakker åpent om.
7. **Brujeria** - hekseri og forbannelse er en negativ følge av å praktisere santeria eller palo. De fleste skylder på palo. Flere fortalte også om 'religiøs krig' mellom ulike grupperinger og troende i praksis.
8. Jeg fant ut at **døden og det onde** har en annen betydning enn i katolisismen/kristentro. Man tror på reinkarnasjon og evolusjon av menneskesjelen og at døden er en illusjon.
9. **Hvorfor de tror:** Det skyldes behov i hverdagen, konflikter, bekymringer, pengeproblemer, sykdom - alle disse utfordringer et menneske kan møte på. I spådomskunsten og magien sier mange santeria representerer en praktisk løsning på deres livsproblemer og gir dem en viss følelse av kontroll over sitt eget liv.

Om santeria kommer til å forsvinne pga. indre korrupsjon og forfall, eller om åndene kommer til å forsette å snakke til den enkelte, er ikke godt å si. Jeg tenker utifra det jeg har lært nå, at åndene ikke trenger noen 'religion' som santeria, for å meddele seg. "Spiritisme ... (og dermed santeria) er i grenselandet mellom det religiøse og det sekulære" (Kalvig: 11) og i cubansk kontekst opererer de døde åndene også utenfor santeria og definert religiøsitet. Man trenger nemlig ikke praktisere santeria for å være spiritist. Men alle santeros praktiserer spiritisme fordi de døde må kontaktes for i det hele tatt

å kommunisere med “los santos”. Spiritisme er dermed spiritisme, uansett navn eller flagg de (åndene) seiler under. Om det er yoruba, new-age, shamanisme, santeria, eller mer løsrevet-”døde-kontakt” i nyreligiøse miljøer. Slik jeg ser det er det en og samme ‘stemme’ - samme kilde/fenomen man utforsker. Åndene kan stå fram som de de vil.

Det er ikke forsket så mye på santeria i Norge, ved UiB fant jeg bare en oppgave som omhandler santeria.²⁴ Dødekontakt og spiritisme er populære tema for tiden, og i santeria er det “mye udekket mark.”

Den kloke, eldre og liberale, katolske presten jeg møtte i Havanna sa til meg: “Sann religion gjør deg mer menneskelig.” Også babalawoene gir uttrykk for at hodet og hjerte må være forenet - ellers fungerer det dårlig. “Det finnes ingen falske religioner - bare falske religiøse,” sier sjefsbabalawo Rigoberto. Det som gjør det vanskelig er at åndene i santeria i mange tilfeller trøster, støtter og hjelper - men på andre siden kan de også være utøvere av straff og skade. Så la oss derfor håpe og be om at åndene er på vår side . “Ashé pa’ ti y tu familia -que Dios te bendiges!”(Hell og lykke “ashé” til deg og din familie og guds gode velsignelse, cubansk hilsen) Det kan vi kanskje alle trenge for dagen i dag og framtiden som ligger foran.

---

²⁴ Hagen, Bjørn. *Orishatro i en ny verden: Santeria i Usa*. Masteroppgave i religionsvitenskap; Universitetet i Bergen. 2007

ORDLISTE:

Abukua - hemmelig manns - samfunn.

ahijado/a - “barn” i santeria, under opplæring.

Ashé - kraft, universal livsenergi, velsignelse, hell og lykke - dette finnes i blodet.

Babalawo - “far av mysteriene”. En mannlig “yppersteprest” som kan spå fremtiden gjennom Orakelet Ifá.

boveda - alter for de døde .“A shrine for the dead consisting of seven glasses of water with a cross or rosary bead, on a table covered by a white cloth”.

caldero (prenda, nganga) - heksegryte der en utfører rituelle handlinger, magi, forestiller verden i miniatyr.

cajon - trommesermoni/fest for å påkalle de avdødes ånder.

dillogun - et spådomssystem som bruker sjøskjell, også kjent som mediloggun.

dueño de la cabeza - owner of the head -den orishaen eleven tilhører.

Ebbo - et ritual som innebærer ofring til en orisha.

Eggun - de døde

hacerse santo - innvie seg til el santo, “kroning”.

hija/hijo de Yemayá - Yemayás datter/sønn.

iré - god lykke

itá - Beskrivelse av livet i fortid, nåtid og framtid i en bok (la libreta) eleven får med seg etter innvielsen og med forbud/påbud/regler om hvordan de bør leve for å blidgjøre sin santo.

iyawó - “brud”, elv i santeria, (lucumi) under opplæring i santeria.

La Virgen del Cobre - Cubas “patrona”, nasjonalhelgen som beskytter landet og dens innbyggere, synkronisert med Uchún.

Libreta - “notatbok” med legender, myter, religiøse historier, trolldomskunst samt den personlige Itá som eleven får etter innvielsen.

La letra del año-prognoser og anbefalinger for det kommende år gitt av babalawos.

Limpieza - (despojo) renselse fra ond innflytelse/ onde ånder.

los santos/ los orishas- guddommene i santeria. El santo og el orisha brukes omhverandre, el santo er mer brukt på Cuba og el orisha mer i Nigeria.

lucumi- yoruba dialekt brukt som liturgisk språk i santeria på Cuba og Haiti, også et annet ord for santeria.

Oddun/odu- La Letra, nedskrevne religiøse tekster.

omiero - helligjort urte vann blandet med ofringsblod til ære for “los santos”.

ori - bokstavelig: hode, i mer overført betydning et menneskes “sjel/ bevissthet”.

orisha - “el santo”, kvasi-guder som tjener som den enkeltes skytsengel og guide. Mange mener de har karakterdrag fra sin santo.

Otanes - helligjorte steiner som besitter los santos “ashé”.

padrino/madrina - åndelig far og mor i troen som skal rettledede den unge elev, “barnet “ på veien.

Palero - prest i palo også kalt “enangulero”.

palo monte - spiritualitet som stammer fra Kongo/Bantu folket

Santeria - afro-cubansk religion, hvor “los orishas”, eller guddommene i Yoruba, blir synkronisert med katolske helgener og tilbedt.

santero/a-(lek)prest i santeria

santo lavado - mor blir innviet til “el santo” når hun venter et barn.

Spiritisme - et trossystem som påkaller og kommuniserer med de døde ved hjelp av spesielle ritualer

Spirituell messe - søke hjelp/ rådføre seg med sine døde, føre dem over til lyset, eller eliminere dem.

Sopera - huset til de hellige steiner (otanes).

Suerte - hell, lykke.

tambor- trommesermoni til ære for los santos, også kalt bembe eller tocé.

Referanse

Ord forklaringer hentet fra De La Torre, Miguel A.2004. “*Santeria - the Beliefs and Rituals of a Growing Religion in America. United States of America.*” Wm.B.Eerdmans Publishing Co, 225-234

VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDEN

Spørsmål til de troende:

1. Når startet du å tro/praktisere i denne religionen og hvorfor?
2. Har du noen personlige opplevelser du vil dele, som du har gjort deg når du praktiserer/ tror i santeria?- hvordan fikk det deg til å føle deg?
3. Har du fått mange bevis? (pruebas)
4. Har du hatt noen overnaturlige erfaringer? Fortell meg.- hvordan fikk det deg til å føle deg.

5.Ritualer/hverdagspraksis: Hvordan praktiserer du: bønn?
religiøse sermonier?

6.Hvordan ser du på: dine forfedre, dine santos? kirka, de religiøse sermoniene? døden? det onde? besettelsen/ transen? skjebnen? offerhandlingene?

7.Hvordan definerer du : magi, spritualitet, religion?

8.Hvordan ser du på framtiden for denne religionen?

-Til Babalawoene stilte jeg de samme spørsmåla som til troende, med kanskje noen flere oppfølgingsspørsmål rundt temaer jeg ville vite mer om i dybden for å forstå. Spådomskunst og ofring var deres "spesial-felt".

BIBLIOGRAFI

Bøker

Ammerman, Nancy T. *Everyday religion. Observing modern religious Lives*. Oxford: University Press: 2007.

Ankerberg, John & John Weldon. *Håndboken om religioner og kulter. Alt du trenger å vite om åndelig forførelse*: Hermon Forlag, 1994.

Awolalu, J Omosade. *Yoruba Beliefs and sacrificial rites*. London: Longman, 1979.

Babalawo Min.Ra Ifagbemi. *Ancestors, hidden hands,healing spirits for your use & empowerment*. Brooklyn New York: Athelia Henrietta Press, INC, 1999.

Bastide, Roger. *African Civilisations in the New World*. London: C.Hurst and Company, 1971.

Betto, Frei. *Fidel y la Religion. Conversaciones con Frei Betto*. La Habana: Oficina de Publicaciones del Consejo de Estado, 1985.

Bowie, Fiona. *The Antrophology of Religion. An Introduction*.Oxford. Uk: Blackwell Publishers Ltd, 2000.

Botvar, Pål Ketil. *Religion uten kirke. Ikke-institusjonell religiøsitet i Norge. Storbritannia og Tyskland. Diakonhjemmets høgskolesenter*. Forskningsavdelingen. Rapport nr 10/1993.

Brandon, George. *Santeria from Africa to the New World: The dead sell memories*. Bloomington: Indiana University Press, 1993.

Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen (red) *Religions-psykologi*. Gyldendahl Norsk Forlag AS, 1.opplag 2014.

Edmonds, Ennis B. and Michelle A.Gonzales. *Carribeean religious history. An introduction*. New York Universtiy Press. 2010.

Fenández Olmos, Margarite & Lizabeth Paravisini-Gebert. *Creole Religions of the Caribbean. An introduction from vodou and santeria to obeah and espiritismo*: New York University Press, 2011.

González-Wippler, Migene. *Santeria-The religion*: New York: Llewellyn Publications. 2014.

Gundersen, Dag. *Norske synonymer, blå ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget. 1992.

Hammersley Martyn & Paul Atkinson. *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Gyldendahl Akademisk, 5 opplag 2007(1995).

Haight, John F. *Christianity and Science, Toward a Theology of Nature*. New York: 2007.

Hess, David J. *Spirits and Scientists: Ideology, Spiritism and Brazilian Culture*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1991.

Kalvig, Anne. *Spiritisme. Samtaler mellom levende og døde*. Oslo: Pax Forlag, 2016.

Kardec, Allan. *El Libro de los Mediums. Guia de los mediums y de los evocadores*. Brasil: Instituto de Difusau Espirita, 11 edition 2004.

Kraft, Siv Ellen og Richard J. Natvig (red) *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag, 2006.

Laine, Daniel & Anne Stamm, Pierre Saulnier, Tobie Natan. *African Gods. Temporary rituals and beliefs*. Paris: Flammiaron, 2007.

Repstad, Pål og Irene Trysnes. *Fra forsakelse til feelgood. Musikk sang og dans i religiøst liv*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske. 2013.

Thomas, Douglas E. *African traditional Religion in the modern World*. United States of America: McFarland & Company, Inc Publishers. 2005.

Torre, Miguel A. De La. *Santeria - The Beliefs and Rituals of a Growing Religion in America*. United States of America: Wm.B. Eerdmans Publishing Co, 2004.

Artikler i redigerte bind:

Arygiadas, Kali, Capone, Stefania. "Cubania el santeria. Les enjeux politique de la transnationalisation religieuse (La Havane- Miami)". *Civilisations* 1-2 (L1):2004,81-137.

Austad, Anne. "Ekstrordinære religiøse erfaringer," i *Danbolt* : 2014, 231-241.

Levitt, Peggy. "Redefining the boundaries of Belonging: *The Transnationalization of Religious Life*," red. Nancy Ammermann..Oxford:University Press, 2007,103-120.

Zapponi, Elena. " *The Reinvention of Cuban Santeria and the Politics of Identity*", Annual Review of the Sociology of Religion, Volume 2: Religion and Politics, Leiden-Boston. 2011, 267-285

Netthenvisninger:

Babalawoalicante.com tilgjengelig på

<http://www.babalawoalicante.com/>;

besøkt 12 februar 2016.

"Cubansk levealder stiger." Tilgjengelig på

<http://arbejderen.dk/udland/cubansk-levealder-stiger>

besøkt 27 mars 2016.

Eriksen, Nicolai: Fidel Castro er død, tilgjengelig på

<http://www.dagbladet.no/nyheter/fidel-castro-er-dod/65376821>

Beøkt 26 nov, 2016

Gilhus Ingvild. "Hva er magi?" " Tilgjengelig på:

""<http://forskning.no/kulturhistorie-religion/2008/02/hva-er-magi> ;

besøkt 14. februar 2016.

Wikipedia."Heks". Tilgjengelig på:

<https://no.wikipedia.org/wiki/Heks> , besøkt 12 nov.2016.

Wikipedia. "Magi". Tilgjengelig på:

<https://no.wikipedia.org/wiki/Magi> besøkt 12 oktober 2015.

Wikipedia : Magic paranormal. Tilgjengelig på :

[https://en.wikipedia.org/wiki/Magic_\(paranormal\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Magic_(paranormal)); besøkt 2015-2016.